

SPIS RZECZY

Prezydencja polska w Unii Europejskiej
– zarządzanie chemikaliami
str. 2

Konwencja rteciowa – negocjacje
międzynarodowe zmierzające
do ograniczenia negatywnego wpływu
rteci na zdrowie ludzi i środowisko
str. 5

Strategiczne Podejście do
Międzynarodowego Zarządzania
Chemikaliami (SAICM)
str. 9

Zmiany Rozporządzenia (WE)
nr 689/2008 w sprawie wywozu
i przywozu niebezpiecznych chemikaliów
str. 15

Projekty zrealizowane przez Biuro
do spraw Substancji Chemicznych
w ramach programu Polskiej Pomocy 2011
str. 19

Bezpieczne i higieniczne warunki pracy
w Polsce – rola i misja Międzyresortowej
Komisji do Spraw Najwyższych
Dopuszczalnych Stężeń i Natężeń
Czynników Szkodliwych dla Zdrowia
w Środowisku Pracy
str. 21

WWW.CHEMIKALIA.GOV.PL

Redaktor naczelny:
prof. dr hab. med. Bogusław Barański

Kolegium Redakcyjne:
dr Michał Andrijewski
dr Andrzej Kalski
dr Jerzy Majka
prof. dr hab. Andrzej Sapota

Redaktor Techniczny
mgr Marek Ubraniak
mubraniak@chemikalia.gov.pl

Adres redakcji:
Biuro ds. Substancji Chemicznych
ul. Dowborczyków 30/34
90-019 Łódź
Tel. + 48 42 25 38 400

Oddajemy do rąk czytelników następny, czwarty numer Biuletynu. W numerze przede wszystkim dzielimy się z czytelnikami podsumowaniem działań w zakresie szeroko rozumianej ochrony zdrowia i środowiska w trakcie polskiego przewodnictwa w Unii Europejskiej oraz przedstawiamy działalność Komisji do spraw NDS i NDN.

Podczas polskiego przewodnictwa w dziedzinie ochrony przed chemikaliami prowadzone były prace w Radzie Unii Europejskiej nad przygotowaniem trzech nowych aktów prawnych. Ponadto na forum międzynarodowym Unia brała aktywny udział w pracach wiodących do opracowania nowej konwencji w sprawie rteci, a także w nadaniu nowego impetu działaniom Strategicznego Podejścia do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami (SAICM). Oczywiście udział Polski we wszystkich tych działaniach wykraczał poza ramy czasowe polskiego przewodnictwa i przedstawiciele polskiego rządu uczestniczyli aktywnie we wszystkich tych działaniach zarówno przed, jak i po okresie przewodnictwa.

W artykule „**Prezydencja polska w Unii Europejskiej – zarządzanie chemikaliami**” autorzy artykułu podsumowują działania Polski w dziedzinie chemikaliów w trakcie Prezydencji i dzielą się z czytelnikami wrażeniami z przebiegu polskiego przewodnictwa. Wskazują, jak pracochłonny dla pracowników Biura, i nie tylko Biura, był okres Prezydencji. Aczkolwiek nie zostało

to napisane w artykule wprost, wyraźnie widać, że po pierwszym przewodnictwie w Unii Europejskiej przedstawiciele rządu będą umieli poruszać się w Unii znacznie zręczniejszy i będą rozumieli pragmatykę działań w ramach Unii znacznie lepiej niż to było przed okresem sprawowania przewodnictwa.

W artykule „**Konwencja rteciowa – negocjacje międzynarodowe zmierzające do ograniczenia negatywnego wpływu rteci na zdrowie ludzi i środowisko**” autorzy przedstawiają czytelnikom proces tworzenia nowego międzynarodowego instrumentu prawnego – konwencji rteciowej. Jest to o tyle ważne, że w dniach 13 – 18 stycznia 2013 roku w Genewie ma się odbyć ostatni etap międzynarodowych negocjacji w tej sprawie. Okres kryzysu ekonomicznego nie jest najlepszym czasem do tworzenia konwencji, ponieważ sukces we wdrażaniu konwencji będzie zależał w dużej mierze od finansowania działań państw rozwijających się przez państwa rozwinięte gospodarczo. Kryzys ekonomiczny może takie finansowanie mocno ograniczyć. Chociażby z tego powodu, mimo iż szereg przyszłych działań w ramach konwencji już uzgodniono, warto przytoczyć zdanie z artykułu „nic nie jest uzgodnione dopóki wszystko nie jest uzgodnione”. Należy więc trzymać kciuki za sukces ostatniej rundy negocjacji w Genewie.

W artykule „**Strategiczne Podejście do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami (SAICM)**” autorzy opisują genezę i historię SAICM, rozpoczynając od pierwszej Międzynarodowej Konferencji Zarządzania Chemikaliami w 2006 r. w Dubaju i kończąc na trzeciej konferencji, która odbyła się w Nairobi w 2013 r. Autorzy podsumowują osiągnięcia SAICM oraz pokazują działania polskie w tym zakresie w ramach Regionu Europy Wschodniej i Środkowej, gdzie Biuro pełniło rolę punktu kontaktowego dla regionu i zorganizowało 2 spotkania regionalne, za co Polska otrzymała brązowy dyplom uznania ze strony United Nations Environment Programie (UNEP).

W artykule „**Zmiany Rozporządzenia (WE) nr 689/2008 w sprawie wywozu i przywozu niebezpiecz-**

ciąg dalszy na str. 2

kontynuacja ze str. 1

nych chemikaliów” autorka opisuje najważniejsze zmiany w przepisach dotyczących eksportu i importu chemikaliów, wprowadzone rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 649/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. dotyczącym wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów, które wejdzie w życie 1 marca 2014 r. Warto w tym kontekście wymienić włączenie Europejskiej Agencji Chemikaliów w procesy określone rozporządzeniem i pewne ułatwienia w wywozie niektórych chemikaliów w przypadku braku jakiegokolwiek odpowiedzi ze strony państwa importera.

W artykule „Projekty zrealizowane przez Biuro do spraw Substancji Chemicznych w ramach programu Polskiej Pomocy 2011” autorka opisuje trzy projekty pomocy dla Armenii, Gruzji i Mołdawii, prowadzone w 2011 r. przez Biuro. Udzielając pomocy rozwojowej tym państwom trudno oprzeć się przemyśleniom, jak ogromny skok wykonała Polska przystępując do Unii Europejskiej. To, co nam się wydaje już takie zwyczajne, takie normalne, a co uzyskaliśmy w ramach *acquis communautaire*, w tamtych państwach jeszcze czasami nie weszło nawet w fazę przemysłu. Pomoc Polski, która przynajmniej częściowo zna sytuację w tamtych państwach, jest z tego powodu bardzo ważna.

Polecam też lekturę artykułu „Bezpieczne i higieniczne warunki pracy w Polsce – Rola i misja Międzyresortowej Komisji do Spraw Najwyższych Dopuszczalnych Stężeń i Natężeń Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy”. System prawny zapewniający ochronę zdrowia i bezpieczeństwo pracowników jest komplementarny do systemu bezpieczeństwa chemicznego tworzonego przez rozporządzenie w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) (1907/2006). Artykuł opisuje historię oraz stan aktualny istniejącego w Polsce i w Unii Europejskiej systemu ustalania wartości NDS substancji chemicznych wraz ze wskazówkami jego praktycznego wykorzystania.

Gorąco zachęcamy do lektury bieżącego wydania naszego Biuletynu i do dyskusji na temat prezentowanych materiałów.

w imieniu redakcji

Dr Jerzy Majka**Inspektor do spraw
Substancji Chemicznych**

Prezydencja polska w Unii Europejskiej – zarządzanie chemikaliami

Dr Jerzy Majka

Inspektor do spraw Substancji Chemicznych

Mgr Rafał Brykowski

Biuro do spraw Substancji Chemicznych

(obecnie oddelegowany do pracy w Europejskiej Agencji Chemikaliów w Helsinkach)

W niniejszym artykule chcielibyśmy przybliżyć Państwu kwestię sprawowania przez Polskę przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej w drugiej połowie 2011 roku, w szczególności zwrócić uwagę na rolę i znaczenie prezydencji w kontekście integracji europejskiej oraz wskazać, w jakie prace w trakcie prezydencji zaangażowane było Biuro do spraw Substancji Chemicznych.

Prezydencja w Radzie Unii Europejskiej

Sprawowanie przez państwa członkowskie przewodnictwa w pracach Rady Unii Europejskiej (1) ma miejsce od samego początku istnienia Unii, a wcześniej Wspólnot Europejskich. Pierwsze nawiązanie do prezydencji zawarte zostało w Traktacie ustanawiającym Europejską Wspólnotę Węgla i Stali, który podpisany został w Paryżu 18 kwietnia 1951 roku i określał czas jej trwania na 3 miesiące. Czas ten bardzo szybko okazał się niewystarczający i już w 1957 roku okres sprawowania prezydencji przez państwa członkowskie został wydłużony do pół roku. Z biegiem czasu, w szczególności w związku ze zwiększaniem się liczby państw członkowskich oraz intensywnym rozwojem prawodawstwa europejskiego, także i ten okres czasu okazał się niewystarczający by w pełni realizować kompleksowe przedsięwzięcia i aby państwo sprawujące prezydencję mogło skutecznie zrealizować założone cele swojego przewodnictwa. W tej sytuacji zaczęła krystalizować się koncepcja prezydencji grupowej, w której trzy kraje sprawujące po sobie przewodnictwo koordynowałyby między sobą główne cele, jakie chciałyby zrealizować podczas 18. miesięcy sprawowanych przez siebie trzech kolejnych prezydencji. Skutecznej realizacji tej koncepcji sprzyja również założenie, że każde trio składa się z państwa dużego i dwóch państw mniejszych, a także i to, że w każdej trójce będą kraje starej i nowej Unii. Zgodnie z decyzją Rady Europejskiej z dnia 1 stycznia 2007, po przyjęciu Bułgarii i Rumunii do grona państw członkowskich UE, ustalono nowy porządek sprawowania prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. Obejmuje on obecnie 27 państw członkowskich i określony jest do połowy 2020 r. Pierwszymi państwami, które zrealizowały ten model były Niemcy, Portugalia i Słowenia (2).

Polska, rozpoczynając prezydencję w lipcu 2011 roku, była największym państwem „naszego” tria, w skład którego weszły również Królestwo Danii i Republika Cypryjska.

W chwili obecnej sprawowanie prezydencji ma umocowanie w dwóch fundamentalnych dokumentach dla funkcjonowania Unii Europejskiej - Traktacie o Unii Europejskiej (TUE) oraz Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE). Zgodnie z artykułem 16 ust. 9 TUE „Prezydencję składów Rady, z wyjątkiem Rady do Spraw Zagranicznych, sprawują na zasadzie równej rotacji przedstawiciele Państw Członkowskich w Radzie, na warunkach określonych zgodnie z artykułem 236 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej” (3). Wspomniany artykuł 236 TFUE wskazuje natomiast, iż decyzję dotyczącą składów Rady podejmuje Rada Europejska (4).

Po wejściu w życie, w grudniu 2009 r., Traktatu z Lizbony głównymi instytucjami UE są Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska oraz Parlament Europejski (5). W skład Rady Europejskiej wchodzi szefowie państw lub rządów, przewodniczący Rady Europejskiej oraz Przewodniczący Komisji Europejskiej. Głównym zadaniem tej instytucji jest nadawanie ogólnych kierunków polityki UE. Z kolei Rada Unii Europejskiej jest podstawowym ciałem prawodawczym w Unii Europejskiej. W jej skład wchodzi przedstawiciele rządów państw członkowskich UE. Rada wspierana jest poprzez szereg komitetów i grup roboczych. Komisja Europejska jest tzw. „strażnikiem traktatów”, gdyż jej podstawową rolą jest czuwanie nad przestrzeganiem prawa unijnego. Co do zasady, to Komisja dysponuje wyłącznym prawem inicjatywy ustawodawczej. Parlament Europejski pełni razem z Radą funkcję prawodawczą. W skład Parlamentu wchodzi parlamentarzyści wybrani w wyborach powszechnych.

Należy podkreślić, iż w chwili obecnej większość unijnych aktów prawnych przyjmowanych jest przez Radę Unii Europejskiej oraz Parlament Europejski, jednakże zanim projekt danego aktu prawnego trafi pod obrady Parlamentu, dokument opracowywany jest na posiedzeniach Rady Unii Europejskiej oraz jej odpowiednich komitetów i grup roboczych. Komisja Europejska uczestniczy w dyskusji na wszystkich etapach prac w Radzie. Sprawowanie prezydencji w Radzie wiąże się w praktyce z przejęciem na okres 6 miesięcy kontroli nad całokształtem kluczowych prac tej instytucji, oczywiście przy wsparciu Sekretariatu Generalnego Rady.

Prezydencja koordynuje całokształt prac administracyjnych i jednocześnie nadzoruje kwestie merytoryczne, będące przedmiotem obrad Rady. Jest to niezwykle wymagające zadanie, gdyż wiąże się z czasowym przejściem z myślenia „na poziomie krajowym” na myślenie „na poziomie europejskim”. Prezydencja na okres 6 miesięcy staje się bezstronnym koordynatorem prac państw członkowskich i Komisji Europejskiej, dążącym do osiągnięcia kompromisu. W praktyce oznacza to, iż promowanie w tym czasie interesu narodowego w sposób bezpośredni jest bardzo trudne i odbierane bywa jako zachowanie niesłowne przez pozostałe państwa członkowskie Unii Europejskiej.

Zgodnie z informacjami podsumowującymi sześciomiesięczny okres przewodnictwa Polski w pracach Rady Unii Europejskiej, zamieszczonymi na oficjalnej stronie internetowej prezydencji polskiej (<http://pl2011.eu>), w trakcie 184 dni sprawowania prezydencji przez nasz kraj, w Brukseli zorganizowane zostało 1940 spotkań rangi ministerialnej oraz eksperckiej. Dane te nie w pełni oddają skalę organizowanego przedsięwzięcia, nie uwzględniają bowiem bardzo dużej liczby wyjazdowych spotkań komitetów i grup eksperckich Rady, przy okazji współpracy na forum innych organizacji międzynarodowych, w szczególności Organizacji Narodów Zjednoczonych i jej wyspecjalizowanych agencji. W samej Polsce zorganizowano w tym czasie 452 spotkania, w tym 20 nieformalnych posiedzeń Rady UE i spotkań ministrów UE, 30 konferencji na poziomie ministerialnym oraz ponad 300 spotkań eksperckich (6). Jeżeli dodatkowo weźmie się pod uwagę, iż sprawowanie prezydencji w drugim półroczu danego roku wiąże się w praktyce z dużo krótszym okresem organizowania spotkań - zwyczajowo sierpień jest miesiącem wakacyjnym dla instytucji unijnych, a w związku ze zbliżającymi się świętami Bożego Narodzenia prace wygasają już w drugiej połowie grudnia, to ukazuje się nam obraz wręcz gigantycznej pracy, jaka została wykonana przez administrację w czasie pierwszej sprawowanej przez Polskę prezydencji.

Wydaje się uzasadniona hipoteza, iż pierwsza prezydencja danego kraju w Radzie Unii Europejskiej to jakby egzamin dojrzałości dla administracji państwowej, symbolizujący pełnoprawne członkostwo w UE. Dlatego nie powinno dziwić, iż w Polsce przygotowania rozpoczęto już w 2007 roku i trwały one aż do 1 lipca 2011 roku. W pierwszym etapie przeanalizowano doświadczenia innych krajów oraz zbadano potrzeby administracji. Następnie wyznaczone zostały priorytety odpowiadające strategicznym celom polskiej polityki oraz polityki europejskiej, stworzony został silny zespół, którego zadaniem miało być pilotowanie i organizacja spotkań, a także nastąpiło zbudowanie strategii promocyjnej naszego kraju, jego kultury, gospodarki i walorów turystycznych (7).

Wszystkie te działania, w tym intensywne szkolenia dla administracji, wiązały się oczywiście z poniesieniem pewnych kosztów. Jednakże w ogólnym rozrachunku wydaje się, iż przyniosły one o wiele więcej korzyści, przede wszystkim wynikających z podniesienia prestiżu Polski na arenie międzynarodowej i udowodnieniu, iż Polska dysponuje wykwalifikowaną i kompetentną kadrą urzędniczą, która zdolna jest sprostać wszelkim wymaganiom stawianym podczas sprawowania przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej.

Zarządzanie chemikaliami a prezydencja polska

Zagadnienia dotyczące zarządzania chemikaliami stanowiły istotny, choć niewątpliwie nie kluczowy element programu prac zarówno prezydencji polskiej jak i szerszego programu prac trio Polska-Dania-Cypr.

W dokumencie programowym „Program polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej” podkreślono, iż w czasie naszego przewodnictwa kontynuowane będą „prace nad istotną legislacją dla przemysłu chemicznego dotyczącą m.in.: ograniczenia stosowania fosforanów w detergentach oraz prekursorów materiałów wybuchowych” (8). W programie prac trio Polska-Dania-Cypr, wskazane zostało, iż powyższe państwa sprawujące prezydencję zajmą się takimi tematami jak „polityki chemiczne, substancje priorytetowe, nanomateriały, zanieczyszczenie powietrza, rtęć” (9).

Jednocześnie, na forum Programu Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska (UNEP) kontynuowane były globalne negocjacje nad przyszłą konwencją w sprawie rtęci. Jesienią 2011 roku miało miejsce ważne spotkanie międzynarodowe w ramach Strategicznego Podejścia do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami (SAICM). Unia Europejska bierze aktywny udział w powyższych działaniach, co znalazło swoje odzwierciedlenie we wspomnianym wcześniej programie prac państw trio: „W omawianym okresie (2011-2012 – przyp. aut.) Rada będzie musiała przygotować się do znaczącej liczby międzynarodowych wydarzeń, w tym kilku na wysokim i najwyższym szczeblu. Najistotniejsze wydarzenia to posiedzenia Międzynarodowego Komitetu Negocjacyjnego (INC), odpowiedzialnego za negocjacje w sprawie nowego, prawnie wiążącego instrumentu dotyczącego rtęci, które będą kontynuowane w latach 2011-2012” (10).

W kontekście powyższych założeń planistycznych, do najważniejszych obszarów prac w dziedzinie zarządzania chemikaliami należy niewątpliwie zaliczyć działania dotyczące przyjęcia unijnych aktów prawnych dotyczących detergentów oraz prekursorów środków wybuchowych, jak również dyskusję nad projektem zmiany rozporządzenia PIC dotyczącego wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów. Rozpoczynając sprawowanie prezydencji zakładano, iż w trakcie przewodnictwa polskiego uda się zakończyć prace mierzące do przyjęcia powyższych aktów prawnych. W odniesieniu do powyższych tematów szczególnie istotna rola w prowadzeniu negocjacji na forum Rady UE przypadła Stałemu Przedstawicielstwu RP przy Unii Europejskiej w Brukseli, którego przedstawiciele kierowali pracami grup roboczych.

Wydaje się, iż największym sukcesem prezydencji polskiej było sfinalizowanie w trakcie przewodnictwa projektu rozporządzenia zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 648/2004 w odniesieniu do stosowania fosforanów i innych związków fosforu w detergentach piorących wykorzystywanych w gospodarstwach domowych.

Projekt został przyjęty przez Radę Unii Europejskiej, a następnie przegłosowany przez Parlament Europejski w dniu 14 grudnia 2011 r. znaczną większością głosów, zgodnie z kompromisem wynegocjowanym przez prezydencję polską, w efekcie czego przyjęto Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 259/2012 z dnia 14 marca 2012 r. (11) Celem rozporządzenia jest obniżenie wpływu fosforanów pochodzących z detergentów na eutrofizację, zmniejszenie kosztów usuwania fosforanów w oczyszczalniach ścieków i zapewnienie prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego w przypadku przeznaczonych dla konsumentów detergentów piorących i detergentów do automatycznych zmywarek do naczyń.

W przypadku prac nad projektem zmiany rozporządzenia PIC dotyczącego wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów, dzięki intensywnym staraniom prezydencji polskiej w trakcie prac grupy roboczej udało się uzyskać kompromis wśród państw członkowskich dla wielu istotnych kwestii. W trakcie polskiego przewodnictwa nie było jednak możliwe zakończenie prac nad projektem rozporządzenia. Prezydencja polska przygotowała raport z postępu prac oraz tekst rozporządzenia gotowy do trilogu pomiędzy Radą, Parlamentem Europejskim i Komisją Europejską. Prace zakończono w trakcie prezydencji Cypru w 2012 r. Wcześniejsze rozporządzenie zostało zastąpione rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 649/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. dotyczącym wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów (wersja przekształcona). Główne cele rozporządzenia to:

- zharmonizowanie przepisów o eksporcie i imporcie z przepisami rozporządzenia CLP (klasyfikacja i oznakowanie);
- zaangażowanie Europejskiej Agencji Chemikaliów w zadania administracyjne, techniczne i naukowe niezbędne do wdrożenia rozporządzenia o eksporcie i imporcie chemikaliów;
- wprowadzenie zmian technicznych do przepisów.

W odniesieniu do działań legislacyjnych dotyczących prekursorów materiałów wybuchowych - projektu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wprowadzania do obrotu i używania prekursorów materiałów wybuchowych - pomimo intensywnych zabiegów ze strony prezydencji polskiej nie udało się usunąć rozbieżności w stanowiskach państw członkowskich UE i nie osiągnięto porozumienia w ramach grupy roboczej Rady Unii Europejskiej. Prezydencja polska przekazała przedmiotowe dossier prezydencji Danii. Celem przepisów ma być poprawa bezpieczeństwa i wzmocnienie ochrony przed zagrożeniami terrorystycznymi, poprzez wprowadzenie przepisów utrudniających nabywanie prekursorów materiałów wybuchowych. Prace nad przygotowaniem rozporządzenia nadal trwają.

Z uwagi na szerszy czasowo horyzont prac dotyczących prawnie wiążącego instrumentu dla rtęci (konwencji rtęciowej) oraz Strategicznego Podejścia do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami (SAICM) nie planowano, iż prace w odniesieniu do tych zagadnień zakończą się w trakcie prezydencji polskiej. Do obowiązków prezydencji należało przede wszystkim przygotowanie, we współpracy z Komisją Europejską oraz pozostałymi państwami członkowskimi, stanowiska Unii Europejskiej na spotkania międzynarodowe odbywające się w trakcie naszego przewodnictwa, jak również reprezentowanie Unii Europejskiej, wraz z Komisją Europejską, w trakcie tychże spotkań.

Szczegółowe informacje na temat rezultatów prac w ramach powyższych tematów mogą Państwo znaleźć w pozostałych artykułach zamieszczonych w niniejszym numerze Biuletynu *Chemia, Zdrowie, Środowisko*.

Biuro do spraw Substancji Chemicznych, podobnie jak cała administracja rządowa, było od początku zaangażowane w prace związane z przygotowaniem oraz sprawowaniem prezydencji polskiej w Radzie Unii Europejskiej, w obszarze swoich właściwości. Szczegółową podstawę prawną do działania stanowiła ustawa o substancjach chemicznych i ich miesza-

ninach (12). Zgodnie z art. 12 ust.1 pkt 3 ustawy, Inspektor do spraw Substancji Chemicznych, pełni funkcję właściwego organu wyznaczonego do wykonywania zadań administracyjnych dotyczących wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów („procedura PIC”); właściwego organu wyznaczonego do wykonywania zadań administracyjnych dotyczących detergentów; jak również właściwego organu określonego w art. 121 rozporządzenia WE nr 1907/2006 (REACH) oraz w art. 43 rozporządzenia WE nr 1272/2008 (CLP). Zgodnie z 12 ust.1 pkt 5 ustawy o substancjach chemicznych i ich mieszaninach, Inspektor współpracuje z organizacjami międzynarodowymi w zakresie substancji chemicznych i ich mieszanin.

W realizacji zadań związanych z prezydencją Biuro ściśle współpracowało z Ministerstwem Zdrowia, Ministerstwem Gospodarki, Ministerstwem Środowiska, Stałym Przedstawicielstwem RP w Brukseli oraz innymi właściwymi ministerstwami i instytucjami.

Biuro do spraw Substancji Chemicznych, jako urząd zapewniający wsparcie dla Inspektora do spraw Substancji Chemicznych w realizacji jego zadań, zaangażowane było w trakcie prezydencji polskiej w prace dotyczące wszystkich wskazanych wcześniej zagadnień. Pracownicy Biura kierowali lub współkierowali pracami 5 grup roboczych Rady Unii Europejskiej (Grupa Robocza Rady Unii Europejskiej do spraw międzynarodowych aspektów środowiska – chemikalia WPIEI chemicals; Grupa Robocza Rady Unii Europejskiej ds. Harmonizacji Technicznej – substancje niebezpieczne WPTH Dangerous Substances; Grupa Robocza Rady Unii Europejskiej ds. środowiska (WPE) w zakresie dotyczącym przekształcenia rozporządzenia PIC dotyczącego wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów oraz Grupa Robocza Rady Unii Europejskiej do spraw międzynarodowych aspektów środowiska – synergia WPIEI Synergies). Pracownicy Biura realizowali także zadania koordynatorów merytorycznych oraz ekspertów krajowych w ramach powyżej wskazanych grup roboczych, jak również Grupy Roboczej Rady Unii Europejskiej do spraw międzynarodowych aspektów środowiska – Konwencja bazylejska WPIEI Basel, aktywnie wypełniając zadania postawione przed prezydencją.

Pracownicy Biura zorganizowali lub współorganizowali w trakcie prezydencji polskiej prawie 30 spotkań grup roboczych i ekspertów w Brukseli. Dodatkowo organizowali codzienne spotkania koordynacyjne UE w trakcie 3. Sesji Międzyparłamentowego Komitetu Negocjacyjnego (INC-3) w sprawie prawnie wiążącego instrumentu dla rtęci (Nairobi, Kenia, 31 października – 4 listopada 2011 r.) oraz Spotkania Grupy Roboczej (OEWG) przygotowującego 3. Sesję Międzynarodowej Konferencji w Sprawie Zarządzania Chemikaliami w ramach SAICM (Belgrad, Serbia, 14-18 listopada 2011 r.). Spotkania te stanowiły w rzeczywistości wyjazdowe posiedzenia grupy roboczej.

Podsumowując, wydaje się, iż zarówno Polska, jak i samo Biuro do spraw Substancji Chemicznych w odpowiedni sposób wykonały swoje zadania związane ze sprawowaniem przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej. Drugie półrocze 2011 roku było niezwykle wyczerpujące, gdyż wymagało setek godzin dodatkowej pracy, związanej z przygotowaniem spotkań, ich prowadzeniem oraz raportowaniem z nich (pierwszy raport powinien być gotowy w ciągu godziny po zakończeniu spotkania, a szczegółowy w ciągu 24 godzin), ale wydaje się, iż działalność pracowników Biura w tym okresie przyczyniła się, zachowując oczywiście odpowiednie proporcje, do ogólnego sukcesu pierwszej polskiej prezydencji w Unii Europejskiej i wzmocniła pozytywny wizerunek polskiej administracji.

Kolejna okazja na kierowanie Unią będzie możliwa za kilkanaście lat, o ile do tego czasu przetrwa instytucja prezydencji. Warto zwrócić uwagę, iż w trakcie negocjacji nad Traktatem z Lizbony wydawało się, że po wejściu w życie tego aktu prawnego rola prezydencji zostanie radykalnie ograniczona na rzecz Przewodniczącego Rady Europejskiej oraz Komisji Europejskiej, w celu zapewnienia większej spójności działań UE. Postanowienia Traktatu z Lizbony zachowały jednak mechanizm rotacyjnej prezydencji (13), aczkolwiek zwiększona została rola KE, na przykład w odniesieniu do reprezentowania UE na zewnątrz. Kilka lat po wejściu w życie Traktatu z Lizbony, jak również mając na uwadze wykształconą w tym czasie praktykę, wydaje się zasadne stwierdzić, iż prezydencja rotacyjna zachowała rację istnienia i dopiero ewentualne przyjęcie nowego traktatu reformującego UE może doprowadzić do jej likwidacji.

1. Pierwotnie Rada nazywana była Radą Ministrów (przyj. aut.)
2. Oficjalna strona internetowa prezydencji polskiej, http://pl2011.eu/polish_denmark_cyprus_trio 29 lutego 2012 r.
3. Wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 83, s. 13.
4. Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 83, s. 47.
5. W artykule 13 TUE jako instytucje unijne wskazano również Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Europejski Bank Centralny oraz Trybunał Obrachunkowy, jednakże nie są one przedmiotem rozważań w niniejszym artykule.
6. Oficjalna strona internetowa prezydencji polskiej, <http://pl2011.eu/content/pol-roku-prezydencji-w-liczbach> 29 lutego 2012 r.
7. Oficjalna strona internetowa prezydencji polskiej, http://pl2011.eu/presidency_preparation_2007-2011 29 lutego 2012 r.
8. *Program polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej*, s. 20. Oficjalna strona internetowa prezydencji polskiej, http://pl2011.eu/sites/default/files/users/shared/o_prezydencja_program_polskiej_prezydencji_w_radzie_ue.pdf 29 lutego 2012 r.
9. Dokument Rady Unii Europejskiej pt. *18-miesięczny program Rady (1 lipca 2011 r. – 31 grudnia 2012 r.)*, znak: ST 11447/11, s. 60. Oficjalna strona internetowa prezydencji polskiej, http://pl2011.eu/sites/default/files/users/shared/o_prezydencja/st11447pl11.pdf 29 lutego 2012 r.
10. Tamże, s. 62.
11. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 259/2012 z dnia 14 marca 2012 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 648/2004 w odniesieniu do stosowania fosforanów i innych związków fosforu w detergentach dla konsumentów przeznaczonych do prania i detergentach dla konsumentów przeznaczonych do automatycznych zmywarek do naczyń, Dz. Urz. UE L 94 z 30.3.2012, str. 16.
12. Ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach, Dz. U. Nr 63, poz. 322.
13. Por. A. Łazowki, A. Łąbiedzka, *Wprowadzenie do Traktatu z Lizbony*, Warszawa 2010, s. 76-77.

Konwencja rtęciowa – negocjacje międzynarodowe zmierzające do ograniczenia negatywnego wpływu rtęci na zdrowie ludzi i środowisko

Mgr Rafał Brykowski

Biuro do spraw Substancji Chemicznych
(obecnie oddelegowany do pracy w Europejskiej Agencji Chemikaliów w Helsinkach)

Dr inż. Agnieszka Dudra

Departament do spraw Dobrej Praktyki Laboratoryjnej,
Biuro do spraw Substancji Chemicznych

W niniejszym artykule chcielibyśmy przybliżyć Państwu tematykę trwających obecnie negocjacji międzynarodowych nad prawnie wiążącym instrumentem dla rtęci – przyszłą konwencją rtęciową. Celem konwencji będzie ograniczenie bądź wręcz wyeliminowanie wielu zastosowań rtęci na poziomie globalnym. Negocjacje rozpoczęły się w 2010 roku i zakończą się najwcześniej w roku 2013. Jednakże uważamy za istotne zwrócenie uwagi na ten temat już dziś, w szczególności mając na uwadze, iż jedno ze spotkań międzynarodowych w ramach negocjacji miało miejsce w czasie polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej.

Rtęć jest pierwiastkiem chemicznym znanym i stosowanym już od czasów starożytnych, dawniej zwanym żywym srebrem. Jest to jedyny metal, który w temperaturze pokojowej występuje w postaci ciekłej. Mimo powszechności występowania tego pierwiastka wydaje się, iż nie do końca zdajemy sobie sprawę, jak często mamy z nim kontakt. Rtęć znalazła zastosowanie w produktach, z którymi stykamy się na co dzień, takich jak świetlówki, urządzenia elektryczne, manometry, elektrody czy też pompy próżniowe. Do niedawna rtęć była szeroko stosowana w termometrach i bateriach. Bardzo wielu z nas ma bezpośredni kontakt z rtęcią z uwagi na posiadane wypełnienia dentystyczne, tzw. amalgamaty, które są nadal powszechnie stosowane w stomatologii. W krajach Ameryki Łacińskiej i Afryki rtęć szeroko wykorzystywana jest przy rzemieślniczym wydobyciu złota (1). Co więcej, emisje i uwolnienia rtęci do środowiska są efektem ubocznym zarówno zamierzonych działań człowieka (np. uwalnianie się rtęci do atmosfery w wyniku spalania węgla czy też odpadów), jak również wynikiem procesów naturalnych (erozja skał).

Należy zdecydowanie podkreślić, iż pierwiastek ten stwarza o wiele więcej problemów niż przynosi korzyści. Zarówno pary, jak i rozpuszczalne związki rtęci są trujące (2). Co istotne, rtęć elementarna łatwo przenika u człowieka barierę krew-mózg oraz krew-łożysko. Rtęć, która przeniknie do organizmu człowieka, deponowana jest w tkankach mózgu i płodu oraz nerkach. W przypadku rtęci zdeponowanej w nerkach okres jej połowicznego wydalania wynosi kilka lat, co oznacza, iż zatruta organizm przez bardzo długi okres. Objawem ostrego zatrucia parami rtęci jest niewydolność układu oddechowego, natomiast zatrucie przewlekłe przejawia się przede wszystkim objawami ze strony ośrodkowego układu nerwowego – stanami depresyjnymi, bólami głowy, drżeniem całego ciała oraz uszkodzeniem mózgu. Podobnie jak rtęć elementarna, niezwykle groźne są organiczne związki rtęci (metylortęć). Zatrucie następuje przede wszystkim w wyniku spożywania metylortęci zawartej w rybach. Ponieważ kumuluje się ona w łańcuchu pokarmowym, w każdym kolejnym ogniwie można zaobserwować jej większe stężenie. Największe stężenie metylortęci można zaobserwować w rybach drapieżnych, takich jak tuńczyk czy rekin. Sporadycznie zdarzały

się też przypadki zatruc w wyniku spożycia ziarna zaprawionego rtęciowymi środkami ochrony roślin (3). Co więcej, należy mieć pełną świadomość, iż rtęć raz wprowadzona do środowiska praktycznie pozostaje w nim na zawsze.

Geneza obecnych negocjacji

Międzynarodowa społeczność zwróciła szczególną uwagę na problemy stwarzane przez rtęć z powodu tragicznych konsekwencji dwóch epidemii zatruc, które miały miejsce na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku w Japonii oraz Iraku.

W latach sześćdziesiątych XX wieku w Japonii jedna z firm produkujących aldehyd octowy przez dłuższy czas odprowadzała odpady i produkty uboczne, w tym związki alkilortęciowe bezpośrednio do zatoki Minamata. W efekcie metylortęć kumulowała się w rybach oraz owocach morza, będących podstawowym składnikiem diety okolicznej ludności. Obserwacja występowania negatywnych skutków nadmiernego spożycia rtęci widoczna była szczególnie u dzieci, u których rozwijało się nieodwracalne uszkodzenie mózgu, prowadzące często do zgonu (4). Pomimo upływu kilkudziesięciu lat od zaprzestania zanieczyszczenia wód zatoki Minamata oraz podjęcia przez rząd Japonii kompleksowych i kosztownych środków mających na celu przywrócenie stanu równowagi środowiskowej, jeszcze w 2001 roku prawie 3000 osób leczonych było jako ofiary „choroby Minamata”.

Tragedia w Iraku miała miejsce zimą, na przełomie 1971 i 1972 roku. Do celów spożywczych wykorzystane zostało ziarno siewne sprowadzone z USA i Meksyku, zaprawione fungicydami metylortęciowymi. Środki te zapewniały ochronę ziaren przed grzybami. Ich stosowanie nie powoduje negatywnych następstw dla zdrowia dopóki ziarno stosowane jest zgodnie z przeznaczeniem. Pod żadnym pozorem ziarno nie nadawało się do bezpośredniego spożycia. Jednakże, prawdopodobnie problemy z prawidłowym odczytaniem ostrzeżeń na opakowaniach, dostępnych jedynie w języku angielskim, oraz klęska nieurodzaju, która nawiedziła Irak w tym roku i możliwość pojawienia się głodu, spowodowały że zanieczyszczone ziarno zostało użyte do wypieku chleba. W konsekwencji zmarło ponad 500 osób, a hospitalizowano ponad 6 tysięcy chorych (5).

Dyskusja na forum ogólnosiwiatowym dotycząca negatywnych skutków stosowania rtęci, która w efekcie przerodziła się w rozmowy nad rozpoczęciem negocjacji nad porozumieniem, które ograniczyłoby lub wręcz zakazało stosowania rtęci rozpoczęła się na samym początku XXI wieku. Rozmowy toczyły się przede wszystkim na forum Programu Środowiska Narodów Zjednoczonych (UNEP). W grudniu 2002 roku UNEP opublikował dokument *Global Mercury Assessment* (6), w którym wskazane zostały obszary działalności człowieka, w jakich wykorzystywana jest rtęć, jak również zaproponowano szereg rozwiązań międzynarodowych o charakterze dobrowolnym i wiążącym, które mogłyby zostać wykorzystane w celu rozwiązania problemu.

W dokumencie stwierdzono jednoznacznie, iż z uwagi na możliwość przemieszczenia się rtęci w środowisku na dalekie odległości, jej trwałość, bioakumulację oraz poważne negatywne skutki dla zdrowia i środowiska, rtęć należy traktować jako substancję chemiczną wzbudzającą obawy na poziomie globalnym i konieczne jest podjęcie odpowiednich działań przez wspólnotę międzynarodową.

Przez kolejnych kilka lat na forum UNEP trwały ożywione dyskusje nad szczegółami mandatu do działania. Kluczową kwestią było, czy przyszłe porozumienie powinno mieć charakter wiążący, czy też dobrowolny. W ramach UNEP, na mocy decyzji 24/3 podjętej podczas 24. Sesji Rady Zarządzającej UNEP w lutym 2007 r., powołana została specjalna grupa robocza (*Ad Hoc Open-ended Working Group on Mercury*). Podczas dwóch spotkań w latach 2007-2008 grupa opracowała szczegółowy projekt zagadnień, które powinny wejść do mandatu negocjacyjnego przyszłego porozumienia, nie przesądzając jednak, jaki powinien być charakter prawny działań. Dodatkowo, na mocy decyzji 24/3, Dyrektor Wykonawczy UNEP zobowiązany został do przygotowania raportu o emisjach rtęci do atmosfery w skali globalnej. Ostateczna decyzja w sprawie rozpoczęcia negocjacji międzynarodowych nad nową konwencją w sprawie rtęci zapadła na kolejnym posiedzeniu Rady Zarządzającej UNEP, w lutym 2009 roku.

Dotychczasowy przebieg procesu negocjacji nad konwencją

W decyzji Rady Zarządzającej UNEP 25/5 (7), dotyczącej zarządzania chemikaliami, określone zostały przyszłe międzynarodowe działania w odniesieniu do ograniczenia negatywnego wpływu rtęci na zdrowie i środowisko. W decyzji jednoznacznie stwierdzono, iż niezbędnym działaniem na polu międzynarodowym w odniesieniu do problemu rtęci jest wypracowanie i uzgodnienie całkowicie nowej konwencji. Kompromisem w stosunku do państw, które miały zastrzeżenie do konieczności przyjęcia zobowiązań prawnie wiążących, takich jak Indie, było zamieszczenie w decyzji stwierdzenia, iż w nowej konwencji powinny znaleźć się zapisy zarówno o charakterze obligatoryjnym, jak i dobrowolnym.

W decyzji sprecyzowano, jakie obszary działalności człowieka powinny zostać objęte przyszłą konwencją. Wskazano, iż konwencja rtęciowa powinna uregulować kwestie:

- ograniczenia podaży rtęci i zwiększenie możliwości jej składowania zgodnie z wymogami ochrony środowiska;
- ograniczenia popytu na rtęć wykorzystywaną w produktach i procesach;
- ograniczenia międzynarodowego handlu rtęcią;
- ograniczenia emisji rtęci do atmosfery w wyniku działalności człowieka;
- postępowania z odpadami zawierającymi rtęć oraz miejscami zanieczyszczonymi rtęcią;
- podniesienia świadomości społeczeństw na temat zagrożeń stwarzanych przez rtęć oraz zwiększenia wymiany informacji naukowej;
- wspierania państw rozwijających się we wdrażaniu przyszłej konwencji rtęciowej;
- stworzenia mechanizmu kontroli przestrzegania przepisów konwencji.

Powyższe wyliczenie wyraźnie pokazuje szeroki zakres przyszłej konwencji. Biorąc pod uwagę ogrom pracy do wykonania, jak również uwzględniając czasochłonność uzgadniania międzynarodowych instrumentów – negocjacje nad Konwencją rotterdamską w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami trwały 30 miesięcy, a nad Konwencją sztokholmską w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych 35 miesięcy (8) – na mocy decyzji 25/5 powołany został Międzyrządowy Komitet Negocjacyjny (INC). Zaplanowano jednocześnie, iż INC rozpocznie prace w 2010 roku, a docełowo zostaną one zakończone przed 27. Sesją Rady Zarządzającej UNEP w lutym 2013 roku (9). Pracom INC przewodniczy Pan Fernando Luginis z Urugwaju.

Jeżeli udałoby się zakończyć negocjacje przed spotkaniem Rady Zarządzającej UNEP w lutym 2013 roku, przewiduje się, iż jeszcze w tym samym roku mogłaby odbyć się konferencja dyplomatyczna, gdzie doszłoby do oficjalnego podpisania przyszłej

konwencji przez przedstawicieli państw. Nie został jeszcze uzgodniony limit niezbędnych ratyfikacji, który umożliwi konwencji wejście w życie, ale doświadczenia innych konwencji międzynarodowych sugerują, iż realny termin wejścia w życie konwencji to lata 2017-2018.

Zgodnie z harmonogramem, obecnie przekroczyliśmy już półmetek negocjacji. Jak przebiegały dotychczasowe prace, jakie zagadnienia stwarzają szczególne problemy i czy realne jest zakończenie negocjacji w planowanym terminie?

Podczas pierwszej sesji negocjacji, INC-1, która odbyła się w czerwcu 2010 roku w Sztokholmie, nie udało się wyjść poza prezentację stanowisk i oczekiwań wobec przyszłej konwencji poszczególnych państw, grup państw oraz innych zainteresowanych stron. Już na tym etapie rozmów widać było jednak wyraźnie, iż istnieje duża rozbieżność opinii pomiędzy większością uczestników negocjacji z jednej strony, a Indiami i Chinami z drugiej, co do liczby i zakresu elementów dobrowolnych w przyszłej konwencji. Oba te państwa argumentowały, iż przykładowo przepisy dotyczące emisji rtęci do atmosfery, potencjalnie dotyczący intensywnie rozwijającego się sektora energetycznego w tych krajach, powinny zachować charakter nieobowiązkowy.

Oporając się na dyskusji podczas INC-1, UNEP opublikował w listopadzie 2010 roku pierwszy projekt tekstu konwencji.

<http://www.unep.org/hazardoussubstances/Mercury/Negotiations/INC2/INC2MeetingDocuments/tabid/3484/language/en-US/Default.aspx>

Projekt został przedyskutowany podczas kolejnej rundy negocjacji, która miała miejsce w trakcie INC-2 w styczniu 2011 roku w Japonii. W projekcie konwencji zostały zaproponowane kompleksowe rozwiązania zmierzające do ograniczenia stosowania rtęci w skali globalnej. Oprócz dyskusji nad poszczególnymi elementami merytorycznymi przyszłej konwencji, takimi jak ograniczenia emisji rtęci, czy też stosowanie rtęci w produktach lub procesach produkcyjnych, dyskutowane były także kwestie horyzontalne, takie jak struktura konwencji czy też mechanizm finansowy wspierający działania państw rozwijających się na rzecz redukcji rtęci oraz mechanizm weryfikacji przestrzegania przepisów konwencji. Należy jednak zwrócić uwagę, iż formalnie podczas INC-2 nie negocjowano jeszcze poszczególnych zapisów przyszłej konwencji.

Przed kolejną rundą negocjacji, odbywającą się w trakcie przewodnictwa Polski w Radzie Unii Europejskiej (INC-3) UNEP przygotował, w oparciu o dyskusję i stanowiska państw oraz grup regionalnych na INC-2, zrewidowaną wersję projektu tekstu konwencji, która zawierała propozycje różnych zapisów w odniesieniu do poszczególnych elementów przyszłej konwencji.

<http://www.unep.org/hazardoussubstances/Mercury/Negotiations/INC3/INC3MeetingDocuments/tabid/3487/language/en-US/Default.aspx>

W sytuacji, gdy w odniesieniu do danego elementu na INC-2 prezentowane były odmienne stanowiska, proponowany tekst zawierał w nawiasach kwadratowych wszystkie opcje. Spotkanie INC-3 miało miejsce w siedzibie głównej UNEP w Nairobi, w dniach 31 października – 4 listopada 2011 r.

Spotkanie INC-4, na które UNEP przygotował następną wersję elementów konwencji:

<http://www.unep.org/hazardoussubstances/Mercury/Negotiations/INC4/INC4MeetingDocuments/tabid/3490/Default.aspx>

miało miejsce w Urugwaju w czerwcu 2012 r. Podczas obu spotkań kontynuowano negocjacje nad przyszłą konwencją. Negocjacje odbywały się zarówno podczas sesji plenarnych, jak

i w ramach powołanych podczas INC-3 siedmiu grup roboczych do spraw:

- rzemieślniczego wydobycia złota na małą skalę (ASGM);
- produktów zawierających rtęć i procesów wykorzystujących rtęć;
- emisji rtęci do atmosfery i uwolnień do wody i gleby;
- finansowania konwencji;
- odpadów rtęci, składowania rtęci i miejsc zanieczyszczonych rtęcią i jej odpadami;
- podnoszenia świadomości, badań i monitoringu;
- aspektów prawnych i przepisów końcowych.

Należy zwrócić szczególną uwagę, iż podczas INC-3 i INC-4 zdecydowana większość rozmów toczyła się w ramach grup roboczych, w przeciwieństwie do plenarnego charakteru INC-1 oraz INC-2. W praktyce oznaczało to rozpoczęcie rzeczywistych, twardej negocjacji.

Podczas INC-3 i INC-4 udało się osiągnąć widoczny postęp w negocjacjach w odniesieniu do szeregu elementów przyszłej konwencji, w szczególności zapisów dotyczących rzemieślniczego wydobycia złota przy użyciu rtęci (ASGM), odpadów zawierających rtęć, odpowiedniego składowania rtęci oraz postępowania z miejscami zanieczyszczonymi rtęcią, czy też produktów i procesów wykorzystujących rtęć.

Widoczne były także pierwsze efekty pracy grupy roboczej ds. aspektów prawnych, w odniesieniu do przepisów końcowych przyszłej konwencji. Najważniejszymi wyzwaniem, które wymagają dalszych negocjacji w celu osiągnięcia wspólnego stanowiska, są kwestie dotyczące emisji i uwolnień rtęci do powietrza, wody i gleby oraz kwestie finansowania przyszłej konwencji i dotyczące weryfikacji przestrzegania jej przepisów (10). Mając na uwadze fakt, iż skuteczność przyszłej konwencji rtęciowej uzależniona jest od jej szerokiego wdrożenia na poziomie globalnym, wydaje się, analizując przebieg INC-3 i INC-4, iż zwiększają się szanse na zakończenie negocjacji nad konwencją w terminie przewidzianym przez UNEP.

Podczas ostatniej zaplanowanej rundy negocjacji INC-5, które będą miały miejsce w Genewie w dniach 13 – 18 stycznia 2013 r., konieczne będzie jednak znalezienie rozwiązań umożliwiających osiągnięcie globalnego kompromisu w odniesieniu do wskazanych powyżej kluczowych zagadnień. Podstawą dyskusji będzie przygotowany przez UNEP, na podstawie dyskusji podczas wcześniejszych rund negocjacji, wstępny tekst konwencji:

<http://www.unep.org/hazardoussubstances/Mercury/Negotiations/INC5/INC5MeetingDocuments/tabid/3495/language/en-US/Default.aspx>

Niestety, dziś realność porozumienia w tych kwestiach jest trudna do oceny. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, iż w czerwcu br. w Rio de Janeiro odbyła się konferencja międzynarodowa (Rio+20) upamiętniająca Szczyt Ziemi, który miał miejsce w roku 1992 i którego postulaty w dziedzinie ochrony środowiska, tzw. Agenda 21, stanowią de facto podstawę wszystkich działań międzynarodowych w odniesieniu do chemikaliów w ostatnim dwudziestolecu. Jest bardzo prawdopodobne, iż możliwość osiągnięcia postępu w negocjacjach podczas INC-5, uzależnione są od wyników konferencji w Rio de Janeiro.

Niewątpliwie uzgodnienie i przyjęcie na poziomie globalnym konwencji zmierzającej do ograniczania negatywnych skutków rtęci na zdrowie ludzi i środowisko będzie poważnym krokiem na rzecz ochrony obecnych i przyszłych pokoleń. Dziś coraz mniej jest przykładów działalności człowieka, w której nie ma realnej możliwości zastąpienia rtęci mniej szkodliwymi substancjami. Wchodząc w życie, konwencja zawierać będzie szereg zakazów dotyczących stosowania rtęci, które powinny przyczynić się do zwiększenia ochrony ludzi i środowiska naturalnego. Oczywiście, w pewnych sytuacjach natychmiastowe zaprzestanie stosowania rtęci, z przyczyn społecznych, ekonomicznych lub zdrowotnych, nie będzie możliwe. W takiej sytuacji konwencja powinna zawierać zalecenia, jakie działania należy podjąć, aby ograniczać negatywne skutki rtęci i w jaki sposób dążyć do sytuacji, gdzie w ostatecznych rozrachunku możliwe byłoby jej zastąpienie.

Kluczowe dla osiągnięcia celów konwencji będzie zapewnienie, aby miała ona realny charakter. Realność ta powinna przejawiać się tym, iż jej zapisy będą mogły być prawidłowo wdrożone, przez wiążące się konwencją strony, w sposób stosunkowo bezproblemowy i w racjonalnym okresie czasu. Aby wdrożenie było możliwe, przepisy muszą być precyzyjne i czytelne, a w przypadku niektórych elementów konieczne może być ustanowienie mechanizmu pomocy finansowo-technicznej państw rozwiniętych w stosunku do państw na niższym poziomie rozwoju ekonomicznego i technicznego. Szczególnie istotne będzie również zapewnienie, aby stronami przyszłej konwencji zostały największe z państw rozwijających się, to jest Chiny i Indie.

W Polsce jednostką wiodącą dla negocjacji nad konwencją rtęciową jest Ministerstwo Środowiska, z którym ściśle współpracują Ministerstwo Gospodarki i Biuro do spraw Substancji Chemicznych.

Pracownicy Biura uczestniczyli w dotychczasowych sesjach INC i we wszystkich przypadkach Inspektor do spraw Substancji Chemicznych był przewodniczącym delegacji polskiej. Z uwagi na kompleksowy zakres przyszłej konwencji, w skład delegacji polskiej oprócz pracowników Biura wchodziłi przedstawiciele instytucji wiodącej, czyli Ministerstwa Środowiska oraz instytucji współpracujących, to jest Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Gospodarki.

W trakcie prezydencji polskiej odbyła się 3. runda negocjacji – INC-3. Przygotowując stanowisko Unii Europejskiej na spotkanie, przedstawiciele Polski, w tym przede wszystkim pracownicy Biura, zorganizowali lub współorganizowali 8 spotkań grup roboczych i ekspertów państw członkowskich Unii Europejskiej i Komisji Europejskiej w Brukseli. Dodatkowo, organizowali codzienne spotkania koordynacyjne UE w trakcie INC-3. Spotkania te stanowiły w rzeczywistości wyjazdowe posiedzenia grupy roboczej.

Inne regulacje międzynarodowe dotyczące rtęci

Prace nad przyjęciem konwencji rtęciowej, z uwagi na jej globalny i kompleksowy charakter, są niewątpliwie najważniejszym w chwili obecnej działaniem na rzecz ograniczenia negatywnego wpływu rtęci na zdrowie ludzi i środowisko. W tym miejscu istotne jest jednak zwrócenie uwagi, iż prace na forum UNEP nie są jedynymi przykładami międzynarodowej współpracy zmierzającej do ograniczenia stosowania rtęci. Zapisy dotyczące ograniczania stosowania rtęci obecne są także w innych przepisach prawa międzynarodowego, takich jak Protokół Montrealski w sprawie substancji zubożających warstwę ozonową; Konwencja bazylejska o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, czy też Konwencja rotterdamska.

Szczególnie zaawansowane prawodawstwo dotyczące rtęci posiada także Unia Europejska, która w szeregu aktów prawnych uregulowała stosowanie tego metalu. Sztandarowymi przykładami regulacji są rozporządzenie REACH (załącznik XVII rozporządzenia REACH wskazuje ograniczenia dotyczące produkcji, wprowadzania do obrotu i stosowania związków rtęci – od 1 czerwca 2009 roku konsumenci w Unii Europejskiej nie mogą np. kupować termometrów rtęciowych) (11) (12); oraz rozporządzenie dotyczące eksportu i bezpiecznego składowania rtęci (13).

Unia Europejska silnie popiera negocjacje międzynarodowe nad konwencją rtęciową i od samego początku rozmów jest ich aktywnym uczestnikiem. W konkluzjach Rady Unii Europejskiej z dnia 14 marca 2011 roku, przyjętych przez wszystkie państwa członkowskie, zostało wyraźnie stwierdzone, iż „ważne jest, by UE aktywnie uczestniczyła w tych negocjacjach międzynarodowych dotyczących nowej światowej konwencji w sprawie rtęci oraz w pełni je wspierała” (14).

W kontekście prac nad konwencją rtęciową istotna wydaje się konstatacja, z punktu widzenia obywatela UE, iż z uwagi na niezwykle zaawansowane prawodawstwo unijne dotyczące rtęci nie wydaje się, aby przyszła konwencja wprowadziła do naszego porządku prawnego istotne dodatkowe obowiązki. Większość aktywności ludzkiej, która jest obecnie negocjowana i prawdopodobnie będzie przedmiotem konwencji rtęciowej jest już, lub będzie w najbliższym czasie uregulowana przez *acquis communautaire*. Przykładowo, przepisy unijne regulują już międzynarodowy handel rtęcią (zakaz eksportu rtęci poza terytorium UE), zasady bezpiecznego składowania rtęci, ograniczenia stosowania rtęci w produktach i procesach (np. baterie, termometry). Na terytorium UE nie wydobywa się rtęci (ostatnia aktywna kopalnia w Europie, w hiszpańskim Almaden, została zamknięta w 2000 roku), nie używa się jej również w procesach wydobywania złota (15). Unijne przepisy dotyczące emisji przemysłowych (16), również w dużym stopniu powinny wpłynąć, choć nie zawsze bezpośrednio, na kwestię emisji rtęci do atmosfery w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Niewychodzenie poza istniejące przepisy jest szczególnie ważne dla Polski z uwagi na dużą emisję rtęci do atmosfery przy spalaniu węgla. Dodatkowe obowiązki uderzyłyby silnie w Polskę energetykę, opartą w 80% na spalaniu węgla.

Na zakończenie, warto zwrócić uwagę na dwie istotne kwestie. Po pierwsze, zgodnie z podstawową zasadą negocjacji, nic nie jest uzgodnione dopóki wszystko nie jest uzgodnione. Dlatego, aczkolwiek dziś można rozważać przewidywany przebieg dalszych negocjacji nad konwencją, aż do ostatniego dnia a nawet godziny negocjacji, ich finalny kształt nie będzie znany.

Po drugie, jest bardzo możliwe, iż przyszła konwencja będzie nosiła nazwę *konwencja z Minamata*. Rząd Japonii podjął się zorganizowania spotkania INC-2 w styczniu 2011 roku, jak również zaoferował gotowość przyjęcia u siebie przedstawicieli

rządów państw podczas konferencji dyplomatycznej, podczas której, już po zakończeniu negocjacji, formalne podpisy pod nową konwencją złożą przedstawiciele rządów przyszłych stron konwencji. W styczniu 2011 roku, podczas spotkania w Chibie, rząd japoński oficjalnie poprosił społeczność międzynarodową o nadanie przyszłej konwencji nazwy *konwencja z Minamata*, w celu uczczenia ofiar tragedii jaka miała miejsce w tym kraju w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku.

1. Według szacunków Kevina Telmera z Uniwersytetu Wiktorii w Kanadzie, nawet 100 mln osób na świecie może być pośrednio zaangażowanych w procesy przemysłowego wydobycia złota z użyciem rtęci lub też być narażonym opary rtęci uwalniające się przy wydobyciu złota tą metodą, Za: Telmer, K., *World emissions of mercury from small scale and artisanal gold mining and the knowledge gaps about them*, http://www.htap.org/meetings/2008/2008_04/Presentations/07-04-08/6%20-%20Telmer/Telmer_Rome_UNEP%20April%202008.pdf
6 marca 2012 r.
2. Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/index.php?module=haslo&id=3969683>
29 lutego 2012 r.
3. Piotrowski, J.K., *Podstawy Toksykologii*, Warszawa 2006, str. 187-191.
4. Tamże, str. 193.
5. Por. Piotrowski, J.K., op.cit., str. 191-192 oraz Oller, J. W., Oller, S.D., *Autism. The Diagnosis, Treatment and Etiology of Undeniable Epidemic*, Sudbury 2010, str. 156.
6. *Global Mercury Assessment*, Strona internetowa UNEP, <http://www.chem.unep.ch/mercury/report/Final%20report/final-assessment-report-25nov02.pdf>
5 marca 2012 r.
7. Tekst decyzji 25/5 dostępny jest na stronie internetowej UNEP: http://www.chem.unep.ch/mercury/GC25/GC25Report_English_25_5.pdf
6 marca 2012 r.
8. *Global Mercury Assessment*, str. 238.
9. Aby osiągnąć powyższy cel zaplanowanych zostało 5 spotkań INC – 7–10 czerwca 2010 roku w Sztokholmie; 24–28 stycznia 2011 roku w Chibie (Japonia); 31 października – 4 listopada 2011 roku w Nairobi, 27 czerwca – 2 lipca 2012 roku w Punta del Este (Urugwaj) oraz na początek 2013 roku w Genewie (Szwajcaria).
10. Oficjalny raport z INC-3 zamieszczony został na stronach internetowych UNEP: <http://www.unep.org/hazardoussubstances/Mercury/Negotiations/INC3/INC3Report/tabid/3488/language/en-US/Default.aspx>
6 marca 2012 r.
11. Zakaz zawarty został w Dyrektywie 2007/51/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 września 2007 r. zmieniającej dyrektywę Rady 76/769/EWG w odniesieniu do ograniczeń w zakresie wprowadzania do obrotu niektórych urządzeń pomiarowych zawierających rtęć, Zgodnie z postanowieniami rozporządzenia REACH, z dniem 1 czerwca 2009 roku, dyrektywa 76/769/EWG została uchylona, a ograniczenia i zakazy, o których mowa w dyrektywie, zawarte są w załączniku XVII do rozporządzenia REACH.
12. Rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH), utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniającego dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylającego rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EWG i dyrektywy Komisji 91/155/EWG, 93/67/EWG, 93/105/EWG i 2000/21/WE, Dz. Urz. UE L 396 z 30.12.2006, str. 1; Dz. Urz. UE L 136 z 29.05.2008, str. 3.
13. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1102/2008 z dnia 22 października 2008 r. w sprawie zakazu wywozu rtęci metalicznej, niektórych związków i mieszanin rtęci oraz bezpiecznego składowania rtęci metalicznej, Dz. Urz. UE L 304 z 14.11.2008 r., str. 75.
14. Przegląd strategii Wspólnoty w zakresie rtęci - Konkluzje Rady, Strona internetowa Rady UE, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/pl/11/st07/st07774.pl11.pdf>
6 marca 2012 r.
15. Z wyjątkiem niektórych zamorskich regionów Francji (przyp. aut.).
16. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola), Dz. Urz. UE L 334 z 17.12.2010 r., s. 17.

Strategiczne Podejście do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami (SAICM)

Mgr Rafał Brykowski

Biuro do spraw Substancji Chemicznych
(obecnie oddelegowany do pracy w Europejskiej Agencji Chemikaliów w Helsinkach)

Mgr Szymon Domagalski

Departament do spraw Substancji i Mieszanin Niebezpiecznych
Biuro do spraw Substancji Chemicznych

Gdy 3 grudnia 1984 roku w fabryce chemicznej firmy Union Carbide w miejscowości Bhopal w Indiach nastąpiła awaria, a do powietrza uwolniła się silnie toksyczna substancja – izocyjanian metylu, nie było jeszcze forum międzynarodowego, na którym możliwa byłaby dyskusja nad podjęciem globalnych działań w celu zapobiegania katastrofom, związanym ze stosowaniem substancji chemicznych.

Tragedia w Bhopalu, w której bezpośrednio po katastrofie śmierć poniosło ponad 3 tysiące osób, a w następnych latach zmarło kolejne 20 tysięcy (1), stanowiła, jak się wydaje, punkt zwrotny w myśleniu o konieczności zapewnienia właściwego zarządzania chemikaliami w sektorze przemysłu, którego dynamika rozwoju w ostatnim czterdziestolecu była ogromna. O ile szacuje się, iż w latach 70-tych ubiegłego wieku wartość światowej produkcji przemysłowej wynosiła nieco poniżej 200 miliardów dolarów, to już dekadę później wzrosła do 700 miliardów dolarów, a pod koniec lat 90-tych XX wieku przekroczyła 1,5 biliona dolarów (2).

W 1992 roku w Rio de Janeiro odbył się Szczyt Ziemi, którego postulaty w dziedzinie ochrony środowiska, tzw. Agenda 21, szczególnie zawarte w rozdziale dziewiętnastym, stanowią *de facto* podstawę wszystkich działań międzynarodowych w odniesieniu do chemikaliów w ostatnim dwudziestolecu. Jednakże dyskusja nad potrzebą stworzenia międzynarodowego forum poświęconego zarządzaniu chemikaliami rozpoczęła się dopiero w 1995 roku, w ramach Programu Środowiska Narodów Zjednoczonych (UNEP). Z czasem koncepcja ta skryształowała się w postaci Strategicznego Podejścia do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami, w skrócie SAICM.

Rada Zarządzająca UNEP wezwała w maju 1995 dyrektora wykonawczego UNEP, aby na mocy decyzji 18/12, powołał grupę ekspertów, która mogłaby zaproponować konkretne środki umożliwiający redukcję zagrożeń stwarzanych przez substancje chemiczne na poziomie globalnym (3). Dwa lata później, w efekcie prac grupy, Rada Zarządzająca UNEP przyjęła decyzję 19/13, w której wezwano do zwiększenia intensywności i zakresu działań międzynarodowych w odniesieniu do zarządzania chemikaliami (4).

Kluczowym momentem dla powołania SAICM był Światowy Szczyt na rzecz Zrównoważonego Rozwoju w dniach 26 sierpnia – 4 września 2002 roku w Johannesburgu (RPA), który odbył się w dziesiątą rocznicę Szczytu w Rio. Celem spotkania była analiza postępów we wdrażaniu Agendy 21. Podczas spotkania przyjęty został dokument Plan Wdrażania z Johannesburga (*Johannesburg Plan of Implementation, JPOL*), w którym zawarte zostało kilka niezwykle istotnych postulatów dotyczących zarządzania chemikaliami. Przede wszystkim określono w nim podstawowy cel społeczności międzynarodowej w odniesieniu do chemikaliów na najbliższe lata, jakim stało się podjęcie działań zmierzających do zapewnienia do roku 2020 takiej produkcji i stosowania substancji chemicznych, która minimalizowałaby ich negatywny wpływ na zdrowie ludzi i środowisko. W dokumencie wezwano również, aby do roku 2005 powołać do życia SAICM, w oparciu o deklarację z Bahii, przyjętą przez Międzynarodowe Forum ds. Bezpieczeństwa Chemicznego (IFCS) (5).

Negocjacje międzynarodowe w celu powołania SAICM zakończyły się w 2006 roku w Dubaju, podczas I sesji Międzynarodowej Konferencji w Sprawie Zarządzania Chemikaliami (ICCM-1). Wtedy uzgodniona została struktura, główne elementy oraz zakres tematyczny SAICM. Wynikiem rozmów jest międzynarodowe porozumienie o charakterze dobrowolnym, podpisane przez większość państw członkowskich Organizacji Narodów Zjednoczonych. SAICM powstał w oparciu o wcześniejsze inicjatywy międzynarodowe w dziedzinie bezpieczeństwa chemicznego, promując jednocześnie strategiczne podejście wielosektorowe, którego istotnym elementem jest zaangażowanie wszystkich zainteresowanych podmiotów.

Należy zwrócić uwagę, iż SAICM ma charakter dobrowolnej inicjatywy, nie zaś konwencji międzynarodowej. Wydaje się, iż podstawowym atutem takiego rozwiązania jest powszechny charakter uczestnictwa społeczności międzynarodowej w pracach forum. W SAICM aktywny udział biorą prawie wszystkie państwa rozwinięte oraz państwa rozwijające się. Udało się tym samym uniknąć niekorzystnej sytuacji, jaka ma miejsce w przypadku innych instrumentów prawnie wiążących w sektorze chemikaliów i odpadów (Konwencji Bazylejskiej, Rotterdamskiej i Sztokholmskiej), do których do tej pory nie przystąpiły Stany Zjednoczone.

Wszystkie decyzje w ramach SAICM podejmowane są na zasadzie konsensu, co w praktyce oznacza dominację podejścia opartego na osiągnięciu wspólnego porozumienia drogą negocjacji. Do niewątpliwych plusów tego rozwiązania można zaliczyć fakt, że wszystkie kraje w równym stopniu biorą udział w procesie podejmowania decyzji, co ma również olbrzymie pozytywne znaczenie dla realizacji postanowień przez strony (6). Wadą takiego rozwiązania jest natomiast długi proces podejmowania decyzji oraz ich dość duża ogólność, co sprzyja pewnej dowolności interpretacji. Niemniej jednak należy zaznaczyć, iż dobrowolny charakter instrumentu nie wpływa negatywnie na realizację jego postanowień oraz jego oddziaływanie na decyzje polityczne. Szczególnym przykładem jest Unia Europejska, w której wyraźne odniesienia do SAICM zawarte zostały w fundamentalnym prawodawstwie unijnym w dziedzinie zarządzania chemikaliami – rozporządzeniach REACH (7) i CLP (8).

Podstawę funkcjonowania SAICM stanowią 3 dokumenty uzgodnione i przyjęte podczas ICCM-1 w 2006 roku (9):

- *Deklaracja z Dubaju dotycząca Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami*, stanowiąca polityczne uzasadnienie konieczności podjęcia działań w odniesieniu do chemikaliów przez społeczność międzynarodową;
- Powszechna Strategia, wskazująca na 5 głównych kierunków i obszarów, w którym powinny zostać podjęte działania, tzn. redukcję ryzyka stwarzanego przez substancje chemiczne, rozpowszechnianie wiedzy i informacji na temat chemikaliów, poprawę zarządzania chemikaliami w skali globalnej, tworzenie możliwości rozwojowych w państwach rozwijających się oraz zwiększanie zakresu pomocy technicznej, jak również przeciwdziałanie nielegalnemu międzynarodowemu handlowi substancjami chemicznymi;
- Globalny Plan Działań, który zawiera szczegółowe propozycje aktywności ukierunkowanych na realizację kierunków działań określonych w Powszechnej Strategii.

Przyjmując powyższe dokumenty w 2006 roku sygnatariusze zakładali, iż skuteczna realizacja wszystkich zawartych w nich propozycji znacząco przyczyni się do zminimalizowania, do roku 2020, zagrożeń stwarzanych przez substancje chemiczne.

Koordynację całokształtu działań organizacyjnych w ramach SAICM zapewnia Sekretariat SAICM, funkcjonujący w ramach

UNEP. Zgodnie z ustaleniami z Dubaju, działania sekretariatu wspiera również Światowa Organizacja Zdrowia (WHO).

Druga sesja Międzynarodowej Konferencji w Sprawie Zarządzania Chemikaliami (ICCM-2) odbyła się w maju 2009 roku w Genewie. Poświęcona była przede wszystkim omówieniu postępu we wdrażaniu inicjatywy SAICM oraz dyskusjom nad dalszym rozwojem w kolejnych latach. W trakcie ICCM-2 przyjęto szereg ustaleń związanych z formalizacją i instytucjonalizacją współpracy w ramach SAICM.

Jednym z ważniejszych osiągnięć ICCM-2 wydaje się być przyjęcie rezolucji w sprawie czterech tzw. Emerging Policy Issues – EPI (Resolution II/4 on Emerging policy issues (10)), to znaczy zagadnień, na które powinna zwrócić szczególną uwagę społeczność międzynarodowa. W oparciu o prace przygotowawcze przeprowadzone przed rozpoczęciem ICCM-2, wytypowano zagadnienia które były szczegółowo rozpatrywane przez Konferencję w celu zwrócenia uwagi na najbardziej palące problemy oraz ustalenie właściwego działania i wypracowanie konsensusu w sprawie każdej z nich. Rezolucja II/4 wskazuje także procedurę dodawania nowych zagadnień do listy już istniejących EPI. Na liście wyznaczonych podczas ICCM-2 EPI znalazły się cztery zagadnienia dotyczące: ołowiu w farbach, chemikaliów w produktach, niebezpiecznych substancji w cyklu istnienia sprzętu elektrycznego i elektronicznego oraz nanotechnologii i wyprodukowanych nanomateriałów. Ponadto, przyjęto również rezolucję II/5 dot. zarządzania perfluorowanymi chemikaliami i przejścia do bardziej bezpiecznych alternatyw.

Podczas ICCM-2 podjęto również decyzję, iż w okresie pomiędzy sesjami ICCM odbędzie się spotkanie przygotowujące Open-ended Working Group (OEWG).

Podczas OEWG (Belgrad, 14-18 listopada 2011) kontynuowana była dyskusja dotycząca postępu we wdrażaniu SAICM, EPI, propozycji włączenia nowych działań do Globalnego Planu Działań, zagadnień odnoszących się do finansowania SAICM, a ponadto rozpatrywano kwestię strategii SAICM dla sektora zdrowia. Omawiano także przygotowania do ICCM-3.

III Międzynarodowa Konferencja w Sprawie Zarządzania Chemikaliami (ICCM-3) odbyła się w dniach 17 – 21 września 2012 r. w siedzibie głównej Programu Środowiskowego Narodów Zjednoczonych (UNEP) w Nairobi w Kenii. W Konferencji uczestniczyło ponad 400 delegatów reprezentujących rządy 122 państw, 19 organizacji międzynarodowych, 79 pozarządowych organizacji i przedstawicieli przemysłu. Na Konferencji dokonany został przegląd i ocena wprowadzania w życie SAICM od czasu drugiej Konferencji w maju 2009 r. Rozważano między innymi propozycje Dyrektora Wykonawczego UNEP dot. zintegrowanego podejścia do finansowania działań w odniesieniu do chemikaliów i odpadów, rekomendacje Rady Wykonawczej Programu Szybki Start (QSP Executive Board) co do przyszłości Programu, dodanie nowych aktywności, nowych zagadnień do GPA oraz EPI, na które szczególną uwagę powinna zwrócić społeczność międzynarodowa.

Konferencja przyjęła 9 rezolucji w tym dotyczące budżetu sekretariatu SAICM, jak również 4 EPI wyznaczonych podczas ICCM-2. Ponadto wystąpiono z dwoma wnioskami dot. przedłożenia propozycji nowych EPI pod obrady ICCM-3. Pierwsza z propozycji dot. współpracy międzynarodowej w celu podnoszenia świadomości i prowadzenia prac nad zagadnieniem

substancji zaburzających gospodarkę hormonalną (endocrine-disrupting chemicals), natomiast druga odnosi się do trwałych zanieczyszczeń farmaceutycznych (environmentally persistent pharmaceutical pollutants) (patrz SAICM/ICCM.3/19). Delegaci biorący udział w konferencji zdecydowali o przyznaniu statusu tzw. „emerging policy issue” zagadnieniu dot. substancji zaburzających gospodarkę hormonalną. Uczestnicy ICCM-3 dyskutowali również na temat współpracy i partnerstwa między ICCM i Światową Organizacją Zdrowia (WHO), przyjęto uchwałę w sprawie budżetu zawierającego odniesienie do utrzymania i wzmocnienia powyższego partnerstwa.

Kolejna sesja ICCM będzie mieć miejsce w 2015 r.

Poniżej chcielibyśmy zapoznać Państwa z dotychczasowymi działaniami podejmowanymi w ramach poszczególnych EPI.

Ołów w farbach

W Unii Europejskiej już od kilkudziesięciu lat zabronione jest stosowanie ołowiu w farbach, jednakże w skali globalnej zagadnienie to nadal pozostaje istotnym problemem, dotykającym w szczególności kraje rozwijające się. Zaznaczyć należy, iż pomimo wspomnianego zakazu również konsumenci europejscy mogą być narażeni na ołów w farbach w efekcie kontaktu ze starymi przedmiotami lub tymi sprowadzonymi spoza Europy i nie wychwyconymi przez służby celne lub organy nadzoru.

Ołów dodawany jest do farb w celu przyspieszenia ich schnięcia, zwiększenia trwałości oraz zmniejszenia ryzyka wystąpienia korozji. Narażenie na tę substancję może prowadzić do wielu poważnych konsekwencji, w tym do trwałego uszkodzenia mózgu. Ołów powoduje uszkodzenia systemu nerwowego, zaburzenia wzrostu i opóźnienia w rozwoju, dlatego jest szczególnie niebezpieczny dla dzieci. Jest też bardzo zdradliwy, ponieważ farby zawierające ołów mają słodki smak, co zachęca dzieci do wkładania pokrytych nimi przedmiotów do ust. U osób dorosłych narażenie na tę substancję prowadzi do uszkodzenia nerek oraz powodować problemy z płodnością. Grupę osób szczególnie narażonych na tę substancję stanowią osoby cierpiące na łaknienie spaczone, *picę*. Zaburzenie to polega na występowaniu niepohamowanego apetytu na przedmioty, które nie są żywnością. Dotyka ono głównie dzieci i kobiety w ciąży, jednakże może występować również u osób w różnych przedziałach wiekowych. O skali tego problemu może świadczyć fakt iż pomimo podjęcia w USA już w latach 40-tych ubiegłego wieku działań zmierzających do ograniczenia zawartości ołowiu w farbach, jeszcze w 1973 r. w czasopiśmie *American Journal of Public Health* opublikowano badania, które wskazują, że główną przyczyną zatrucia ołowiem wśród dzieci jest jedzenie tynku ze ścian, oraz płatów farb zawierających ołów (11). Wyniki badań wskazują, że zatrucia ołowiem na skutek konsumpcji farb i tynku wśród dzieci nie należały do rzadkości, pomimo upływu 30 lat od wprowadzenia ograniczeń. Wynikało to prawdopodobnie z faktu, iż stare farby z reguły nie są usuwane, a jedynie pokrywane kolejnymi warstwami. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można więc stwierdzić, że zagrożenie jest wciąż aktualne również w krajach, które wprowadziły zakaz stosowania tego rodzaju farb nawet kilkadziesiąt lat temu. Ekspozycja na ołów zawarty w farbach nie występuje jedynie w przypadku bezpośredniej konsumpcji. Pył powstający na skutek starzenia się farby pozostaje na rękach osoby mającej z nią kontakt i w łatwy sposób może zostać wprowadzony do organizmu (12).

W celu realizacji tej EPI w ramach SAICM powołano *Globalny Sojusz na rzecz eliminacji ołowiu w farbach (Global Alliance to Eliminate Lead in Paint)* (13)).

Podczas ICCM-3 wiele krajów podkreśliło ciągle zagrożenie dla zdrowia ludzi i dla środowiska wynikające z zastosowania ołowiu w farbach. Delegaci podkreślali swoje zadowolenie z ustanowienia Globalnego Sojuszu na rzecz eliminacji ołowiu w farbach (*Global Alliance to Eliminate Lead in Paint*) w ramach UNEP i WHO, a jego plan działania został oceniony jako ważne narzędzie.

Efektom dyskusji prowadzonych podczas ICCM-3 było przyjęcie rezolucji (SAICM/ICCM.3/CRP.7), w której:

- z zadowoleniem przyjęto utworzenie Globalnego Sojuszu na Rzecz Eliminacji Ołowiu w Farbach (GAELP) oraz jego planu działań zawierającego konkretne cele, etapy oraz jasne wskaźniki postępu dla osiągnięcia celu jakim jest globalne wycofywanie ołowiu w farbach,
- zachęcono wszystkie rządy, organizacje społeczeństwa obywatelskiego oraz sektor prywatny do przyczynienia się do pracy GAELP i zapewnienia w miarę możliwości technicznej i finansowej pomocy w sześciu dziedzinach, a mianowicie:
 1. podnoszeniu świadomości,
 2. pomocy w określeniu potencjalnego narażenia na ołów,
 3. ustalenia międzynarodowego znaku służącego do oznakowania farb nie zawierających ołowiu,
 4. realizowaniu programów redukcji narażenia na ołów,
 5. rozwijaniu krajowych ram prawnych,
 6. zachęcaniu przedsiębiorstw do zastąpienia związków ołowiu bezpieczniejszymi alternatywami.
- wyrażono poparcie dla utworzenia międzynarodowego dnia zapobiegania zatruciom ołowiem,
- wezwano UNEP i WHO do zgłaszania postępów w realizacji przedmiotowej EPI podczas ICCM-4.

Chemikalia w produktach

W dzisiejszym świecie chemikalia używane są tak powszechnie, że trudno byłoby znaleźć produkt/artkuł ich nie zawierający. Zwykle dodawane są celowo w procesie produkcji, by zwiększyć funkcjonalność lub wydajność końcowego produktu, bywa jednak i tak, że pozostają w produkcie jako efekt uboczny procesu produkcji lub jako zanieczyszczenie. Większość z nich nie stanowi zagrożenia dla zdrowia człowieka ani środowiska, jednakże niektóre mogą budzić obawy związane ze znanymi lub przewidywanymi skutkami, jakie wywołuje narażenie na te substancje.

W obliczu globalnej wymiany handlowej prowadzonej na masową skalę, społeczność międzynarodowa stanęła przed poważnym wyzwaniem, polegającym na zapewnieniu wystarczającej ilości informacji umożliwiającej świadome podejmowanie decyzji w celu zapewnienia ochrony zdrowia i środowiska w całym cyklu istnienia produktów.

Realizacja tej idei możliwa jest jedynie poprzez harmonizację działań na poziomie światowym oraz zapewnienie sprawnego przepływu informacji pomiędzy wszystkimi zainteresowanymi stronami. W odpowiedzi na potrzebę zapewnienia satysfakcjonującego poziomu informacji o chemikaliami zawartych w produktach i przekazywaniu ich w łańcuchach dostaw w całym cyklu istnienia produktu podczas ICCM-2 powołano grupę roboczą, której zadaniem było dokonanie przeglądu obecnie istniejących systemów służących do przekazywania informacji i opracowanie propozycji nowego systemu lub usprawnienia już istniejących. W czasie ICCM-2 ustalono, że omawiana EPI będzie realizowana poprzez:

- a) zbieranie oraz dokonanie przeglądu informacji na temat istniejących systemów informacyjnych dotyczących substancji chemicznych w produktach, w tym przede wszystkim przepisów, norm oraz praktyk branżowych;

- b) ocenę istniejących informacji w odniesieniu do potrzeb wszystkich zainteresowanych stron oraz identyfikację ewentualnych luk;
- c) opracowanie zaleceń dla działań zawierających określone priorytety oraz mechanizmy dostarczania informacji, zmierzających do promowania realizacji Strategicznego Podejścia w odniesieniu do informowania o chemikaliach w produktach.

W czasie konferencji przyjęto również zalecenie dotyczące konieczności uwzględnienia Globalnie Zharmonizowanego Systemu Klasyfikacji i Oznakowania Chemikaliów (GHS) oraz uniknięcia dublowania wysiłków na poziomie międzynarodowym.

Realizację przedmiotowej EPI rozpoczęto od przeprowadzenia ankiety rozesłanej do regionalnych punktów kontaktowych SAICM w celu zidentyfikowania obecnie istniejących systemów informacyjnych, potrzeb zainteresowanych stron, luk oraz sektorów priorytetowych, w efekcie czego zalecono dogłębną analizę sześciu sektorów produkcji, tj. wyrobów elektronicznych (w szczególności komputerów oraz telefonów komórkowych); zabawek; odzieży (w tym obuwia, skóry, tkanin naturalnych i syntetycznych włókien); materiałów budowlanych; kosmetyków i środków higieny osobistej; pojemników na żywność oraz opakowań do żywności (w tym materiałów z tworzyw sztucznych) Na stronie internetowej projektu (14) zamieszczono dogłębną analizę dla czterech sektorów produkcji: elektroniki, zabawek, wyrobów budowlanych oraz tekstyliów.

Podczas ICCM-3 przyjęto rezolucję SAICM/ICCM.3/CRP.6), w której zdecydowano o kontynuowaniu projektu dot. chemikaliów w produktach. Zdecydowano również, że rozwinięta zostanie propozycja dobrowolnego międzynarodowego programu dotyczącego publikowania informacji o chemikaliach w produktach wzdłuż łańcucha dostaw oraz przez cały okres istnienia produktów.

Niebezpieczne substancje w cyklu istnienia sprzętu elektrycznego i elektronicznego

W ostatnich dekadach zaobserwować można, iż ulega skróceniu okresu użytkowania sprzętu elektrycznego i elektronicznego. Wpływa na to wiele czynników, aczkolwiek niezwykle istotnym jest polityka producentów urządzeń, nakierowana na sprzedaż jak największej ich ilości, gdzie zmiany w kolejnej generacji produktów są co najwyżej kosmetyczne. Proces ten potęgowany jest przez działania producentów sprzętu elektrycznego i elektronicznego, którzy skutecznie budują w społeczeństwie potrzebę posiadania coraz to nowszych urządzeń oraz ustanawiają ceny części zamiennych na takim poziomie by naprawa przestawała być opłacalna - obecnie niektórych komputerów nie naprawia się w ramach gwarancji, producent od razu oferuje nowy egzemplarz. Rozwój gospodarczy i globalny charakter marketingu sprawiają, iż na całym świecie ludzie podążając za modą wymieniają sprzęt elektroniczny na nowszy, przed upływem jego żywotności. O tym jak bardzo skuteczne są te praktyki świadczyć mogą statystyki mówiące o tym, że obecnie zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny stanowi najszybciej rosnący strumień odpadów, trzykrotnie przewyższając strumień odpadów komunalnych (15). Właśnie w tym momencie cyklu „życia” produktu, zaczyna się prawdziwy problem. **Dopóki sprzęt elektryczny i elektroniczny jest użytkowany i przechowywany zgodnie z zaleceniami producenta, nie stanowi zagrożenia ani dla zdrowia ludzi ani dla środowiska, dopiero ostatni etap cyklu istnienia produktu stanowi problem o znaczeniu globalnym. Tzw. E-odpady zawierają wiele toksycznych komponentów, których emisja do atmosfery, wody i gleby może mieć bardzo poważne skutki.** Najczęściej występujące substancje z opisem ich zastosowania oraz skutków, jakie wywierają na zdrowie człowieka przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Substancje niebezpieczne w sprzęcie elektrycznym i elektronicznym (Seńczuk 2002, Hińcz 2005, Wawrzonek 2006)

Substancja	Zastosowanie / lokalizacja	Szkodliwość
Ołów (Pb) Lead	Stosowany jest do lutowania elementów elektronicznych w obwodach drukowanych (stanowi spoiwo przy produkcji lamp wyładowczych i płytek drukowanych) oraz w konstrukcji monitorów. Stanowi dobrą barierę antyradiacyjną, wchodzi w skład szkła kineskopu. Znajduje zastosowanie jako składnik płyt akumulatorowych oraz osłon niektórych kabli i przewodów.	Szkodliwe działanie ołowiu przejawia się głównie w zaburzeniach układu krwiotwórczego, w tym inhibicji syntezy hemoglobiny, hamowaniu aktywności enzymów biorących udział w syntezie hemu, a także skróceniu życia czerwonych krwinek i pobudzeniu erytropoezy, co w późniejszych stadiach może powodować m.in. niedokrwistość.
Rtęć (Hg) Mercury	Stosowana jest przy produkcji akumulatorów, przełączników i termostatów. Jest składnikiem wyświetlaczy ciekłokrystalicznych. Stosowana jest w lampach i żarówkach rtęciowych.	Narządem o największej kumulacji rtęci są nerki. Pary rtęci wchłonięte przez pęcherzyki płucne wykazują powinowactwo do tkanki mózgowej oraz przenikają przez łożysko do płodu. Prowadzi do zaburzeń procesu biosyntezy białek.
Chrom (Cr) Chromium	Używany jest jako powłoka antykorozyjna.	Powoduje uszkodzenie układu oddechowego, przewodu pokarmowego oraz zmiany skórne (zwiększenie silnych reakcji alergicznych). Ma działanie rakotwórcze i mutagenne.
Kadm (Cd) Cadmium	Stosowany jest do wyrobu tworzyw sztucznych i barwników. Znajduje się w elektrodach i akumulatorach.	Zakłóca metabolizm węglowodanów, ogranicza przyswajanie żelaza. Na skutek wypierania cynku i miedzi z połączeń białkowych zwiększa wydalanie wapnia z organizmu. Zmienia metabolizm pierwiastków niezbędnych dla organizmu (Cu, Zn, Fe Mg, Ca), co powoduje zmiany morfologiczne i czynnościowe w narządach.
Beryl (Br) Beryllium	Stosowany jest w klawiaturach. Wchodzi w skład płyt głównych.	Powoduje zaburzenie fosforylacji kluczowych białek, co może być podstawą jego toksycznego i rakotwórczego działania. Wdychany z powietrzem może powodować chorobę płuc, w tym także raka płuc.
Bar (Ba) Barium	Używany jest przy produkcji monitorów.	U zwierząt doświadczalnych prowadzi do zmian ciśnienia i pracy serca (brak informacji o wpływie na zdrowie ludzi)
Masy plastyczne, w tym plastiki PCV	Stosowane są w elementach konstrukcyjnych komputerów, tj. w ramach i obudowie. Używane są do okablowania jako elementy izolacyjne.	Mają działanie mutagenne i inicjujące proces nowotworowy. W wysokiej temperaturze wydzielają toksyczne dioksyny.

Choć produkcja wyrobów elektrycznych i elektronicznych dramatycznie wzrosła w ostatnich latach, to wciąż w wielu krajach brakuje zdolności do zapewnienia odpowiedniej ochrony przed zagrożeniem związanym z produkcją elektroniki i jej składowaniem. Problem ten szczególnie dotyka kraje rozwijające się, które nie tylko muszą poradzić sobie z własnymi odpadami ale również z odpadami jakie otrzymują w ramach „pomocy” od krajów rozwiniętych. W lipcu 2008 r. kraje regionu Afryki oraz Peru nominowały zagadnienie dotyczące e-odpadów jako EPI. W maju 2009 podczas II sesji ICCM zagadnienie to zostało przyjęte rezolucją II/4 która zaprosiła Międzyorganizacyjny Program w Sprawie Zarządzania Chemikaliami (IOMC) (16) oraz sekretariaty Konwencji Bazylejskiej i Sztokholmskiej do zorganizowania warsztatów poświęconych przedmiotowemu zagadnieniu. W rezultacie prac, podczas warsztatów zorganizowanych 29-31 marca 2011 r. w Wiedniu, opracowano szereg zaleceń w sprawie e-odpadów. Państwa regionu Afryki przyjęły rezolucję wyzywającą do włączenia zagadnienia dotyczącego niebezpiecznych substancji w cyklu istnienia sprzętu elektrycz-

nego i elektronicznego do Globalnego Planu Działania (GPA) co pozwoliłoby, w ich odczuciu, na nadanie kwestii większego ciężaru politycznego. Proponowano aby nowy obszar pracy obejmował następujące działania:

- a) wspieranie międzynarodowej wymiany informacji w zakresie e-produktów, w szczególności danych dotyczących ryzyka i zagrożeń jakie stwarzają dla zdrowia i bezpieczeństwa ludzi i środowiska;
- b) opracowywanie i rozpowszechnianie najlepszych praktyk w zakresie zarządzania substancjami niebezpiecznymi w e-produktach, a także tworzenie dokumentów zawierających wytyczne obejmujących system zarządzania chemikaliami, inwestycje w zieloną chemię oraz działania prewencyjne, takie jak minimalizacja generowania odpadów;
- c) zbieranie i dzielenie się informacjami dotyczącymi szkodliwych skutków działania substancji chemicznych zawartych w produktach, z uwzględnieniem danych dotyczących toksykologicznych zagrożeń;
- d) promowanie czystej, zrównoważonej i przyjaznej dla środowiska produkcji poprzez identyfikację narzędzi i najlepszych praktyk dążących do redukcji lub całkowitej eliminacji szkodliwych substancji, np. poprzez ich zastępowanie mniej szkodliwymi alternatywami;
- e) wsparcie polityczne, prawne i techniczne dla działań zmierzających do ograniczenia, wyeliminowania, lub zastępowania niebezpiecznych chemikaliów w e-produktach;
- f) formułowanie, propagowanie i wdrażanie limitów ekspozycji dla pracowników, zapewniając taką samą ochronę zarówno w miejscu pracy jak i w całym środowisku;
- g) promowanie i wdrażanie zintegrowanej polityki zrównoważonego zarządzania e-odpadami oraz zapewnianie udziału zainteresowanych stron.

Zaznaczono jednak, że wszelkie prace podejmowane w zakresie niebezpiecznych substancji w cyklu istnienia sprzętu elektrycznego i elektronicznego nie powinny powielać działań podejmowanych w ramach Konwencji Bazylejskiej i programu UNEP - Globalnego Partnerstwa Zarządzania Opadami (GPWM - Global Partnership on Waste Management).

Uczestnicy ICCM-3 przyjęli rezolucję (SAICM/ICCM.3/CRP.14), która między innymi zachęcała zainteresowane strony do rozważenia rekomendacji kluczowego przesłania z wspomnianych już warsztatów International Workshop on Hazardous Substances in the Life Cycle of Electrical and Electronic Products, które odbyły się w Wiedniu w marcu 2011 r. oraz zaproszono Inter-Organization Programme for the Sound Management of Chemicals (IOMC) i pozostałych zainteresowanych do podejmowania dalszych działań. Konferencja postanawia ponadto o dalszej pracy w celu identyfikacji, opracowywania i stworzenia międzynarodowego zbioru najlepszych praktyki w tej kwestii.

Nanomateriały

Podobnie jak to ma miejsce w przypadku produktów elektrycznych i elektronicznych, tak i w przypadku nanotechnologii można z łatwością zaobserwować dynamiczny rozwój tej dziedziny w ostatnim dziesięcioleciu. Nanomateriały są obecnie zdecydowanie najgorętszym tematem w dziedzinie chemii. Wizje oszałamiających odkryć naukowych i niezliczonych nowych zastosowań rozpościerane przez zwolenników nanotechnologii ścierają się z poglądami dotyczącymi ostrożniejszego podejścia do tematu.

Wiadomo już, że dobrze znane i przebadane substancje w formie nano zmieniają swoje właściwości i mogą zachowywać się zupełnie inaczej niż substancje w tradycyjnej formie, dlatego trudno jest przewidzieć skutki ich długoterminowego oddziaływania na zdrowie człowieka i środowisko.

Dzięki temu, że nanocząstki charakteryzują się większą powierzchnią czynną, są one bardziej reaktywne i łatwiej oddziałują z innymi substancjami, mogą również służyć jako nośnik dla innych substancji ułatwiając ich emisję do środowiska (17). Ważnym elementem wpływającym na ocenę ryzyka jest powszechność ich występowania, prawdopodobieństwo naraże-

Jerzy Majka, Szymon Domagalski po odebraniu nagrody „SAICM Bronze Award” przyznanej Polsce za udział w działaniach w ramach SAICM w latach 2009-2012.

nia. Oprócz nanocząsteczek, które w naturalny sposób występują w środowisku, konsumenci narażeni są na działania nanocząstek wytworzonych przez człowieka. O ile na działanie tych pierwszych ludzkość jest wystawiona od początków swojego istnienia to skutki oddziaływania nanocząstek pochodzenia antropomorficznego nie są, jak się wydaje, wystarczająco dobrze rozpoznane.

Obecnie nie ma w Europie regulacji prawnej, która nakładałaby na przedsiębiorców obowiązek informowania o tym, że produkt czy też mieszanina zawiera substancję w formie nano. Sytuację jeszcze bardziej komplikuje fakt, że wiele produktów, jest „nano” tylko z nazwy. Producenci prześcigają się w stosowaniu prefiksu nano jako synonimu nowoczesności, nawet jeżeli ich produkty nie zawierają nawet śladowych ilości substancji w formie nano.

Wyzwaniem dla regulatorów jest więc znalezienie równowagi między wprowadzeniem obiecujących nowych materiałów, a koniecznością zapewnienia wysokiego poziomu ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i środowiska. W Unii Europejskiej brak jest przepisów odnoszących się konkretnie do nanomateriałów. Sprawa nanomateriałów podzieliła również instytucje UE. Parlament Europejski w sprawozdaniu w sprawie aspektów regulacyjnych nanomateriałów klarownie wyraził opinię, iż nie zgadza się ze stwierdzeniem Komisji, jakoby obowiązujące prawodawstwo w zasadzie obejmowało swoim zakresem zagrożenia związane z nanomateriałami, ponieważ z uwagi na brak odpowiednich danych i metod oceny zagrożeń związanych z nanomateriałami prawodawstwo to w istocie nie jest w stanie uwzględnić tych zagrożeń (18). Obawy związane z trudnymi do przewidzenia konsekwencjami jakie cząstki nano mogą wywierać na zdrowie człowieka i środowisko nie uszły uwadze uczestnikom ICCM-2 oraz ICCM -3.

Po otrzymaniu mandatu na ICCM-2, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), Instytut Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Szkoleń i Badań (UNITAR) wraz z IOMC zorganizowały cykl warsztatów podnoszących świadomość w zakresie nanotechnologii. Warsztaty odbywały się w trakcie regionalnych spotkań SAICM pod koniec 2009 r. i na początku 2010 r. i miały na celu poinformowanie przede wszystkim krajów rozwijających się oraz krajów o gospodarkach w okresie przejściowym na temat potencjalnych zastosowań i zagrożeń stwarzanych przez nanotechnologię i nanomateriały. Drugim etapem wdrażania EPI był pilotażowy projekt wsparcia krajowych działań dotyczących nanotechnologii i nanomateriałów.

Warsztaty były wspierane przez rządy Szwajcarii, Wielkiej Brytanii oraz Stanów Zjednoczonych. Do tej pory warsztaty odbyły się w Pekinie (27 listopada 2009 r.), Łodzi, (11 grudnia 2009 r.), Abidżanie (25 i 26 stycznia 2010 r.) oraz Kingston (12 marca 2010 r.). Dodatkowo, Szwajcaria złożyła propozycję włączenia działań dotyczących właściwego zarządzania nanotechnologią i wyprodukowanymi nanomateriałami do Globalnego Planu Działania. Włączenie kwestii dotyczącej nano do GPA mogłoby skutkować:

- a) Zachęcaniem Państw do prowadzenia badań odnośnie ryzyka oraz zagrożeń związanych z nanomateriałami i nanotechnologią oraz do dzielenia się z pozostałymi krajami wynikami badań;
- b) Wsparciem technicznym, prawnym i instytucjonalnym wymiany informacji i budowania zdolności rozwojowych w zakresie zarządzania nanomateriałami;
- c) Zintegrowaniem zarządzania nanomateriałami z istniejącymi oraz projektowanymi programami zarządzania chemikaliami.
- d) Wspieraniem rozwoju narzędzi i mechanizmów służących do właściwego zarządzania ryzykiem, w tym systemów informatycznych, takich jak systemy certyfikacji;
- e) Podkreśleniem, że nanomateriały nie są z natury niebezpieczne przy jednoczesnym uznaniu, że może istnieć konieczność wzięcia pod uwagę szczególnych względów w ich ocenie ryzyka oraz zarządzaniu tym ryzykiem;
- f) Rozpoznaniem możliwości zastosowania odpowiednich systemów oznakowania dla danego sektora lub grup produktów (np. system GHS), ale jednocześnie zniechęcaniem do stosowania nowych systemów oznakowania lub certyfikacji gdy można wykorzystać istniejące metody.

Podczas ICCM-3 wyrażono poparcie dla propozycji włączenia kwestii dotyczącej nanotechnologii i nanomateriałów do GPA.

Ponadto konferencja przyjęła rezolucję SAICM/ICCM.3/CRP.15 która między innymi:

- wzywa wszystkie zainteresowane strony do wymiany informacji w zakresie oceny ryzyka wynikającego ze stosowania, produkcji i utylizacji substancji w formie nano;
- zaleca rozwój międzynarodowego technicznego poradnictwa oraz opracowania materiałów szkoleniowych dla zrównoważone zarządzania wytwarzanymi nanomateriałami;
- zachęca do publicznego dialogu;
- wzywa przemysł do przyjęcia roli odpowiedzialnego partnera wspierającego kampanie informacyjne, szkolenia, wymianę informacji i debatę publiczną.

Udział Biura do Spraw Substancji Chemicznych w działaniach w ramach SAICM

Od 2008 r. przedstawiciel Biura pełni funkcję krajowego punktu kontaktowego dla SAICM. Ponadto na posiedzeniu regionalnym, podczas II Międzynarodowej Konferencji w Sprawie Zarządzania Chemikaliami (ICCM-2), która odbyła się w maju 2009 r. w Genewie, państwa regionu Europy Środkowo-Wschodniej nominowały Inspektora do spraw Substancji Chemicznych do pełnienia funkcji Regionalnego Punktu Kontaktowego dla SAICM w latach 2009-2012.

Działając jako Regionalny Punkt Kontaktowy, Inspektor do spraw Substancji Chemicznych przeprowadził w latach 2009-2012 r. szereg działań, m.in.:

- w dniach 6-11 grudnia 2009 r., wraz z Programem Środowiska Narodów Zjednoczonych (UNEP), Instytutem Narodów Zjednoczonych ds. Szkoleń i Badań (UNITAR) oraz Organizacją Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), zorganizowane zostały w siedzibie Biura cztery spotkania międzynarodowe dla Regionu Europy Środkowo-Wschodnia, dotyczące tematyki związanej z zarządzaniem chemikaliami:
 - 1) spotkanie Regionalnej Grupy Koordynacyjnej Regionu Europy Środkowo-Wschodnia (CEERCG) dla SAICM (6 grudnia);
 - 2) warsztaty poświęcone zbliżającym się negocjacjom nad konwencją rtręciową (7-9 grudnia);
 - 3) III spotkanie regionalne dla Strategicznego Podejścia do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami, SAICM (9-10 grudnia);
 - 4) warsztaty dotyczące nanomateriałów i nanotechnologii (11 grudnia).
- we współpracy z Sekretariatem SAICM oraz Instytutem Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Badań i Szkoleń (UNITAR), zorganizowane zostało IV spotkanie regionu Europy Środkowo-Wschodniej dla Strategicznego Podejścia do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami. Spotkanie odbyło się w dniach 28-29 czerwca w siedzibie Biura w Łodzi. Przy okazji przedmiotowego spotkania, w dniach 27-

28 czerwca, zorganizowano międzynarodowe warsztaty dot. nanotechnologii i wytwarzanych nanomateriałów. W czasie spotkania regionalnego SAICM przedstawiciele regionu Europy Środkowo-Wschodniej, dokonali przeglądu i oceny wdrażania SAICM od zakończenia drugiej Międzynarodowej Konferencji w Sprawie Zarządzania Chemikaliami (ICCM), która odbyła się w maju 2009 r. w Genewie.

W powyższych spotkaniach każdorazowo wzięło udział kilkudziesięciu przedstawicieli państw Europy Środkowo-Wschodniej, przedstawicieli organizacji międzynarodowych, organizacji pozarządowych oraz przemysłu. Biuro zapewniało wymianę, drogą elektroniczną, informacji związanych z SAICM i generalnie chemikaliami wśród państw Regionu Europy Środkowo-Wschodnia. W ramach spotkania:

- przygotowany został, po konsultacjach z państwami Regionu Europy Środkowo-Wschodnia, list popierający propozycję organizacji przez Moldowę, w ramach Programu Szybki Start (QSP) dla SAICM, warsztatów regionalnych dotyczących Globalnie Ujednoliconego Systemu Klasyfikacji i Oznakowania (GHS);
- wspierano Sekretariat SAICM w zapewnieniu odpowiedniego poziomu raportowania przez państwa Europy Środkowo-Wschodniej postępów we wdrażaniu SAICM. Z regionu Europy Środkowo-Wschodniej dane przesłało 60% uprawnionych podmiotów, co stanowiło najlepszy wynik ze wszystkich regionów Organizacji Narodów Zjednoczonych;
- przeprowadzono konsultacje dotyczące udziału przedstawicieli regionu Europy Środkowo-Wschodniej w pracach grupy ekspertów w ramach SAICM, wdrażających działania dot. perfluorowanych chemikaliów (Global PFC Group).

Fourth Central and Eastern European regional meeting

Strategic Approach to International Chemicals Management (SAICM) and UNITAR workshop on Nanotechnology and Manufactured Nanomaterials

Łódź, Poland
June 27th – 29th 2011

Logos: UNEP, UNITAR, SAICM

Plakat promujący IV spotkanie regionu Europy Środkowo-Wschodniej dla Strategicznego Podejścia do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami (SAICM).

Przypisy na str. 15

1. Portal internetowy BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4064527.stm
13 marca 2012 r.
2. OECD Environmental Outlook for the Chemicals Industry, s. 29. Raport z 2001 r., Portal internetowy OECD, <http://www.oecd.org/dataoecd/7/45/2375538.pdf>
13 marca 2012 r.
3. Oficjalna strona internetowa SAICM <http://www.saicm.org/documents/gc18-pic.pdf>
13 marca 2012 r.
4. Oficjalna strona internetowa UNEP, <http://new.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?DocumentID=96&ArticleID=1438&l=en>
13 marca 2012 r.
5. Johannesburg Plan of Implementation, pkt 23. Strona ONZ, Departamentu Spraw Gospodarczych i Społecznych, http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POIToc.htm
13 marca 2012 r.
W JPOL zawarte zostało również wezwanie do implementacji do 2008 r. systemu klasyfikacji i oznakowania chemikaliów (GHS).
6. E. Latoszek, M. Proczek, Organizacje międzynarodowe we współczesnym świecie, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2006
7. Motyw 6 preambuły. Rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH), utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniającego dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylającego rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EWG i dyrektywę Komisji 91/155/EWG, 93/67/EWG, 93/105/EWG i 2000/21/WE, Dz. Urz. UE L 396 z 30.12.2006, str. 1; Dz. Urz. UE L 136 z 29.05.2008, str. 3
8. Motyw 74 preambuły. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1272/2008 z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie klasyfikacji, oznakowania i pakowania substancji i mieszanin, zmieniające i uchylające dyrektywę 67/548/EWG i 1999/45/WE oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1907/2006, Dz. Urz. UE L 353 z 31.12.2008, str. 1.
9. Dokumenty w językach oficjalnych ONZ znaleźć można na stronie internetowej Sekretariatu SAICM, www.saicm.org, natomiast robocze tłumaczenie na język polski dostępne jest na stronie Biura do spraw Substancji Chemicznych: www.chemikalia.gov.pl.
10. Strona internetowa Sekretariatu SAICM, http://www.saicm.org/documents/iccm/ICCM2/emerging%20issues/ICCM2%20Outcomes/Emerging%20issues/Omnibus%20resolution%20II_4.doc
30 kwietnia 2012 r.
11. B. De la Burdę and B. Reames, *Prevention of pica, the major cause of lead poisoning in children. American Journal of Public Health: August 1973, Vol. 63, No. 8, pp. 737-743*
<http://ajph.aphapublications.org/doi/abs/10.2105/AJPH.63.8.737>
12. <http://www.epa.gov/lead/>
13. Więcej informacji znaleźć można na stronie Sekretariatu SAICM: <http://www.saicm.org/index.php?menuid=9&pageid=344>
30 kwietnia 2012 r.
14. <http://www.unep.org/hazardoussubstances/UNEPsWork/ChemicalsInProductsproject/tabid/56141/Default.aspx>
15. Marta JANICKA, Piotr HEWELKE - Ekoprojektownie jako ważne narzędzie ochrony środowiska na przykładzie sprzętu elektrycznego i elektronicznego.
16. W skład IOMC wchodzi:
17. D. RODEWALD, Z. FOLTYNOWICZ, Archiwum Gospodarki Odpadami i Ochrony Środowiska, vol. 13 nr 2 (2011)
18. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 24 kwietnia 2009 r. w sprawie aspektów regulacyjnych nanomateriałów (2008/2208(INI))

Zmiany Rozporządzenia (WE) nr 689/2008 w sprawie wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów

Mgr Magdalena Balicka

Departament do spraw Oceny Ryzyka
Biuro do spraw Substancji Chemicznych

Rozporządzenie (WE) nr 689/2008 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 czerwca 2008 r. dotyczące wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów, zwane dalej „rozporządzeniem 689” wdraża na obszarze Unii Europejskiej Konwencję rotterdamską (zwaną dalej Konwencją) w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu (PIC) (1) w międzynarodowym handlu niektórymi substancjami chemicznymi i pestycydami.

Rozporządzenie 689, poprzez swoje przepisy, ustanawia w ramach Unii proces decyzyjny w sprawie przywozu i wywozu chemikaliów niebezpiecznych oraz rozpowszechnia wśród Stron Konwencji i państw trzecich podjęte w tym zakresie decyzje. [1]

Cele rozporządzenia

Wdrożenie Konwencji to jeden z podstawowych celów rozporządzenia. Kolejnym celem jest wspieranie współpracy w międzynarodowym przepływie niebezpiecznych chemikaliów oraz ochrona zdrowia i środowiska. [1]

Zakres rozporządzenia

Rozporządzenie 689 ma zastosowanie do:

- niebezpiecznych chemikaliów podlegających procedurze zgody po uprzednim poinformowaniu na podstawie Konwencji,
- niebezpiecznych chemikaliów zakazanych lub podlegających surowym ograniczeniom w Unii oraz
- wszystkich wywożonych chemikaliów w odniesieniu do klasyfikacji i oznakowania.

Nie dotyczy to jednak leków, materiałów radioaktywnych, odpadów, broni chemicznej, środków spożywczych, dodatków do żywności, pasz, organizmów genetycznie zmodyfikowanych, leków weterynaryjnych oraz chemikaliów w ilościach prawdopodobnie pozostających bez wpływu na zdrowie lub środowisko i w żadnym przypadku nieprzekraczających 10 kg, o ile są one przywożone do celów badawczych i analitycznych. [1]

Zmiana rozporządzenia i opublikowanie nowych przepisów dotyczących wywozu i przywozu chemikaliów

Prace nad nowym rozporządzeniem rozpoczęły się w 2011 roku i trwały do pierwszej połowy 2012 r.

W maju 2011 r., w czasie Prezydencji węgierskiej, Komisja Europejska przedstawiła propozycję nowego rozporządzenia dotyczącego wywozu i przywozu chemikaliów. Właściwe prace nad tekstem propozycji rozpoczęły się w lipcu 2011 r. wraz z polską Prezydencją. W trakcie 7 spotkań grupy roboczej Rady do zmian rozporządzenia 689, w tym sześciu spotkań w czasie polskiej Prezydencji oraz jednego w czasie Prezydencji duńskiej w 2012 r. opracowano tekst, który następnie w 2012 r. przekazano do konsultacji Parlamentowi Europejskiemu. Wiosną 2012 r. przyjęto uzgodniony tekst nowego rozporządzenia, które opublikowano 4 lipca 2012 r. jako **Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 649/2012 z dnia**

4 lipca 2012 r. dotyczące wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów (zwane dalej rozporządzenie 649/2012). Wejdzie ono w życie 1 marca 2014 r. Do tego czasu stosowane są procedury wynikające z przepisów rozporządzenia 689.

Zmiana rozporządzenia była niezbędna w związku z:

- faktem, że rozporządzenie (WE) nr 689/2008 zawierało odwołania do dyrektywy Rady 67/548/EWG z dnia 27 czerwca 1967 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawodawczych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do klasyfikacji, pakowania i etykietowania substancji niebezpiecznych oraz dyrektywy 1999/45/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 maja 1999 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do klasyfikacji, pakowania i etykietowania preparatów niebezpiecznych, które już są lub zostaną uchylone i zastąpione przez rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1272/2008 z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie klasyfikacji, oznakowania i pakowania substancji i mieszanin, zmieniające i uchylające dyrektywy 67/548/EWG i 1999/45/WE oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1907/2006, a powinno zawierać odwołanie do wspomnianego tu rozporządzenia (WE) nr 1272/2008;
- koniecznością dostosowania podstawowych definicji takich jak „substancja”, „mieszanina”, czy „wyrób” do definicji używanych w innych obowiązujących przepisach unijnych dotyczących chemikaliów (rozporządzenie (WE) nr 1272/2008 (CLP) oraz (WE) 1907/2006 (REACH));
- koniecznością wprowadzenia wymogu stosowania identyfikacyjnego numeru referencyjnego w przypadku wywozu chemikaliów w ilościach prawdopodobnie pozostających bez wpływu na zdrowie lub środowisko oraz w żadnym przypadku nieprzekraczających 10 kg rocznie na eksportera i na państwo przywozu, pod warunkiem że są one przywożone lub wywożone do celów badawczych lub analitycznych, ze względu na skuteczność nadzoru sprawowanego przez służby celne;
- koniecznością uwzględnienia dodatkowych warunków, aby wywóz mógł mieć miejsce, gdy państwo przywozu nie przekazuje odpowiedzi na prośbę o zgodę na przywóz, co wynikało z doświadczeń zdobytych w trakcie wdrażania procedury wyraźnej zgody przewidzianej w rozporządzeniu (WE) nr 689/2008;
- koniecznością dostosowania przepisów rozporządzenia (WE) 689/2008 dotyczących reprezentacji zewnętrznej Unii Europejskiej oraz przepisów dotyczących komitologii do wymogów Traktatu Lizbońskiego,
- koniecznością włączenia Europejskiej Agencji Chemikaliów w niektóre administracyjne, techniczne i naukowe zadania niezbędne do realizacji przepisów rozporządzenia, w celu wspierania Komisji w wykonywaniu jej zadań, jako wspólnego wyznaczonego organu przewidzianego w rozporządzeniu (WE) 689/2008. [3]

Najważniejsze zmiany

Rozporządzenie 689 zmieniono poprzez dodanie zupełnie nowych przepisów oraz rewizję przepisów już istniejących. Priorytetowe zmiany, które uwzględniły przede wszystkim kwestie, o których mowa powyżej, to:

- **nowa procedura administracyjna przy wywozie chemikaliów**
- **dotatkowe warunki umożliwiające wywóz w przypadku, gdy państwo przywozu nie przekazuje odpowiedzi na prośbę o zgodę na przywóz,**
- **definicje,**
- **udział Unii w Konwencji,**
- **zadania Europejskiej Agencji Chemikaliów,**
- **nowa procedura komitetowa i uprawnienia wykonawcze przyznane Komisji.**

Procedura administracyjna przy wywozie chemikaliów

Procedura administracyjna przy wywozie chemikaliów opisana jest w art. 7 rozporządzenia 689.

Zgodnie z nią eksporter państwa członkowskiego UE zamierzający dokonać wywozu substancji chemicznych wymienionych w grupie 1 Załącznika I oraz preparatów (2) zawierających te substancje, ma obowiązek przedstawić powiadomienie o wywozie swojemu wyznaczonemu organowi krajowemu przynajmniej **30 dni** przed dokonaniem pierwszego wywozu i nie później niż **15 dni** przed wywozem chemikaliów w każdym kolejnym roku kalendarzowym.

W przypadku kolejnych wywozów tej samej substancji do tego samego państwa w danym roku kalendarzowym eksporter nie musi dokonywać kolejnych powiadomień. Sytuacja zmienia się, gdy ten sam eksporter wysłał tę samą substancję w tym samym roku kalendarzowym, ale odbiorcą jest inne państwo spoza Unii niż dotychczas. W takich okolicznościach wywóz podlega procedurze powiadomienia, ponieważ jest „pierwszym wywozem”. Powiadomienie przygotowuje się na podstawie formularza załączonego do rozporządzenia 689 (Załącznik II), w jednym z języków urzędowych kraju przeznaczenia. Jeżeli nie jest to możliwe, dokumenty mogą być przygotowane w języku angielskim.

Wyznaczony organ krajowy sprawdza kompletność powiadomienia i zatwierdzone, pod względem kompletności, przesyła do Komisji, która następnie w terminie nie później niż 15 dni przed datą wywozu podaną w powiadomieniu, informuje państwo dokonujące przywozu, o pierwszym wywozie z Unii.

Po wygaśnięciu wyznaczonego czasu, czyli po upływie **30 lub 15 dni** dla substancji z części 1 Załącznika I, liczone od momentu, gdy eksporter przedstawił kompletne powiadomienie, można rozpocząć procedurę wywozu. [1]

Nowe rozporządzenie zmienia terminy, o których mowa w rozporządzeniu 689. Terminy są wydłużone odpowiednio do 35 i 25 dni. Taka zmiana była konieczna ze względu na nowego uczestnika procedury, jakim jest Agencja. A zatem, zgodnie z nową procedurą wynikającą z rozporządzenia 649/2012 eksporter w przypadku pierwszego wywozu, jak i wywozu w każdym kolejnym roku kalendarzowym, przekazuje wyznaczonemu organowi krajowemu powiadomienie o wywozie nie później niż 35 dni przed jego dokonaniem. Wyznaczony organ krajowy sprawdza kompletność powiadomienia i przesyła je do Agencji nie później niż 25 dni przed wywozem. Agencja natomiast w terminie nie później niż 15 dni przed datą wywozu podaną przez eksportera w powiadomieniu wysłała je do państwa dokonującego przywozu. [4]

Dotatkowe warunki, umożliwiające wywóz chemikaliów w przypadku, gdy państwo przywozu nie przekazuje odpowiedzi na prośbę o zgodę na przywóz.

Zgodnie z przepisami rozporządzenia 689, art. 13, żeby móc dokonać wywozu chemikaliów wymienionych w części 2 lub 3 załącznika I do rozporządzenia 689, oprócz powiadomienia o wywozie, o którym mowa powyżej, konieczna jest również wyraźna zgoda na wywóz otrzymana z państwa przywozu.

Dla chemikaliów z części 3 Załącznika I wyraźną zgodę na wywóz lub informację o jej braku, można znaleźć w ogólnie dostępnym dokumencie zwanym „Okólnik PIC”. Jest to zbiór odpowiedzi importowych Stron Konwencji dotyczących przywozu chemikaliów podlegających tej Konwencji, tym samym procedurze zgody po uprzednim poinformowaniu. Okólniki PIC publikowane są raz na pół roku na stronie Sekretariatu, ale dostępne są także w bazie danych EDEXIM lub u poszczególnych wyznaczonych organów krajowych Konwencji. Zdarza się jednak, że dla niektórych chemikaliów PIC Strony nie przekazały odpowiedzi importowej, wówczas konieczne jest zastosowanie procedury uzyskania wyraźnej zgody wynikającej z przepisów rozporządzenia. Ta sama procedura ma zastosowanie również do wszystkich chemikaliów z części 2 Załącznika I.

Aby uzyskać zgodę na wywóz chemikaliów z części 2 oraz niektórych chemikaliów z części 3 konieczny jest, oprócz zgłoszenia wywozu, bezpośredni kontakt między wyznaczonym organem krajowym państwa wywozu (państwa UE), a wyznaczonym organem krajowym państwa przywozu (Strona lub inne państwo) w celu przekazania prośby o wyraźną zgodę na import chemikaliów do państwa przywozu. Decyzja dotycząca importu powinna być przekazana w terminie do 30 dni wyznaczonemu organowi kraju wywozu, który przekazuje ją Komisji [1]. W przypadku braku decyzji w tym terminie można przesłać przypomnienie państwu przywozu, dając mu dodatkowe 30 dni na poinformowanie o zgodzie lub jej braku.

Niestety dotychczas w praktyce w około 30% przypadków, mimo wysiłków dokonywanych przez wyznaczone organy krajowe państw członkowskich wywozu i Komisji w celu uzyskania wyraźnej zgody, nie było żadnej odpowiedzi ze strony państwa przywozu, w niektórych przypadkach przez wiele miesięcy lub nawet lat. W rezultacie nie można było dokonać wywozu, pomimo faktu, że dane chemikalia często nie są ani nie były zakazane lub surowo ograniczone w państwach przywozu. Sytuacja w odniesieniu do substancji chemicznych wymienionych w części 2 załącznika I jest szczególnie problematyczna, ponieważ organy w państwach przywozu nie zawsze znają procedury UE lub nie zawsze mają uprawnienia lub możliwość udzielenia odpowiedzi, lub nie znają żadnego języka obcego. [1, 2, 3]

Rozporządzenie 689 daje możliwość skorzystania z odstępstwa, o którym mowa w art. 13 ust. 7 tego rozporządzenia. Na jego podstawie możliwy jest wywóz chemikaliów, jeżeli mimo wszelkich starań państwo wywozu nie uzyskało odpowiedzi, a istnieją dowody z oficjalnych źródeł, że chemikalia zostały certyfikowane, zarejestrowane lub dozwolone. Po konsultacji z Komisją i uzyskaniu jej zgody na zastosowanie tego wyjątku można dokonać wywozu [1]. Jednak ten przepis w praktyce nie był skuteczny. Dlatego nowe rozporządzenie wprowadziło istotne zmiany w tym zakresie (art. 14 rozporządzenia 649/2012)

Do tej pory, aby móc wysłać chemikalia przy braku zgody, wystarczyło uzyskać odpowiedni dokument z oficjalnego źródła państwa przywozu, o czym mowa powyżej. Zgodnie z nowym rozporządzeniem jeżeli mamy do czynienia z chemikaliami z części 2 i wyjątkowo z części 3 Załącznika I, dla których nie można uzyskać wyraźnej zgody na wywóz mimo wszelkich starań, wówczas w porozumieniu z Komisją wywóz może być dokonany, jeżeli spełniony będzie jeden z dwóch warunków. Czyli nowe rozporządzenie daje możliwość wyboru innej opcji, a nie tylko konieczność uzyskanie dokumentu z oficjalnego źródła państwa przywozu. Zgodnie z nowym warunkiem wywóz chemikaliów jest możliwy, jeżeli jego zastosowanie w państwie przywozu jest inne niż zastosowanie, dla którego w przepisach unijnych i w Konwencji jest zakaz lub surowo ograniczenie. Dodatkowo, w przypadku chemikaliów z części 3 Załącznika I, dla których nie ma odpowiedzi w „Okólniku PIC” spełniony musi być jeszcze warunek, że wysyłane chemikalia nie mogą być klasyfikowane jako rakotwórcze, mutagenne i szkodliwe na rozrodczość. Ponadto, nie mogą być substancjami trwałymi, bioakumulującymi się i toksycznymi lub bardzo trwałymi i bardzo bioakumulującymi się. [4]

Nowe brzmienie tego ustępu zostało opracowane w oparciu o doświadczenie państw członkowskich zdobyte podczas prób uzyskania zgody na wywóz, ale przy zachowaniu priorytetu ochrony zdrowia i środowiska w państwach przywozu.

Ta zamiana ma szczególne znaczenie dla eksporterów, czyli dla przemysłu.

Definicje

Zmiana definicji w rozporządzeniu 689 była kwestią priorytetową dla państw członkowskich. W rozporządzeniu 689 mowa jest o definicjach chemikaliów, preparatu, wyrobu, pestycydu, chemikaliów przemysłowych, chemikaliów podlegających powiadomieniom o wywozie, chemikaliów kwalifikujących się do powiadomienia o PIC, chemikaliów podlegających procedurze PIC, chemikaliów zakazanych, chemikaliów surowo ograniczonych, chemikaliów zakazanych lub surowo ograniczonych przez państwo członkowskie, ostatecznych działań regulacyjnych, wywozu, przywozu, eksportera, importera, Strony Konwencji, innego państwa.

Część tych definicji utworzono na potrzeby rozporządzenia 689 i te pozostały niezmienione w nowym rozporządzeniu 649/2012. Ale były tu także definicje, które być należało ujednoclić zgodnie z innymi przepisami dotyczącymi chemikaliów, takimi jak rozporządzenie REACH czy CLP. Mowa tu o definicji substancji, mieszaniny i wyrobu.

• Substancja

Do tej pory w rozporządzeniu 689 nie było definicji substancji, dlatego nowe rozporządzenie wprowadza tę definicję. Jej brzmienie jest zgodne z definicją z rozporządzenia REACH.

• Mieszanina

Definicja mieszaniny zastąpiła definicję preparatu. Jej brzmienie jest zgodne z definicją z rozporządzenia REACH.

• Wyrób

Definicja wyrobu pozostała niezmieniona, mimo opinii kilku państw członkowskich, że powinna być ona zastąpiona definicją wyrobu podaną w rozporządzeniu REACH.

Taka zmiana nie jest jednak możliwa ze względu na szczególnie zakres rozporządzenia o wywozie i przywozie niebezpiecznych chemikaliów i tym samym ma zastosowanie tylko w przypadku postępowania na podstawie tego rozporządzenia. [4]

Udział Unii w Konwencji

Kwestia udziału Unii w Konwencji reguluje art. 5 rozporządzenia 689. Ten artykuł miał szczególne znaczenie dla państw członkowskich, stąd był żywo dyskutowany w trakcie prac nad nowym rozporządzeniem.

Zgodnie z art. 5 rozporządzenia 689 udział Unii w Konwencji jest objęty wspólną odpowiedzialnością Komisji i państw członkowskich, w szczególności za pomoc techniczną, wymianę informacji oraz sprawy odnoszące się do rozstrzygania sporów, uczestnictwo w organach pomocniczych i udział w głosowaniu.

W odniesieniu do uczestnictwa Unii w Konwencji Komisja działa jako wspólny wyznaczony organ w imieniu wszystkich wyznaczonych organów krajowych w trybie bliskiej współpracy i konsultacji z wyznaczonymi organami krajowymi państw członkowskich w zakresie funkcji administracyjnych w odniesieniu do procedury PIC i powiadomienia o wywozie. Ponadto, Komisja odpowiada za wypełnienie wszystkich obowiązków wynikających z przepisów Konwencji, a związanych ze zgłoszeniem chemikaliów do objęcia procedurą PIC, uczestniczy w wymianie informacji z Sekretariatem, dostarcza również Sekretariatowi unijne decyzje o przywozie w odniesieniu do chemikaliów podlegających procedurze PIC. Koordynuje

również wkład Unii we wszystkie sprawy techniczne związane z Konwencją. Komisja oraz państwa członkowskie podejmują wszelkie konieczne inicjatywy w celu zapewnienia właściwej reprezentacji Unii w różnych organach wykonawczych Konwencji.[1]

W nowym rozporządzeniu Komisja chciała zmienić ten artykuł w sposób, który eliminował współpracę z państwami członkowskimi i wzmocnił pozycję Komisji w kwestii reprezentowania Unii. Dla państw członkowskich taka propozycja zmiany była nie do przyjęcia i po długich dyskusjach ostatecznie tekst art. 5 w nowym rozporządzeniu ma takie samo brzmienie jak dotychczasowo, czyli jak w rozporządzeniu 689, co oznacza utrzymanie pozycji państw członkowskich w udziale w Konwencji. [4]

Zadania Europejskiej Agencji Chemikaliów

Obecnie naukowe i techniczne prace związane z wdrożeniem rozporządzenia 689 są prowadzone przez Wspólne Centrum Badawcze Komisji. Jednakże ze względu na zmianę zadań Centrum Badawczego, podjęto decyzję, że jego prace związane z rozporządzeniem o wywozie i przywozie będą przekazane Europejskiej Agencji Chemikaliów. Zaangażowanie Agencji we wdrożenie tego rozporządzenia wydaje się szczególnie korzystne z uwagi na wiedzę i doświadczenie jaką Agencja dysponuje w zakresie wdrażania ogólnych przepisów dotyczących substancji chemicznych oraz umów międzynarodowych dotyczących substancji chemicznych. [3]

Na podstawie nowego rozporządzenia Agencja jest odpowiedzialna między innymi za administrowanie i techniczne wsparcie Europejskiej bazy danych dotyczących wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów, zwanej w skrócie EDEXIM (3), czyli przejmuje całkowicie dotychczasową rolę Wspólnego Centrum Badawczego w zakresie realizacji przepisów rozporządzenia 689. Jej obowiązkiem w odniesieniu do bazy jest jej dalsze rozwijanie i regularne uaktualnianie. Ponadto, Agencja jest odpowiedzialna za zapewnienie pomocy, wytycznych technicznych i naukowych oraz narzędzi dla przemysłu, aby skutecznie stosował rozporządzenie o wywozie i przywozie, pomocy i wytycznych technicznych oraz naukowych dla wyznaczonych organów krajowych. Wspiera przedstawicieli państw członkowskich będących jednocześnie członkami ciała pomocniczego Konwencji Rotterdamskiej, jakim jest Komitet Kontroli Chemicznej. Będzie wspierał Komisję w skutecznym wdrażaniu rozporządzenia oraz w roli wspólnego wyznaczonego organu, zapewniając jej zaplecze naukowe i techniczne.

Część działań Agencji w sprawie wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów podlega konsultacjom z Komisją oraz państwami członkowskimi. Agencja zobowiązana jest również do podejmowania na żądanie Komisji czy państw członkowskich, działań mających na celu, wsparcie Komisji oraz o wsparcie członków Komitetu Kontroli Chemicznej. [4]

Dotychczas na podstawie rozporządzenia 689 eksporterzy nie ponosili żadnych kosztów związanych z przekazywaniem powiadomień o wywozie do wyznaczonych organów krajowych. Tymczasem zgodnie z jednym z artykułów nowego rozporządzenia ta sytuacja może się ewentualnie zmienić w przyszłości. Wspomniany artykuł upoważnia Komisję do zbadania, czy właściwe jest, aby Agencja pobierała opłatę za usługi świadczone dla eksporterów. Komisja dokona takej analizy w ciągu pięciu lat od daty wejścia w życie tego rozporządzenia. [4]

Procedura komitetowa i uprawnienia wykonawcze przyznane Komisji

Termin „procedura komitetowa” to skrótowe określenie sposobu, w jaki Komisja wykonuje uprawnienia wykonawcze przyznane jej przez prawodawcę UE, w czym wspierają ją komitety składające się z przedstawicieli rządów poszczególnych państw UE.

Wejście w życie Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Traktat Lizboński), zmieniło przepisy dotyczące procedury komitetowej. Poskutkowało to koniecznością zmiany przepisów

rozporządzenia 689 w tym zakresie. Nowe brzmienie przepisów dotyczących procedury komitologii zostało uzgodnione między służbami prawnymi Komisji oraz Rady, jednocześnie ich ostatnia wersja jest efektem licznych dyskusji państw członkowskich [4]. Ostatnia zmiana, o której należy wspomnieć dotyczy zmiany słowa „dangerous”, czyli niebezpieczne, na „hazardous”. Ten termin został zmieniony w celu ujednoczenia nomenklatury z rozporządzeniem CLP. [4]

W języku polskim „hazardous” należy tłumaczyć jako „stwarzające zagrożenie”. Ale akceptowane jest również tłumaczenie tego jako „niebezpieczne”. Dlatego zdecydowano, że w polskiej wersji językowej nowego rozporządzenia stosowane będzie nadal pojęcie „niebezpieczne”. Nowe rozporządzenie w sprawie wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów, czyli Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 649/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. dotyczące wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów, wejdzie w życie od 1 marca 2014 r. (art. 31 rozporządzenia 649/2012). Tym samym, zgodnie z art. 30 nowego rozporządzenia, rozporządzenie 689 traci moc ze skutkiem od dnia 1 marca 2014 r. Odesłania do rozporządzenia 689 traktuje się jako odesłania do rozporządzenia 649/2012 i odczytuje zgodnie z tabelą korelacji zawartą w załączniku VII do nowego rozporządzenia. [4]

Przypisy

1. Zgodnie z podstawową zasadą Konwencji rotterdamskiej wywóz zakazanych lub podlegających surowym ograniczeniom chemikaliów, włączonych do załącznika III Konwencji, może nastąpić jedynie za zgodą po uprzednim poinformowaniu (PIC) Strony przywozu. Konwencja ustanawia procedurę dotyczącą formalnego otrzymania i podawania do wiadomości decyzji państw przywozu w sprawie ich zamiaru otrzymania przyszłych wysyłek niektórych chemikaliów, a także zapewnia, że państwa wywozu będą stosować się do tych decyzji.
2. W rozporządzeniu 689/2008 nadal stosowane jest pojęcie preparat nie mieszanina, dlatego w artykule pojawia się jeszcze stara terminologia w tym zakresie.
3. EDEXIM – Europejska baza danych dotyczących wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów, będąca narzędziem przetwarzania wymogów prawnych i zarządzania nimi oraz wymiany informacji i wykorzystana przez europejskich uczestników sektora zaangażowanych w odpowiedzialne działania. Dostępna także dla państw trzecich.

Bibliografia

- [1] Rozporządzenie (WE) Nr 689/2008 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 czerwca 2008 r. dotyczące wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów
- [2] Wywóz i przywóz niebezpiecznych chemikaliów Komunikat Komisji, Wytyczne techniczne dotyczące wykonywania rozporządzenia (WE) NR 689/2008
- [3] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące wywozu i przywozu niebezpiecznych substancji chemicznych (wersja przekształcona) COM(2011) 245, wersja z dnia 5 maja 2011 r.
- [4] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 649/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. dotyczące wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów
- [5] Konwencja Rotterdamska w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami

Projekty zrealizowane przez Biuro do spraw Substancji Chemicznych w ramach programu Polskiej Pomocy 2011

Mgr Justyna Wasikowska

Departament do spraw Oceny Ryzyka
Biuro do spraw Substancji Chemicznych

Wprowadzenie

W 2011 r. Inspektor do spraw Substancji Chemicznych realizował trzy projekty współfinansowane w ramach programu polskiej pomocy zagranicznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP:

- „Pomoc w tworzeniu w Armenii systemu zarządzania chemikaliami ułatwiającego integrację gospodarczą z Unią Europejską”;
- „Pomoc w tworzeniu w Gruzji systemu zarządzania chemikaliami ułatwiającego integrację gospodarczą z Unią Europejską”;
- „Pomoc w tworzeniu w Mołdowie systemu zarządzania chemikaliami ułatwiającego integrację gospodarczą z Unią Europejską”.

Zgodnie z „Programem polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2011”, podobnie jak w latach poprzednich, Armenia, Gruzja i Mołdowa zostały wytypowane jako jedno z państw priorytetowych, do których skierowano 3/4 środków finansowych przeznaczonych na współpracę rozwojową. Jako sektory priorytetowe, na których koncentrowały się działania prowadzone w 2011 r. w ramach Polskiej Pomocy wyznaczono:

- dobre rządzenie (*good governance*);
- migracje i zarządzanie granicami;
- rozwój obszarów wiejskich i rolnictwo;
- mała i średnia przedsiębiorczość.

Projekty wdrażane przez Biuro do spraw Substancji Chemicznych realizowały cele odnoszące się do obszaru dobrego rządzenia, a konkretnie dążyły do poprawy systemu zarządzania chemikaliami w Armenii, Gruzji i Mołdowie.

Doświadczenie Biura w realizacji projektów

Jednym z czynników, który skłonił Biuro do próby realizacji projektów pomocowych było doświadczenie w prowadzeniu podobnego rodzaju działań. W latach 2002-2007 Biuro realizowało, jako beneficjent pomocy, dwa programy w ramach projektu PHARE w postaci umów bliźniaczych „Kontrola i nadzór nad chemikaliami w ramach projektu Phare – Dyrektywy chemiczne i administracja” (PL/01/IB/OT02) oraz „Wzmocnienie możliwości administracyjnych w zakresie oceny ryzyka i kontroli produktów chemicznych” (PL/IB/2002/OT/04), a ponadto jeden projekt w ramach Środków Przejściowych, w postaci umowy bliźniaczej „Przygotowanie do wdrożenia pakietu legislacyjnego REACH” (PL2004/016-829.02.01). W 2008 r. Biuro współpracowało także z Polską Agencją Rozwoju Przedsiębiorczości przy realizacji drugiego etapu projektu pt. „Szkolenie dla przedstawicieli ukraińskiej administracji i instytucji otoczenia biznesu z zakresu wprowadzenia towarów na rynek Unii Europejskiej”, organizowanego w ramach polskiego programu pomocy zagranicznej, współfinansowanego przez MSZ RP. Ponadto Inspektor do Spraw Substancji Chemicznych uczestniczył w działaniach finansowanych przez Program Środowiska Narodów Zjednoczonych (UNEP) mających na celu propagowanie prawidłowego zarządzania chemikaliami, a także, w charakterze eksperta krótkoterminowego, w projekcie dotyczącym wdrażania SAICM w Armenii. Pracownicy Biura brali również udział jako eksperci krótkoterminowi w projektach bliźniaczych PHARE prowadzonych przez niektóre państwa UE dla państw kandydujących do Unii Europejskiej – Rumunii i Serbii.

Wybór beneficjentów pomocy

Decydując się na udział w konkursie „Pomoc Rozwojowa 2011” Biuro do Spraw Substancji Chemicznych dokonało wyboru państw beneficjentów w sposób nieprzypadkowy.

W odniesieniu do Armenii wybór nastąpił z uwagi na potrzeby strony armeńskiej i wnioski wynikające z uczestnictwa w I Polsko-Armeńskiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Gospodarczej oraz z uwzględnieniem wcześniejszych doświadczeń wynikających ze współpracy ze stroną armeńską w ramach działań finansowanych przez Program Środowiska Narodów Zjednoczonych (UNEP).

W przypadku Gruzji decyzja o skierowaniu do niej działań pomocowych dot. zarządzania chemikaliami została podjęta na podstawie wniosków wynikających z wcześniejszej współpracy Biura ze stroną gruzińską w ramach Strategicznego Podejścia do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami (SAICM). Pierwsze rozmowy o potrzebach Gruzji oraz chęci podjęcia dalszej współpracy były prowadzone przy okazji organizowanych w Biurze w dniach 6-10 grudnia 2009 r. trzech międzynarodowych spotkań dla Regionu Europy Środkowo – Wschodniej dotyczących tematyki związanej z zarządzaniem chemikaliami.

Plakaty promujące projekty

Wybór Mołdowy nastąpił na podstawie wniosków wypływających z uczestnictwa w II sesji Polsko - Mołdawskiego Forum Integracji Europejskiej 29 października 2010 r., które odbyło się w Kiszyowie.

Podczas dyskusji z przedstawicielami państw beneficjentów, które prowadzone były przy okazji wspomnianych powyżej spotkań, stało się jasne, że w kontekście zniesienia barier handlowych oraz zapewnienia dostępu do jednolitego rynku UE przedsiębiorcom armeńskim, gruzińskim i mołdawskim, konieczne jest dostosowanie struktur administracji publicznej tych państw do stawianych przed nimi nowych zadań związanych z rozwojem ustawodawstwa chemicznego (REACH, GHS). Brak spójnego zarządzania chemikaliami w Armenii, Gruzji i Mołdowie, w tym brak odpowiednich przepisów regulujących obowiązki producentów i importerów w zakresie wprowadzania do obrotu oraz oznakowania substancji i mieszanin chemicznych, stwarza poważne bariery przedsiębiorcom z tych państw w dostępie do jednolitego rynku Wspólnoty Europejskiej.

Biuro podjęło decyzję o realizacji projektów pomocowych dla Armenii, Gruzji i Mołdowy widząc komplementarność planowanych działań w stosunku do już prowadzonych w tych państwach, przez różne organizacje międzynarodowe, projektów w dziedzinie zarządzania chemikaliami. W Armenii w ostatnich latach prowadzone były następujące projekty uwzględniające tematykę chemikaliów: *“The Armenia and UNEP Partnership Initiative for Sound Management of Chemicals and Implementation of SAICM in Armenia”* w ramach Quick Start Programme (QSP) of the Strategic Approach to International Chemicals Management (SAICM, UNEP) (2008-2010); *“Inventory, Monitoring and Analysis of Obsolete Pesticides in Armenia for Environmentally Sound Disposal”* w ramach programu NATO Science for Peace Programme - NATO SfP – Armenia Pesticides (NATO) (2009-2011); *“Training on risk assessment of chemicals at national level at a global context”*, w ramach SAICM QSP Fund razem z Chile and Ghaną (2009-2011); *“Waste Governance – European Neighbourhood Partnership Instrument (ENPI) East” project* (2010-2013). W przypadku Gruzji pierwsze projekty dot. zagadnień zarządzania chemikaliami zaczęto przeprowadzać w latach 90 XX wieku. Do 2010 r. zrealizowano łącznie 23 projekty pomocowe w tej dziedzinie. Działania prowadzone we wspomnianych państwach w znacznej mierze przyczyniły się do poprawy systemu zarządzania chemikaliami, jednakże nie zaspokoiły w pełni wszystkich potrzeb w tym zakresie. Wskazane projekty dotyczyły głównie ochrony zdrowia i środowiska oraz oceny ryzyka związanego z chemikaliami. Brakowało w nich natomiast elementów odnoszących się do poprawy integracji z UE w dziedzinie chemikaliów.

Mając na uwadze powyższe, Biuro zauważyło potrzebę zapoznania armeńskich, gruzińskich i mołdawskich ekspertów z administracją publiczną oraz innych uczestników procesu zarządzania chemikaliami z uregulowaniami prawnymi Unii Europejskiej i sposobem zarządzania chemikaliami w jej państwach członkowskich, w tym w Polsce.

Kto był partnerem ze strony beneficjenta?

W celu realizacji projektów zawiązano bliższą współpracę z przedstawicielami administracji centralnej Armenii, Gruzji i Mołdowy zaangażowanymi w system zarządzania chemikaliami tych państw. Partnerami z krajów otrzymujących pomoc były odpowiednio:

- Ministerstwo Ochrony Środowiska Republiki Armenii;
- Ministerstwo Ochrony Środowiska Gruzji;
- Narodowe Centrum Zdrowia Publicznego Ministerstwa Zdrowia Mołdowy.

Ponadto, aby zapewnić sprawne zarządzanie projektem oraz dobrą komunikację między partnerami, dla każdego projektu wyznaczono koordynatora ze strony polskiej oraz koordynatora ze strony odbiorców pomocy. Wszyscy partnerzy projektów zobowiązali się również do wniesienia wkładu własnego, w postaci finansowej lub rzeczowej oraz do zaangażowania niezbędnych do realizacji projektów zasobów ludzkich.

Cele projektów

Głównym celem realizowanych projektów było wsparcie wysiłków Armenii, Gruzji i Mołdowy w zakresie integracji sposobu zarządzania chemikaliami w tych krajach z działaniami w tej dziedzinie w Unii Europejskiej.

Jako bezpośrednie cele i efekty, które powinny zostać osiągnięte w ramach projektów, wyznaczono:

1. Wstępne przygotowanie przedstawicieli administracji centralnej Armenii, Gruzji i Mołdowy do działań związanych z zarządzaniem chemikaliami
2. Zapoznanie przedstawicieli administracji publicznej, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych państw beneficjentów z podstawowymi zagadnieniami dotyczącymi zarządzania chemikaliami we Wspólnocie.

W uzgodnieniu z Ministerstwem Spraw Zagranicznych RP oraz krajami beneficjentami założono uzyskanie, w wyniku realizacji projektów, następujących efektów:

Efekt 1. Wzrost kompetencji armeńskich, gruzińskich i mołdawskich organów władzy oraz rozwój zasobów ludzkich w zakresie zarządzania chemikaliami.

Efekt 2. Wzrost świadomości armeńskich, gruzińskich i mołdawskich przedstawicieli administracji publicznej, przedsiębiorców oraz NGO w zakresie zarządzania chemikaliami

Założeniem projektów było przedstawienie właściwym armeńskim, gruzińskim i mołdawskim organom władzy sposobu zarządzania chemikaliami w Unii Europejskiej, a w szczególności polskich doświadczeń w zakresie wdrażania przepisów Wspólnoty.

Uczestnicy wizyty studyjnej z Armenii, Gruzji oraz Mołdowy organizowanej w Łodzi

W perspektywie długofalowej projekty mogą skutkować przygotowaniem i wdrożeniem w państwach beneficjentów uregulowań prawnych zbliżonych do tych obowiązujących we Wspólnocie, co przyczyniłoby się do poprawy stanu zdrowia obywateli i stanu środowiska.

Ponadto uregulowanie zarządzania chemikaliami pomogłoby w utrwaleniu właściwych wzorców współpracy pomiędzy rządami państw beneficjentów a przedsiębiorcami, poprzez jednoznaczne określenie wzajemnych obowiązków i współzależności, poprawiając zdolność władz publicznych i administracji do efektywnego, sprawiedliwego i oszczędnego realizowania polityk publicznych.

Działania projektowe

Wyznaczone cele realizowane były poprzez 3 główne działania projektowe:

1. Przeprowadzenie wizyty studyjnej w Polsce dla 21 przedstawicieli administracji centralnej z Armenii, Gruzji i Mołdowy (7 uczestników z każdego państwa). Doświadczenia uzyskane podczas wizyty studyjnej zorganizowanej w Biurze, polskim urzędzie właściwym ds. chemikaliów, pozwoliły na zapoznanie się z zasadami i standardami funkcjonowania tej instytucji, co w przyszłości może ułatwić stworzenie armeńskiego, gruzińskiego i mołdawskiego odpowiednika takiego urzędu.
2. Utworzenie punktu konsultacyjnego dla przedstawicieli armeńskiej, gruzińskiej i mołdawskiej administracji centralnej. Punkt konsultacyjny działał poprzez uruchomienie specjalnych skrzynek mailowych, na które nadsyłane były pytania z państw beneficjentów.
3. Przeprowadzenie szkoleń w państwach beneficjentów z udziałem trenerów z Biura. Uczestnikami szkoleń byli przedstawiciele administracji publicznej, instytucji naukowych, przemysłu oraz organizacji pozarządowych. W Armenii i Mołdowie w szkoleniach uczestniczyło po 40 osób, natomiast w szkoleniu w Gruzji udział wzięło 20 uczestników.

Tematyka wykładów prowadzonych podczas wizyty studyjnej w Biurze oraz podczas szkoleń prowadzonych w państwach beneficjentów związana była z szeroko rozumianym pojęciem zarządzania chemikaliami, w szczególności zarządzaniem na szczeblu Wspólnoty Europejskiej. Podczas szkoleń poruszono następujące zagadnienia:

- REACH - rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów, utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów;
- System GHS oraz rozporządzenie (WE) nr 1272/2008 z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie klasyfikacji, oznakowania i pakowania substancji i mieszanin (CLP);
- Konwencja Rotterdamka i rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 689/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. dotyczące wywozu i przywozu niebezpiecznych chemikaliów;
- Konwencja Bazylejska;
- SAICM - Strategiczne Podejście do Międzynarodowego Zarządzania Chemikaliami;
- Dobra Praktyka Laboratoryjna;
- System zarządzania chemikaliami w Polsce;
- Rola i zadania Biura do spraw Substancji Chemicznych;
- Rola i zadania Głównej Inspekcji Sanitarnej jako jednostki odpowiedzialnej za nadzorowanie przestrzegania rozporządzenia (WE) nr 1907/2006 – REACH oraz rozporządzenia (WE) nr 1272/2008 – CLP;
- Rola i zadania Urzędu Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych we wdrażaniu przepisów wspólnotowych dotyczących produktów biobójczych.

Poruszane podczas szkoleń zagadnienia pozwoliły na przekazanie osobom zaangażowanym w zarządzanie chemikaliami w państwach beneficjentów podstawowej wiedzy na temat uregulowań prawnych dot. chemikaliów w UE i jej państwach członkowskich oraz informacji o modelu zarządzania chemikaliami obowiązującym w Polsce.

Działania projektowe zostały zakończone wraz z końcem roku 2011.

Bibliografia

„Program polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2011”, MSZ RP, Warszawa 2010, str. 4

Bezpieczne i higieniczne warunki pracy w Polsce – rola i misja Międzyresortowej Komisji do Spraw Najwyższych Sopuszczalnych Stężeń i Natężeń Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy

Dr Jolanta Skowroń

Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Zagrożeń Chemicznych, Pyłowych i Biologicznych,
Pracownia Toksykologii

Sekretarz Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN

Członek Komitetu Naukowego
ds. Dopuszczalnych Norm Zawodowego Narażenia
na Oddziaływanie Czynników Chemicznych w Pracy (SCOEL)

Streszczenie

Przestrzeganie w zakładzie pracy przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy wynikających z obecności czynników szkodliwych dla zdrowia jest związane z przestrzeganiem we wszystkich rodzajach prac prawnie obowiązujących wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń ustalonych w drodze rozporządzenia przez ministra właściwego do spraw pracy w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia. W Polsce, podobnie jak w większości państw UE, przyjęta została zasada ustalania normatywów higienicznych dla czynników szkodliwych w środowisku pracy na "poziomie bezpiecznym dla zdrowia". Zadaniem powołanej przez Prezesa Rady Ministrów Międzyresortowej Komisji do Spraw Najwyższych Dopuszczalnych Stężeń i Natężeń Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy jest więc proponowanie takich wartości normatywów higienicznych, które zapewnią zatrudnionym bezpieczne warunki pracy. W Europie od 1995 r. prace nad ustalaniem wskaźnikowych wartości narażenia zawodowego (IOELV) na czynniki chemiczne w środowisku pracy są prowadzone przez Komitet Naukowy ds. Dopuszczalnych Poziomów Zawodowego Narażenia na Oddziaływanie Czynników Chemicznych w Pracy (Scientific Committee for Occupational Exposure Limits to Chemical Agents, SCOEL).

Abstract

The observance of the regulations and principles of occupational safety and health in the enterprise working environment is connected with compliance with Maximum Admissible Concentrations (MAC) and Intensities (MAI) for agents harmful to health in all sectors in the national economy, which are established by the minister of labour together with the minister of health. In Poland, like in other UE countries, the MAC and MAI are established on the "health-based level". The main task of the Interdepartmental Commission for Maximum Admissible Concentrations and Intensities for Agents Harmful to Health in the Working Environment, which was appointed by the Prime Minister, is to evaluate and submit documented proposals of the MAC and MAI values at the level which will guarantee safe working conditions for all employees. In Europe, since 1995, the Scientific Committee on Occupational Exposure Limits (SCOEL) has been working on establishing indicative occupational exposure limit values (IOELVs).

Słowa kluczowe: najwyższe dopuszczalne stężenie (NDS), najwyższe dopuszczalne natężenie (NDN), czynniki stwarzające zagrożenie dla zdrowia w środowisku pracy, dopuszczalne stężenie w materiale biologicznym (DSB), wskaźnikowe dopuszczalne wartości narażenia zawodowego (IOELV), wiążące wartości narażenia zawodowego (BOELV), dyrektywy WE

Krótki rys historyczny

Historia ustalania wartości dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia występujących w środowisku pracy w Polsce rozpoczyna się około 1956 r. Ukazał się wtedy wykaz zawierający 14 substancji chemicznych, dla których wartości normatywów higienicznych były przyjęte bez uzasadnienia (dokumentacji) i na tym samym poziomie co w byłym ZSRR.

W 1959 r. w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia w sprawie ogólnych warunków higieniczno-sanitarnych w nowo budowanych lub przebudowywanych zakładach przemysłowych (Dz. U. z 1959 r. Nr 53, poz. 316) opublikowano wykaz normatywów higienicznych dla 183 substancji chemicznych i 5 pyłów. W 1976 r. wykaz najwyższych dopuszczalnych stężeń substancji chemicznych i pyłów liczył 212 pozycji w części A, a w części B podano wartość NDN dla hałasu na stanowiskach pracy w halach fabrycznych, kopalniach i na otwartej przestrzeni wynoszącą 90 dB (Dz. U. z 1976 r. Nr 13, poz. 77).

Definicje najwyższych dopuszczalnych stężeń (NDS) i natężeń (NDN) czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy po raz pierwszy zostały wprowadzone do rozporządzenia ministra pracy, płac i spraw socjalnych z dnia 22 grudnia 1982 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 43, poz. 287). W rozporządzeniu tym określono system i tryb dokonywania zmian w wykazie, obowiązki zakładów pracy przy przekroczeniu wartości NDS i NDN, metody pomiaru, a kontrolę nad przestrzeganiem przepisów ww. rozporządzenia powierzono Państwowej Inspekcji Sanitarnej. W rozporządzeniu ministra pracy, płac i spraw socjalnych z dnia 2 sierpnia 1985 r. (Dz. U. z 1985 r. Nr 40, poz. 195) wartości dopuszczalnych stężeń dla pyłów: zawierających wolną (krystaliczną) krzemionkę powyżej 50%, zawierających wolną (krystaliczną) krzemionkę od 2% do 50%, zawierających azbest, grafit oraz inne nietrujące pyły przemysłowe zostały wydzielone z części A wykazu czynników chemicznych do części B wykazu, gdyż dla ww. pyłów ustalono wartości NDS dla pyłu całkowitego i pyłu respirabilnego (frakcja pyłu przenikającego do pęcherzyków płucnych).

Wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń chwilowych (NDSCh) oraz progowych, obecnie pułapowych (NDSP) wprowadzono rozporządzeniem ministra pracy, płac i spraw socjalnych z dnia 27 listopada 1985 r. (Dz. U. z 1985 r. Nr 56, poz. 290).

Od 1983 r. ustalaniem i weryfikacją wartości dopuszczalnych stężeń dla czynników chemicznych (NDS, NDSCh, NDSP) i dopuszczalnych natężeń (NDN) dla czynników fizycznych w środowisku pracy zajmowała się Międzyresortowa Komisja do Spraw Aktualizacji Wykazu Najwyższych Dopuszczalnych Stężeń i Natężeń Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy powołana zarządzeniem nr 33 ministrów pracy, płac i spraw socjalnych oraz zdrowia i opieki społecznej z dnia 27 czerwca 1983 r.

W 1996 r. rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 maja 1996 r. zmieniono nazwę Komisji na Międzyresortowa Komisję do Spraw Najwyższych Dopuszczalnych Stężeń i Natężeń Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy (Dz. U. z 1996 r. Nr 61, poz. 284) oraz powołano imiennie 26 członków Międzyresortowej Komisji.

Key words: maximum admissible concentration (NDS), maximum admissible intensities (NDN), agents harmful to health in the working environment, biological exposure indices (DSB), indicative occupational exposure limit value (IOELV), binding occupational exposure limit value (BOELV), UE directives

Aktualny skład Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN jest umieszczony w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 2008 r. (Dz. U. z 2008 r. Nr 225, poz. 1490). Obecnie Komisja liczy 36 członków. W pracach Komisji uczestniczą przedstawiciele resortów (zdrowia, pracy, przemysłu, ochrony środowiska), instytucji naukowych oraz partnerów społecznych. Członkowie Komisji są merytorycznie przygotowani do prac w Komisji, przez co został zapewniony jej ekspercki charakter (1).

Międzyresortowa Komisja do spraw NDS i NDN

Międzyresortowa Komisja ds. NDS i NDN realizuje zadania mające na celu ochronę zdrowia i bezpieczeństwa pracowników przed ryzykiem związanym z narażeniem na działanie chemicznych i fizycznych czynników szkodliwych dla zdrowia w miejscu pracy.

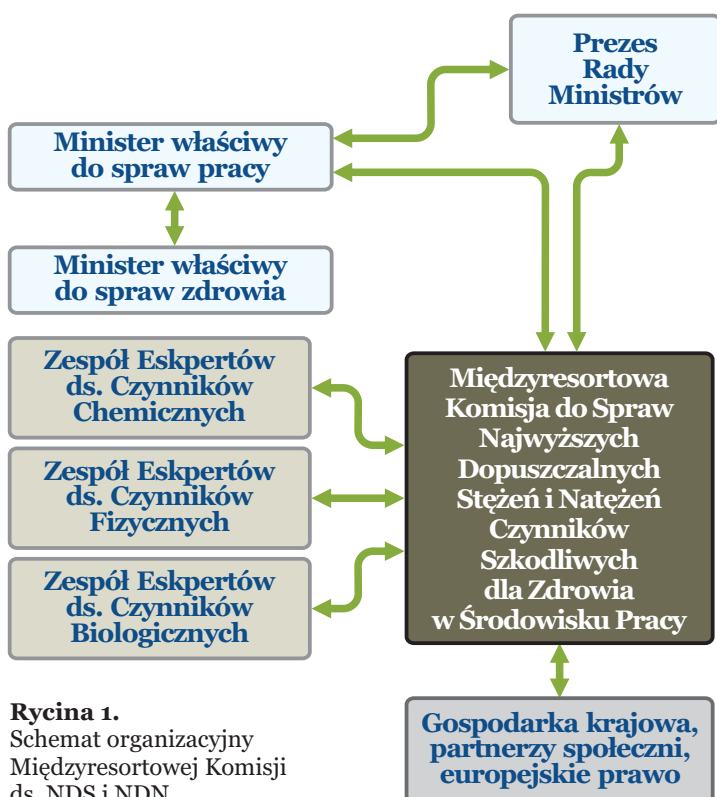
Temu celowi służy ciągle poszerzanie i weryfikacja wykazu dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy. W ramach Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN działają trzy zespoły ekspertów: Zespół Ekspertów ds. Czynników Chemicznych z Grupą ds. Aerozoli Przemysłowych, Zespół Ekspertów ds. Czynników Fizycznych oraz Zespół Ekspertów ds. Czynników Biologicznych. W skład zespołów wchodzi specjalistów z całej Polski reprezentujący potencjał badawczy wszystkich ośrodków naukowych: klinicyści, toksykolodzy, biochemicy, mikrobiolodzy, epidemiolodzy, morfologicy, chemicy, fizycy, analitycy i lekarze medycyny pracy (rycina 1).

Do zadań Komisji zgodnie z Kodeksem pracy należą:

- Przedkładanie ministrowi właściwemu do spraw pracy wniosków dotyczących wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy w celu wydania w drodze rozporządzenia wykazu najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy
- Inicjowanie prac badawczych niezbędnych do realizacji ww. zadań (2)

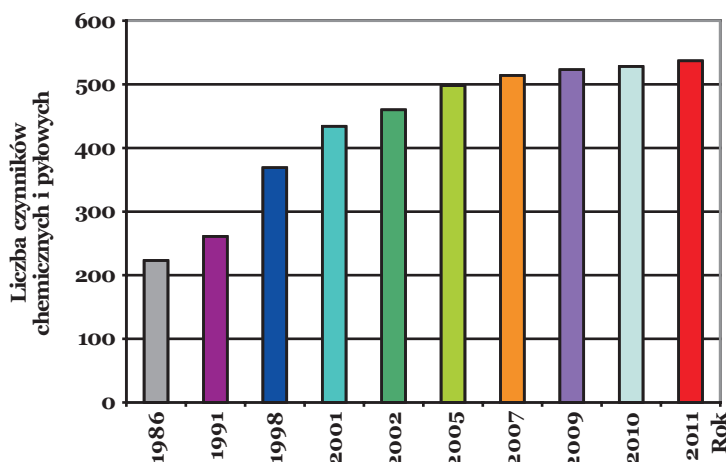
Do uprawnień Komisji należą:

- 1) Rozpatrywanie i opiniowanie propozycji dotyczących wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy
- 2) Opracowywanie i wydawanie w miarę potrzeby ekspertyz dotyczących wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy
- 3) Przedstawianie ministrowi właściwemu do spraw pracy własnych wniosków dotyczących wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy (1)

Rycina 1.
Schemat organizacyjny
Międzyresortowej Komisji
ds. NDS i NDN

Wykaz wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w 1986 r. obejmował 223 czynniki (substancje chemiczne i pyły) w części A i B oraz jeden czynnik fizyczny w części C (rozporządzenie ministra pracy, płac i spraw społecznych z dnia 30 grudnia 1986 r., Dz. U. z 1987 r. Nr 1, poz. 4). Ponad 29. letnia działalność krajowego systemu ustalania dopuszczalnych limitów narażenia zawodowego na substancje chemiczne poszerzyła wykaz wartości NDS o ponad 300 nowych substancji chemicznych i pyłów (rycina 2) oraz wykaz NDN o 10 czynników fizycznych (rozporządzenie ministra pracy, płac i spraw społecznych z dnia 1 grudnia 1989 r., Dz. U. z 1989 r. Nr 69, poz. 417; rozporządzenie ministra pracy i polityki społecznej z dnia 21 października 1991 r., Dz. U. z 1991 r. Nr 114, poz. 495; rozporządzenie ministra pracy i polityki społecznej z dnia 23 grudnia 1995 r., Dz. U. z 1995 r. Nr 3, poz. 16; rozporządzenie ministra pracy i polityki społecznej z dnia 17 czerwca 1998 r., Dz. U. z 1998 r. Nr 79, poz. 513; rozporządzenie ministra pracy i polityki społecznej z dnia 2 stycznia 2001 r., Dz. U. z 2001 r. Nr 4, poz. 36) (3).

Rycina 2.
Liczba chemicznych i pyłowych czynników szkodliwych dla zdrowia, dla których ustalono wartości dopuszczalnych stężeń w latach 1986-2011

Zasady ustalania dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia występujących w środowisku pracy

Zgodnie z art. 207 § 2 kodeksu pracy pracodawca jest obowiązany chronić zdrowie i życie pracowników poprzez zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy przy odpowiednim wykorzystaniu osiągnięć nauki i techniki. Zgodnie z art. 211 przestrzeganie przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy jest podstawowym obowiązkiem pracownika (2).

Zasady bezpieczeństwa i higieny pracy wynikające z obecności czynników chemicznych i fizycznych stwarzających zagrożenie dla zdrowia pracownika w środowisku pracy są związane z przestrzeganiem we wszystkich rodzajach prac prawnie obowiązujących wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń (NDS, NDSch, NDSP) czynników chemicznych oraz najwyższych dopuszczalnych natężeń (NDN) czynników fizycznych ustalonych w drodze rozporządzenia przez ministra właściwego do spraw pracy w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia.

Zgodnie z definicją, najwyższe dopuszczalne stężenie (NDS) to wartość średnia ważona stężenia, którego oddziaływanie na pracownika, w ciągu 8-godzinnego dobowego i przeciętnego, określonego w kodeksie pracy tygodniowego wymiaru czasu pracy, przez okres jego aktywności zawodowej nie powinno spowodować ujemnych zmian w jego stanie zdrowia oraz w stanie zdrowia jego przyszłych pokoleń.

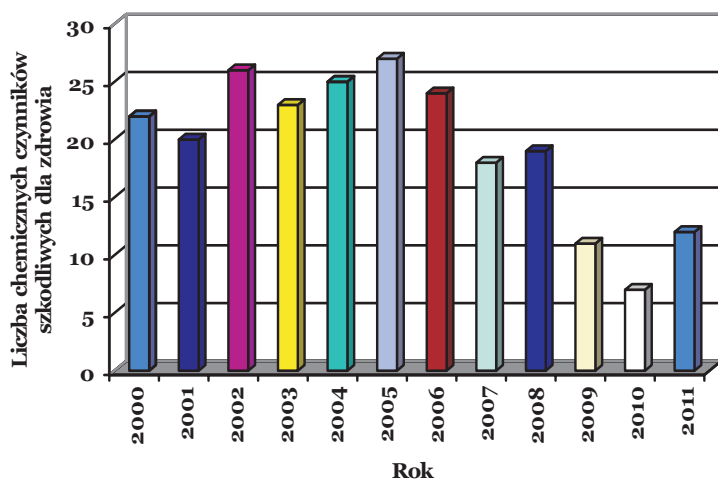
Dodatkowo dla substancji szybko działających, aby zapobiec skutkom ich działania drażniącego są ustalane wartości chwilowe (NDSch) na poziomie stężeń, które nie powinny spowodować ujemnych zmian w stanie zdrowia pracownika, jeżeli występują w środowisku pracy nie dłużej niż 15 minut i nie częściej niż 2 razy w czasie zmiany roboczej, w odstępie czasu nie krótszym niż 1 godzina. Dla substancji stanowiących bezpośrednie zagrożenie zdrowia i życia pracownika są ustalane wartości pułapowe (NDSP), które nie mogą być w środowisku pracy przekroczone w żadnym momencie (3).

Najwyższe dopuszczalne natężenia (NDN) fizycznych czynników szkodliwych dla zdrowia to poziomy ekspozycji ustalone odpowiednio do właściwości poszczególnych czynników, których oddziaływanie na pracownika w okresie jego aktywności zawodowej nie powinno spowodować ujemnych zmian w jego stanie zdrowia oraz w stanie zdrowia jego przyszłych pokoleń (3).

Wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń lub natężeń czynników stwarzających zagrożenie dla zdrowia są określane dwuetapowo: Zespoły Ekspertów ds. Czynników Chemicznych lub Fizycznych Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN dokonują oceny merytorycznej dokumentacji opracowanych przez poszczególnych ekspertów oraz ustalają propozycje wartości normatywów higienicznych wyłącznie w oparciu o kryteria zdrowia, ocenę ryzyka zdrowotnego i aktualne dane naukowe. Propozycje wartości NDS i NDN wraz z dokumentacjami są przedstawiane na posiedzeniu Międzyresortowej Komisji. Komisja podejmuje uchwały zwykłą większością głosów przy udziale, co najmniej połowy liczby członków Komisji. W razie równej liczby głosów rozstrzyga głos przewodniczącego (4, 5).

Następnie w formie wniosku przyjęte przez Komisję wartości zostają skierowane do ministra właściwego do spraw pracy. Po międzyresortowej ankietyzacji, dyskusji na posiedzeniu uzgadniającym organizowanym przez ministra właściwego do spraw pracy i zatwierdzeniu przez ministra właściwego do spraw pracy w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy są publikowane w Dzienniku Ustaw w formie rozporządzenia w sprawie najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy. Są to normatywy higieniczne obowiązujące prawnie dla wszystkich gałęzi gospodarki narodowej (4, 5).

Ogółem w latach 2000-2011 odbyło się 36 posiedzeń Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN, na których dyskutowano propozycje dopuszczalnych stężeń dla 248 substancji chemicznych oraz 2 pyłów (rycina 3). Na podstawie 39 wniosków Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN przedłożonych ministrowi właściwemu do spraw pracy w latach 2000-2011 ukazało się 5 rozporządzeń ministra pracy i polityki społecznej w sprawie najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia (3). Wykaz wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń chemicznych czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy obecnie zawiera 518 substancji chemicznych, 19 czynników pyłowych i następujące czynniki fizyczne: hałas, hałas ultradźwiękowy, drgania oddziałujące na organizm człowieka przez kończyny górne i drgania o ogólnym oddziaływaniu na organizm człowieka, mikroklimat gorący i zimny, promieniowanie optyczne: podczerwone (nielaserowe), nadfioletowe (nielaserowe), widzialne (nielaserowe) i laserowe, pola i promieniowanie elektromagnetyczne z zakresu częstotliwości 0 Hz – 300 GHz.

Rycina 3.

Chemiczne i pyłowe czynniki szkodliwe dla zdrowia rozpatrywane przez Międzyresortową Komisję ds. NDS i NDN w latach 2000-2011.

Czynniki chemiczne

Wnioski w sprawie ustalenia lub weryfikacji normatywów higienicznych czynników szkodliwych dla zdrowia występujących na stanowiskach pracy są zgłaszane przez przedsiębiorstwa do Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN oraz do Zespołów Ekspertów. Propozycje wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń są przygotowywane przez Zespoły Ekspertów w formie dokumentacji. Dokumentacja dopuszczalnych poziomów narażenia zawodowego opracowywana przez ekspertów zawiera informacje dotyczące identyfikacji czynnika szkodliwego, właściwości fizykochemicznych, narażenia zawodowego, informacje dotyczące następstw ekspozycji u ludzi i zwierząt, dane toksykokinetyczne i toksykodynamiczne, zależność efektu toksycznego od poziomu narażenia, uzasadnienia proponowanej wartości normatywu, metody oznaczania na stanowisku pracy oraz badania okresowe i zalecenia profilaktyczne. Przy

opracowywaniu dokumentacji eksperci korzystają z oryginalnych materiałów bibliograficznych, otrzymywanych z komputerowych baz informacyjnych, np. TOXLINE, MEDLINE, CHEMICAL ABSTRACTS, z dokumentacji opracowanych w USA, Niemczech, Szwecji, z materiałów Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), Międzynarodowej Agencji Badań nad Rakiem (IARC), dokumentacji Naukowego Komitetu Limitów Narażenia Zawodowego (SCOEL) Unii Europejskiej oraz wielu czasopism i niepublikowanych dokumentów (4, 5).

Merytoryczne podstawy ustalania wartości normatywnych stanowią wyniki:

- badań epidemiologicznych, w których została określona zależność pomiędzy wielkością i czasem trwania narażenia zawodowego a jego skutkami zdrowotnymi
- obserwacji lekarskich grup narażonych na konkretne czynniki szkodliwe dla zdrowia w warunkach przemysłowych
- badań na zwierzętach doświadczalnych (4, 5).

Zebrane w dokumentacji informacje służą do określenia:

- a) narządu krytycznego – narządu, w którym jako pierwszym osiągnięte jest stężenie krytyczne (tj. stężenie powodujące szkodliwe zmiany) substancji chemicznej w określonych warunkach narażenia danej populacji;
- b) skutku/efektu krytycznego – zmian biologicznych w trakcie lub po zakończeniu narażenia, oznaczających się zaburzeniem czynnościowym lub uszkodzeniem, które mogą wpłynąć na wydolność całego organizmu lub spowodować zmniejszenie jego sprawności albo zwiększenie wrażliwości na działanie innych czynników szkodliwych;
- c) dawki progowej – poziomu narażenia (dawki), przy którym w danych warunkach doświadczalnych obserwuje się brak odpowiedzi;
- d) granicznych poziomów narażenia: NOAEL(C) (najwyższa dawka lub stężenie, przy którym nie występuje statystycznie lub biologicznie istotny wzrost częstości lub nasilenia skutków szkodliwych w stosunku do grupy kontrolnej) lub LOAEL(C) (najniższa dawka lub stężenie, przy którym występuje statystycznie lub biologicznie istotny wzrost częstości występowania skutków szkodliwych lub ich nasilenia w stosunku do grupy kontrolnej) wyznaczonych na podstawie wyników badań epidemiologicznych u ludzi lub danych pochodzących z badań eksperymentalnych na zwierzętach (4, 5, 6).

Wartości NOAEL lub LOAEL są podstawą obliczenia wartości NDS dla substancji o działaniu drażniącym i układowym przy zastosowaniu odpowiednich współczynników niepewności (UF) uwzględniających: różnice we wrażliwości osobniczej różnych ludzi na działanie danej substancji chemicznej (A), różnice międzygatunkowe i w drogach podania substancji (B), przejście z badań krótkoterminowych do przewlekłych (C), stosowanie wartości LOAEL zamiast NOAEL (D) oraz niepełność lub słabą jakość dostępnych danych dotyczących toksyczności, czy potencjalne skutki odległego działania substancji (E). Wielkości liczbowe współczynników niepewności przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1.

Wielkości współczynników niepewności stosowanych do wyprowadzenia wartości NDS z wartości NOAEL lub LOAEL (5)

Współczynnik niepewności	Wartość współczynnika niepewności
A	do 2
B	a – do 10 w przypadku korzystania z badań wykonywanych drogą inną niż inhalacyjną b – do 3 w przypadku korzystania z badań wykonywanych drogą inhalacyjną
C	do 3
D	do 3
E	do 5

Łączny współczynnik niepewności UFS oblicza się wg następujących wzorów (5): $UF_s = A \cdot B \cdot C \cdot D \cdot E$

W celu uzyskania wartości NDS dla substancji o działaniu układowym należy wartość NOAEC lub LOAEC otrzymaną z badań przy narażeniu drogą inhalacyjną podzielić przez współczynnik niepewności (5):

$$NDS = NOAEC \text{ lub } LOAEC / UF_S$$

Dla substancji charakteryzujących się znaczną szybkością działania, do których zalicza się substancje silnie drażniące, substancje o bardzo niskim progu zapachowym oraz gazy duszące z powodu niedoboru tlenu, skutki zdrowotne ich działania najlepiej można ocenić na podstawie najwyższych dopuszczalnych stężeń pułapowych (NDSP), które nie mogą być przekraczane w ciągu dnia pracy w żadnym momencie. Przy ustalaniu wartości NDSP podstawą jest również wartość NOAEL lub LOAEL, a wartość oblicza się wg następującego wzoru:

$$\log NDSP = \log \cdot \frac{NOAEL \text{ lub } LOAEL}{UF_S} + 1,86 \cdot \log S_g$$

w którym:

– $\log S_g$ – logarytm standardowego geometrycznego odchylenia stężeń krótkoterminowych (5).

Dla substancji rakotwórczych nie ma możliwości ustalenia bezpiecznych poziomów ekspozycji. Do opracowania propozycji wartości NDS dla tych substancji stosuje się szacowanie ryzyka zdrowotnego ocenianego przy użyciu różnych modeli matematycznych (7).

W Polsce Międzyresortowa Komisja ds. NDS i NDN przyjęła dla czynników rakotwórczych akceptowane poziomy ryzyka zawodowego zawarte w granicach od 10⁻⁴ do 10⁻³, tzn., że zaakceptowano możliwość przyrostu liczby przypadków wystąpienia 1 nowotworu odpowiednio na 1000 lub 1000 osób narażonych na działanie substancji rakotwórczej. Zespół Ekspertów ds. Czynników Chemicznych dokonuje charakterystyki ryzyka dla substancji o udowodnionym działaniu rakotwórczym w ujęciu naukowym i podaje wartości NDS przy różnym poziomie ryzyka. Komisja przyjmuje zaproponowane wartości NDS przy przyjętym poziomie ryzyka akceptowanego (8). W obowiązującym wykazie wartości NDS znajduje się 50 substancji chemicznych i 3 rodzaje pyłów (pyły zawierające azbest, pyły sztucznych włókien mineralnych oraz pyły drewna twardego) o działaniu rakotwórczym lub mutagennym (3, 8, 9, 10).

Równoległe do procesu opracowania dokumentacji i propozycji wartości dopuszczalnych stężeń uruchomiana jest procedura opracowania metody oznaczania stężeń substancji w powietrzu na stanowiskach pracy. Metody analityczne są integralną częścią dokumentacji. Umożliwiają wykonywanie pomiarów stężeń substancji chemicznych w powietrzu na stanowisku pracy w celu dokonania oceny narażenia zawodowego.

W zakładach pracy, w których występuje narażenie pracowników na czynniki chemiczne mające ustalone w krajowych przepisach wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń, pracodawcy powinni zapewnić przeprowadzanie badań i okresowych pomiarów tych czynników, zgodnie z częstotliwością określoną w rozporządzeniu ministra zdrowia z dnia 2 lutego 2011 r. w sprawie badań i pomiarów czynników szkodliwych w środowisku pracy (Dz. U. z 2011 r. nr 33, poz. 166) (11).

Dokumentacje dopuszczalnych poziomów narażenia zawodowego, metody pomiaru i oceny narażenia zawodowego na poszczególne czynniki w środowisku pracy oraz artykuły problemowe są publikowane w kwartalniku Komisji „Podstawy i Metody Oceny Środowiska Pracy”. Wydawnictwo jest indeksowane w bazach: CISDOC, Chemical Abstracts, EMBASE/Excerpta Medica, Index Copernicus i OSH-ROM. Pierwszy zeszyt wydawnictwa Komisji ukazał się w 1985 r. Do 2000 r. wydawnictwo ukazywało się nieperiodycznie i wychodziło 2 – 3 razy do roku. Od 2000 r. wydawnictwo „Podstawy i Metody Oceny Środowiska Pracy” jest wydawnictwem periodycznym ukazu-

jącym się cztery razy w roku. Od 2000 r. w rocznikach wydawnictwa Komisji opublikowano dokumentację dla 274 substancji chemicznych, 5 czynników fizycznych, 181 metod oznaczania stężeń NDS i 4 metody oznaczania poziomów natężeń NDN. Opublikowano także 30 artykułów problemowych. Znajomość danych zawartych w pełnych dokumentacjach dotyczących oddziaływania czynników szkodliwych na organizm człowieka jest niezbędna do ustalenia właściwej profilaktyki medycznej i podejmowania odpowiednich działań korygujących w celu poprawy warunków pracy. W kwartalniku są także publikowane roczne sprawozdania z działalności Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN (9).

Wykazy najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy określone rozporządzeniem ministra właściwego do spraw pracy, metody oceny narażenia zawodowego na poszczególne czynniki w środowisku pracy, a także podstawowe zasady profilaktyki są publikowane w wydawnictwie Komisji *Czynniki szkodliwe w środowisku pracy – wartości dopuszczalne*. W wydawnictwie tym znajduje się również wykaz zalecanych przez Międzyresortową Komisję ds. NDS i NDN wartości dopuszczalnych w materiale biologicznym (DSB) dla 33 substancji chemicznych. Monitoring biologiczny to pomiar substancji lub jej metabolitów w materiale biologicznym oraz ocena biologicznego skutku jej działania. Stężenia substancji w powietrzu odpowiadające wartościom DSB nie powinny spowodować niekorzystnych zmian w stanie zdrowia osób narażonych na stanowiskach pracy. Oznaczenia substancji toksycznych lub ich metabolitów wykonuje się głównie we krwi, w moczu i w powietrzu wydechowym. Monitoring biologiczny pozwala na ocenę narażenia na działanie substancji, która wchłania się do organizmu zarówno przez drogi oddechowe, jak i przez skórę (10).

Czynniki fizyczne

Czynniki fizyczne występują wyłącznie jako różne rodzaje energii lub sił. Nie mają zatem postaci „materialnej”, pozwalającej na ich pobieranie w kontrolowanym środowisku, przechowywanie i dalszą obróbkę w warunkach laboratoryjnych w oryginalnej, wyjściowej jakości i ilości. Narażenie na działanie czynnika fizycznego musi być więc ilościowo określone bezpośrednio podczas jego działania. Po przerwaniu ekspozycji, w organizmie są dostrzegalne bowiem jedynie ewentualne skutki tego działania, brak zaś śladu obecności samego czynnika. Wskazuje to na zasadnicze znaczenie pomiarów środowiskowych, które w przypadku czynników fizycznych muszą być wykonywane podczas ekspozycji pracownika, i to tak często i w takim rozkładzie czasowym i przestrzennym, by wyniki pomiarowe wiarygodnie zobrazowały rozkład ekspozycji w różnych miejscach przebywania pracownika. Uchwycona musi być też dynamika zmian ekspozycji na czynniki.

Oprócz wyznaczenia poziomu natężenia, równie ważne jest określenie czasu jego oddziaływania, gdyż skutki biologiczne wywoływane przez czynniki fizyczne są zawsze funkcją wielkości dawki danej energii pochłoniętej przez narażony organizm, a dawka ta jest iloczynem natężenia czynnika i czasu trwania jego działania. Niekiedy w grę wchodzi sumowanie się dawek w długim okresie zatrudnienia w narażeniu na dany czynnik.

Dla niektórych czynników fizycznych wartości NDN oprócz wartości średniej, odniesionej do 8-godzinnego dobowego wymiaru czasu pracy, obejmują również maksymalną i chwilową (szczytową) wartość dopuszczalną ekspozycji na te czynniki (9, 10).

Czynniki biologiczne

Zespół Ekspertów ds. Czynników Biologicznych Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN przyjął definicję, według której szkodliwe czynniki biologiczne stwarzające zagrożenie zawodowe są to takie mikro- i makroorganizmy oraz takie struktury i substancje wytwarzane przez te organizmy, które występując w środowisku pracy wywierają szkodliwy wpływ na organizm

ludzki i mogą być przyczyną chorób i dolegliwości pochodzenia zawodowego. Po przeanalizowaniu dostępnych danych Zespół Ekspertów zaproponował przyjąć zalecane wartości dopuszczalnych stężeń najpowszechniejszych kategorii mikroorganizmów i endotoksyny bakteryjnej w powietrzu zarówno przemysłowego środowiska pracy, jak i nieprzemysłowego środowiska wewnątrz (tabela 2).

Tabela 2.

Wartości zalecanych stężeń drobnoustrojów i endotoksyny w powietrzu pomieszczeń (10)

Czynnik mikrobiologiczny	Dopuszczalne stężenie	
	Pomieszczenia robocze zanieczyszczone pyłem organicznym	Pomieszczenia mieszkalne i użyteczności publicznej
Bakterie mezofilne	100 000 jtk/m ³ *)	5000 jtk/m ³
Bakterie Gram-ujemne	20 000 jtk/m ³ *)	200 jtk/m ³
Termofilne promieniowce	20 000 jtk/m ³ *)	200 jtk/m ³
Grzyby	50 000 jtk/m ³ *)	5000 jtk/m ³
Endotoksyna bakteryjna	200 ng/m ³ (2000 EU/m ³ **)	5 ng/m ³ (50 EU/m ³)
Czynniki z 3 i 4 grupy zagrożenia	0 jtk/m ³	0 jtk/m ³

*) dla frakcji respirabilnej proponowane wartości powinny być o połowę niższe i wynosić: 50 000 CFU/m³ dla bakterii mezofilnych, 10 000 CFU/m³ dla bakterii Gram-ujemnych, 10000 CFU/m³ dla promieniowców, 25 000 CFU/m³ dla grzybów i 100 ng/m³ (1000 EU/m³) dla endotoksyny bakteryjnej.

**) EU – jednostki endotoksyczne (*endotoxin units*)

jtk – jednostki tworzące kolonie (CFU – *colony forming units*).

Wartości zalecane zostały opublikowane w wydawnictwie Komisji *Czynniki szkodliwe w środowisku pracy – wartości dopuszczalne*. Wartości te mogą być pomocne w interpretacji wyników pomiarów szkodliwych czynników biologicznych w środowisku pracy, podjęciu działań profilaktycznych (10).

Dostosowywanie warunków pracy do poziomu Unii Europejskiej

Ostatnie 15 lat działalności Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN to ciągły proces poszerzania i weryfikacji wykazu dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy w celu dostosowania polskiego ustawodawstwa w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy do polityki Unii Europejskiej. Ogólne zasady zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników podczas pracy zawiera dyrektywa 89/391/EWG, zwana dyrektywą ramową (12). Szczegółowe zalecenia dotyczące ochrony pracowników przed ryzykiem związanym z narażeniem na działanie czynników chemicznych i fizycznych podają odpowiednie dyrektywy.

Czynniki chemiczne

W Europie od 1995 r. prace nad ustalaniem wskaźnikowych (indykatywnych) poziomów narażenia zawodowego (indicative occupational exposure limit value, IOELV) na czynniki chemiczne w środowisku pracy są prowadzone przez Komitet Naukowy ds. Dopuszczalnych Norm Zawodowego Narażenia na Oddziaływanie Czynniki Chemicznych w Pracy (Scientific Committee for Occupational Exposure Limits to Chemical Agents, SCOEL).

Ustalane przez Komitet wartości IOELV są wartościami wskaźnikowymi dla wszystkich państw Wspólnoty Europejskiej. Są ustalane w oparciu o najnowsze dane naukowe z uwzględnieniem dostępności technik pomiarowych. Określają one wskaźnikowe poziomy narażenia, poniżej których nie oczekuje

się wystąpienia szkodliwych skutków oddziaływania danej substancji. Ustalenie wartości IOELV przez SCOEL dla substancji o działaniu rakotwórczym zależy od sposobu (rodzaju), mechanizmu tego działania, czyli czy substancja ma działanie genotoksyczne, czy tego działania nie wykazuje. Ponadto SCOEL dla substancji chemicznych ustala wartości chwilowe w odniesieniu do okresu narażenia wynoszącego 15 minut (STEL) oraz, jeżeli są dostępne odpowiednie dane, wartości dopuszczalnego stężenia w materiale biologicznym (BLV). Dodatkowo niektóre wartości są oznaczane wyrazem „skin”, wskazującym na wchłanianie substancji przez skórę (14). Dyrektywy: 91/322/EWG, 98/24/WE, 2000/39/WE, 2006/15/WE oraz 2009/161/WE zawierają aktualne wykazy wartości indykatorynych dla 122 substancji chemicznych (13, 15, 16, 17, 18).

Dla 10 substancji chemicznych: azbest (aktynolit, antyfit, chryzotyl, grueneryt, krokidolit, termolit), benzen, pyły drewna twardego, ołów i jego związki nieorganiczne, monomer chlorku winylu, na poziomie Wspólnotowym ustalono wartości wiążące (binding occupational exposure limit values, BOELV) (dyrektywa 98/24/WE, 2003/18/WE oraz 2004/37/WE) (13, 19, 20). Wartości wiążące są ustalane w oparciu o najnowsze dane naukowe, uwarunkowania socjoekonomiczne oraz możliwości techniczne osiągnięcia takich wartości w przemyśle. W odróżnieniu od wartości IOELV, które są wdrażane do prawa UE na mocy dyrektywy Komisji, wartości BOELV są wprowadzane decyzją Rady i Parlamentu Europejskiego.

Wartości IOELV i BOELV są niezbędne do określenia i oceny zagrożenia przez pracodawcę zgodnie z art. 4 dyrektywy 98/24/WE z dnia 7 kwietnia 1998 r. w sprawie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracowników przed ryzykiem związanym ze środkami chemicznymi w miejscu pracy (13).

Państwa członkowskie określają krajową dopuszczalną wartość narażenia zawodowego na substancję chemiczną biorąc pod uwagę wspólnotową wartość wskaźnikową (IOELV), jednak mogą określić jej charakter zgodnie z krajowym ustawodawstwem i praktyką. W przypadku wartości BOELV państwa członkowskie muszą ustalić odpowiednie wartości krajowe, które mogą być na tym samym poziomie, ale nie mogą przekraczać wartości ustalonych w UE (binding occupational exposure limit values, BOELV).

Pierwsza lista wartości wskaźnikowych dopuszczalnych poziomów narażenia zawodowego (IOELV) jest zawarta w dyrektywie Komisji 2000/39/WE z dnia 8 czerwca 2000 r. (Dz. Urz. WE L 142, 16.6.2000, s. 432). Postanowienia tej dyrektywy oraz dyrektywy 91/322/EWG zostały wdrożone do prawa krajowego rozporządzeniem ministra pracy i polityki społecznej z dnia 29 listopada 2002 r. w sprawie najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia (Dz. U. z 2002 r. Nr 217, poz. 1833) (3).

Druga lista wartości indykatorynych dopuszczalnych poziomów narażenia zawodowego jest zawarta w dyrektywie Komisji 2006/15/WE z dnia 7 lutego 2006 r. (Dz. Urz. WE L 38, 9.2.2006, s. 36). Postanowienia dyrektywy zostały wdrożone do prawa krajowego rozporządzeniem ministra pracy i polityki społecznej z dnia 10 października 2005 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 212, poz. 1769) oraz z dnia 30 sierpnia 2007 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 161, poz. 1142) (3).

Dyrektywa Komisji 2009/161/WE z dnia 17 grudnia 2009 r. ustalająca trzeci wykaz wskaźnikowych dopuszczalnych wartości narażenia zawodowego w celu wykonania dyrektywy Rady 98/24/WE oraz zmieniająca dyrektywę Komisji 2000/39/WE została opublikowana w Dz. Urz. WE L 338 z 19.12.2009, s. 87. Dla 19 czynników chemicznych z wykazu będącego załącznikiem do dyrektywy 2009/161/WE obowiązujące wartości dopuszczalnych stężeń są zgodne z postanowieniami ww. dyrektywy i zostały przeniesione w Polsce do prawa krajowego w 5 rozporządzeniach zmieniających rozporządzenie w sprawie najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników

szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy (Dz. U. z 2005 r. nr 212, poz. 1769, Dz. U. z 2007 r. nr 161, Dz. U. z 2009 r. nr 105, poz. 873, Dz. U. z 2010 r. nr 141, poz. 950 oraz Dz. U. z 2011 r. nr 274, poz. 1621). Dyrektywę do prawa krajowego wdrożono w terminie do 18 grudnia 2011 r. (3).

Czynniki fizyczne

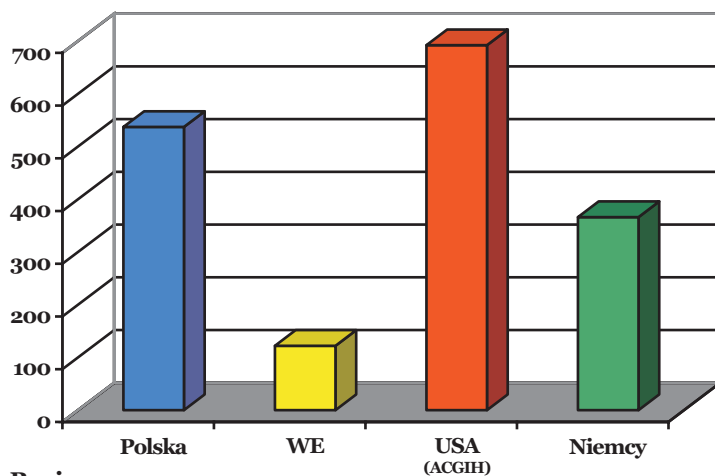
Dla czynników fizycznych dyrektywy WE zakładają wprowadzenie tzw. „wymagań minimalnych”. Państwa członkowskie są w tym wypadku upoważnione do utrzymania lub wprowadzenia własnych bardziej restrykcyjnych przepisów niż zawarte w dyrektywach, pod warunkiem jednak, że są one zgodne z zapisami Traktatu Rzymskiego podpisanego 2 października 1997 r. Jest to rozwiązanie mające na celu harmonizację osiąganego postępu, które dopuszcza pewien stopień swobody państw członkowskich w ich przenoszeniu do prawa krajowego.

W zakresie czynników fizycznych zakończono prace legislacyjne zmierzające do uwzględnienia w prawie polskim postanowień dyrektywy 2002/44/WE (wibracja) oraz dyrektywy 2003/10/WE (hałas) (21, 22). Postanowienia obu ww. dyrektyw są wdrożone do prawa polskiego jednym aktem prawnym, tj. rozporządzeniem ministra gospodarki i pracy z dnia 5 sierpnia 2005 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy pracach związanych z narażeniem na hałas lub drgania mechaniczne (Dz. U. z 2005 r. Nr 157, poz. 1318). Rozporządzenie to zawiera wymagania bezpieczeństwa i higieny pracy dotyczące prac podczas wykonywania, których mogą wystąpić szkodliwe czynniki fizyczne w środowisku pracy w postaci hałasu lub drgań mechanicznych. Postanowienia dyrektywy 2006/25/WE dotyczącej sztucznego promieniowania optycznego wdrożone zostały do prawa polskiego przepisami rozporządzenia ministra pracy i polityki społecznej z dnia 27 maja 2010 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy pracach związanych z ekspozycją na promieniowanie optyczne (Dz. U. z 2010 r. Nr 100, poz. 643) oraz rozporządzenia ministra pracy i polityki społecznej z dnia 29 lipca 2010 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy (Dz. U. z 2010 r. Nr 141, poz. 950) (23,24).

Dotychczas nie w pełni została wdrożona do prawa polskiego dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2004/40/WE w sprawie minimalnych wymagań w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa dotyczących narażenia pracowników na ryzyko spowodowane czynnikami fizycznymi (pola elektromagnetyczne) (25). Na wdrożenie postanowień tej dyrektywy Państwa Członkowskie miały czas do dnia 30 kwietnia 2012 r.

Dyskusja i podsumowanie

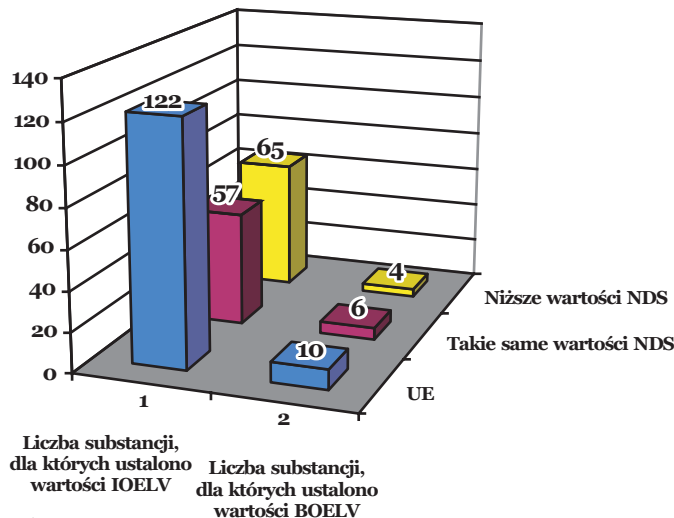
W różnych państwach WE proces dostosowywania prawa krajowego do dyrektyw ustalających wartości IOELV przebiega odmiennie. W niektórych państwach zredukowano znacznie liczbę substancji z ustalonymi wartościami dopuszczalnych stężeń (occupational exposure limit, OEL) podając różne przyczyny np.: brak wystarczających danych do ustalenia tej wartości, rozpoczęta dyskusja nad oceną ryzyka czy też niewielkie narażenie na stanowiskach pracy (Holandia, Niemcy, Wielka Brytania) (rycyna 4). Szczególnie duże różnice w wartościach OEL występują, gdy podstawą ich ustalenia nie jest kryterium „zdrowia” a inne podstawy, np.: „pragmatycznie realne”, „technicznie możliwe do osiągnięcia” czy „w oparciu o ocenę ryzyka”. Wykazy poszczególnych państw różnią się także liczbą substancji z ustalonymi wartościami OEL – od trochę powyżej 50 (Malta) do 1100 (Dania) oraz dodatkowymi oznakowaniami i przypisami typu „nowy”, „wycofany”, „weryfikowany”. Również charakter normatyw higienicznych jest różny od „wiązących, prawnie obowiązujących” poprzez „indykatywne”, „orientacyjne” do „zalecanych”. Większość państw WE ma jeden prawnie obowiązujący normatyw higieniczny, ale niektóre ustalają dwa lub trzy rodzaje np. Finlandia, Francja (26).

Rycina 4.

Liczba chemicznych i pyłowych czynników szkodliwych dla zdrowia, dla których ustalono normatywy higieniczne w Polsce, Wspólnocie Europejskiej, USA-ACGIH oraz Niemczech, stan na 2011 r.

Funkcjonowanie w Polsce systemu ustalania wartości dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia, oprzyrządowywanie ich w dokumentację oraz metody pomiaru pozwoliło stosunkowo szybko dostosowywać polskie przepisy do postanowień prawa europejskiego w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy. Członkowie Komisji współpracują z innymi światowymi organizacjami zajmującymi się ustalaniem normatywów higienicznych m.in. ACGIH, Komisją niemiecką MAK. Od 2006 r. sekretarz Komisji uczestniczy w pracach SCOEL, co znacznie usprawniło prace Komisji i pozwoliło na harmonijne dostosowanie polskiego prawa do dyrektyw WE w tej dziedzinie.

Rycina 5.

Porównanie wartości IOELV lub BOELV dla substancji chemicznych ustalonych w UE z wartościami obowiązującymi w Polsce (stan na 2011 r.)

W stosunku do wartości IOELV przyjętych w UE dla 122 substancji chemicznych, dla 57 z nich obowiązujące w Polsce wartości dopuszczalnych stężeń są na takim samym poziomie, a dla 65 na poziomie niższym (rycyna 5). Ta przewaga niższych wartości NDS dla substancji chemicznych jest po części spuścizną po byłym ZSRR, gdyż pierwszy wykaz tworzonego na bazie wykazu radzieckiego. Niższe wartości dopuszczalnych stężeń dla substancji chemicznych w byłym ZSRR i obecnie w Rosji wynikają prawdopodobnie z przyjętej definicji dopuszczalnego stężenia, jako stężenia, które nie spowoduje zmian w stanie zdrowia pracownika, jego przyszłych pokoleń oraz osób nadwrażliwych, a także z przyjętej definicji środowiska pracy, jako obszaru gdzie pracownik przebywał stale (więcej niż 50% czasu pracy lub dłużej

niż 2 h bez przerwy), gdzie próbki powietrza były pobierane nie w strefie oddychania pracownika, ale dwa metry od poziomu podłogi. Narodowy Instytut Bezpieczeństwa i Higieny Pracy (National Institute for Occupational Safety and Health, NIOSH) w bazie kart charakterystyki opracowanej w 1990 r. mylnie wprowadził wartości radzieckie odnoszące się do 8-godzinnego czasu pracy jako wartości chwilowe (27).

Szwedzcy uczeni porównali wartości normatywów higienicznych ustalonych dla substancji chemicznych przez 18 różnych organizacji lub agencji rządowych, łącznie z ustalonymi w UE, przez organizacje prywatne (np. ACGIH) oraz w państwach nie będących członkami UE (stan na 2007 r.). Ogółem w bazie znalazło się 1241 substancji chemicznych. Tylko dla 25 z nich wartości normatywów ustaliły wszystkie analizowane organizacje. Średnie wartości dopuszczalnych stężeń dla substancji chemicznych ustalone przez oceniane organizacje były wyższe niż obowiązujące dla tych samych substancji w Polsce. Z kolei tendencje obniżania wartości dopuszczalnych stężeń w przeciągu analizowanych przez szwedzkich naukowców 10 lat wstecz obserwowano u 6 z 8 badanych organizacji. W Polsce w tym czasie podwyższano wartości, a w Szwecji pozostawały one na niezmiennym poziomie (28).

Proces harmonizacji polskich wartości dopuszczalnych stężeń substancji chemicznych z wartościami wskaźnikowymi IOELV UE zapoczątkował fazę wzrostu wartości NDS dla niektórych substancji chemicznych w stosunku do wcześniej obowiązujących. Dla 8 substancji chemicznych: etyloamina, butan-2-on, etylobenzen, pentan, krezol (mieszanina izomerów), N,N-dimetyloformamid, metakrylan metylu oraz 1,4-dioksan podwyższono wartości NDS w związku z wdrożeniem do prawa krajowego dyrektyw, odpowiednio: 91/322/EWG, 2000/39/WE, 2006/15/WE oraz 2009/161/WE.

Wobec zwiększania liczby stosowanych substancji chemicznych zarówno polski wykaz NDS (537 substancji chemicznych i pyłowych), jak i wykazy zalecane oraz obowiązujące w państwach Unii Europejskiej (Dania – 650 substancji chemicznych w wykazie, Francja – 670, Belgia – 640), czy w USA (ACGIH – 692 substancje chemiczne w wykazie) są niewystarczające do przeprowadzenia prawidłowej oceny narażenia zawodowego. Z tego względu Międzyresortowa Komisja ds. NDS i NDN systematycznie poszerza i aktualizuje wykaz wartości NDS. Przy wyborze substancji do opracowania dokumentacji dopuszczalnych poziomów ryzyka zawodowego bierze się pod uwagę prace prowadzone w SCOEL oraz zapotrzebowanie przemysłu na opracowanie wartości dopuszczalnych stężeń. Dodatkowo opracowuje się również dokumentację NDS dla związków chemicznych wielko-tonażowych oraz takich, dla których istnieją niezgodności dotychczas obowiązujących wartości NDS z wartościami ustalonymi w innych krajach.

Brak ustalonych normatywów higienicznych dla określonych substancji chemicznych zgodnie z art. 220 § 2 Kodeksu pracy wymagały przeprowadzenia przez pracodawców kosztownych badań, w celu ustalenia stopnia szkodliwości tych substancji dla zdrowia pracowników.

Publikacja przygotowana na podstawie wyników uzyskanych w ramach II etapu programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy” dofinansowanego w latach 2011-2013 w zakresie służb państwowych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Główny koordynator: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy.

Dr Jolanta Skowroń

Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy
ul. Czerniakowska 16, 00-701 Warszawa,
e-mail głównego autora: josko@ciop.pl

BIBLIOGRAFIA

1. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 2008 r. w sprawie powołania Międzyresortowej Komisji do Spraw Najwyższych Dopuszczalnych Stężeń i Natężeń Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy (Dz. U. z 2008 r. Nr 225, poz. 1490). Dostępny w:
<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20082251490>
2. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1974 r. Nr 24, poz. 141 ze zm.).
3. Rozporządzenie ministra pracy i polityki społecznej z dnia 29 listopada 2002 r. w sprawie najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń substancji szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy (Dz. U. Nr 217 z 2002 r., poz. 1833; zm. Dz. U. Nr 212 z 2005 r., poz. 1769; zm. Dz. U. Nr 161 z 2007 r., poz. 1142; zm. Dz. U. Nr 105 z 2009 r., poz. 873; zm. Dz. U. z 2010 r. Nr 141, poz. 950; zm. Dz. U. Nr 274 z 2011 r., poz. 1621). Dostępny w :
<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20022171833>
4. Pośniak M., Skowroń J. Czynniki chemiczne, [w] Bezpieczeństwo i higiena pracy, red. nauk. D. Koradecka. CIOP-PIB, Warszawa 2008, s. 137-177.
5. Czerczak S.: Zasady ustalania wartości najwyższych dopuszczalnych stężeń chemicznych czynników szkodliwych w środowisku pracy. PiMOŚP 2004, 4(42), s. 5-18. Dostępny w:
<http://www.ciop.pl/4672.html>
6. Ludwicki J. K. (red.): Leksykon terminów, NIZP-PZH, 2008.
7. Szymczak W.: Ilościowe metody oceny ryzyka raka będącego skutkiem narażenia na substancje chemiczne. Med. Pr., 2009, 60(3), s. 215-221.
8. Skowroń J.: Czynniki rakotwórcze i mutagenne w świetle ustawodawstwa polskiego i Unii Europejskiej. PiMOŚP 2007, nr 4(54), s. 5-43. Dostępny w:
<http://www.ciop.pl/4672.html>
9. Skowroń J.: Sprawozdanie z działalności Międzyresortowej Komisji ds. Najwyższych Dopuszczalnych Stężeń i Natężeń Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy w 2010 r. PiMOŚP, 2011, 1(67), s. 169-183. Dostępny w:
<http://www.ciop.pl/4672.html>
10. Augustyńska D., Pośniak M. (red.): Czynniki szkodliwe w środowisku pracy – wartości dopuszczalne. Wyd. VII. Warszawa, CIOP-PIB, Warszawa, 2010.
11. Rozporządzenie ministra zdrowia z dnia 2 lutego 2011 r. w sprawie badań i pomiarów czynników szkodliwych w środowisku pracy (Dz. U. z 2011 r. nr 33, poz. 166). Dostępny w:
<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20110330166>
12. Dyrektywa Rady 89/391/EWG z dnia 12 czerwca 1989 r. w sprawie wprowadzenia środków w celu poprawy bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w miejscu pracy (Dz. Urz. UE L 183 z 29.6.1989, str. 1). Dostępna w:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:01:31989L0391:PL:PDF>
13. Dyrektywa Rady 98/24/WE z dnia 7 kwietnia 1998 r. w sprawie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracowników przed ryzykiem związanym ze środkami chemicznymi w miejscu pracy (czternasta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG) (Dz. Urz. UE L 131 z 5.5.1998, s. 279). Dostępna w:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:01:31989L0391:PL:PDF>
14. Methodology for the derivation of occupational exposure limits: key documentation (version 6). European Commission Employed, Social Affairs and Inclusion [dostęp, luty 2012]. Dostępny w:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=153&langId=en&intPageId=684>

15. Dyrektywa 91/322/EWG w sprawie ustanowienia indykatywnych wartości granicznych w wykonaniu dyrektywy Rady 80/1107/EWG w sprawie ochrony pracowników przed ryzykiem związanym z narażeniem na działanie czynników chemicznych, fizycznych i biologicznych (Dz. Urz. UE L 177 z 5.7.1991, str. 22). Dostępna w:
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1991L0322:20060301:PL:PDF>
16. Dyrektywa Komisji 2000/39/WE z dnia 8 czerwca 2000 r. ustanawiająca pierwszą listę indykatywnych wartości granicznych narażenia na czynniki zewnętrzne podczas pracy w związku z wykonaniem dyrektywy Rady 98/24/EWG w sprawie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracowników przed ryzykiem związanym z czynnikami chemicznymi w miejscu pracy (Dz. Urz. UE L 142 z 16.6.2000, str. 432). Dostępna w:
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:03:32000L0039:PL:PDF>
17. Dyrektywa Komisji 2006/15/WE z dnia 7 lutego 2006 r. ustanawiająca drugi wykaz indykatywnych dopuszczalnych wartości narażenia zawodowego w celu wykonania dyrektywy Rady 98/24/WE oraz zmieniająca dyrektywy 91/322/EWG i 2000/39/WE (Dz. Urz. UE L 38 z 9.2.2006, str. 36). Dostępna w:
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:038:0036:0039:PL:PDF>
18. Dyrektywa Komisji 2009/161/WE z dnia 17 grudnia 2009 ustanawiająca trzeci wykaz wskaźnikowych dopuszczalnych wartości narażenia zawodowego w celu wykonania dyrektywy Rady 98/24/WE oraz zmieniająca dyrektywę Komisji 2000/39/WE (Dz. Urz. WE L 338 z 19.12.2009, str. 87). Dostępna w:
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:338:0087:0089:PL:PDF>
19. Dyrektywa 2003/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 marca 2003 r. zmieniająca dyrektywę Rady 83/477/EWG w sprawie ochrony pracowników przed ryzykiem związanym z narażeniem na działanie azbestu w miejscu pracy (Dz. Urz. UE L 97 z 15.4.2003, str. 48). Dostępna w:
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:04:32003L0018:PL:PDF>
20. Dyrektywa 2004/37/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie ochrony pracowników przed zagrożeniem dotyczącym narażenia na działanie czynników rakotwórczych lub mutagenów podczas pracy (szósta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG) (Dz. Urz. WE L 158 z 30.04.2004, str. 50). Dostępna w:
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:05:32004L0037:PL:PDF>
21. Dyrektywa 2002/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie minimalnych wymagań w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa dotyczących narażenia pracowników na ryzyko spowodowane czynnikami fizycznymi (wibracji) (szesnasta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG) (Dz. Urz. UE L 177 z 6.7.2002, str. 13). Dostępna w:
- http://www.cire.pl/prawo/pliki/Dyrektywa2002_44_WE.pdf
22. Dyrektywa 2003/10/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 lutego 2003 r. w sprawie minimalnych wymagań w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa dotyczących narażenia pracowników na ryzyko spowodowane czynnikami fizycznymi (hałasem) (siedemnasta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG) (Dz. Urz. UE L 42 z 15.2.2003, str. 38). Dostępna w:
- http://www.cire.pl/prawo/pliki/Dyrektywa2003_10_WE.pdf
23. Dyrektywa 2006/25/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 kwietnia 2006 r. w sprawie minimalnych wymagań w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa dotyczących narażenia pracowników na ryzyko spowodowane czynnikami fizycznymi (sztucznym promieniowaniem optycznym) (dziewiętnasta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG) (Dz. Urz. UE L 114 z 27.04.2006, str. 38). Dostępna w:
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:114:0038:0059:PL:PDF>
24. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 maja 2010 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy pracach związanych z ekspozycją na promieniowanie optyczne (Dz. U. z 2010 r. Nr 100, poz. 643). Dostępny w:
- <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20101000643>
25. Dyrektywa 2004/40/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych wymagań w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa dotyczących narażenia pracowników na ryzyko spowodowane czynnikami fizycznymi (polami elektromagnetycznymi) (osiemnasta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG) (Dz. Urz. UE L 159 z 30.4.2004, str. 1). Dostępna w:
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:05:32004L0040:PL:PDF>
26. Pośniak M., Skowroń J.: Harmful chemical agents in the working environment, [w] Handbook of Occupational Safety and Health, red. Koradecka D., Series Editor Gavriel Salvendy, CRC Press Taylor & Francis Group, Boca Raton, 2010, s. 103-137.
27. Brandys R. C. (red): Global occupational exposure limits for over 5,000 specific chemicals, OEHCS INC., USA, 2006.
28. Schenk L., Hansson S.O., Ruden C., Gilek M.: Occupational exposure limits: a comparative study. Regul. Toxicol. Pharmacol., 2008, 50, s. 261-270. Dostępny w:
- <http://www.elsevier.com/locate/yrtph>